Отвъд антиромските стереотипи: светът не е само черно-бял

Тази публикация е изготвена в рамките на проект „Да докоснем недосегаемите: преодоляване на традиционните и нови антиромски стереотипи“, финансиран от Европейската комисия в рамките на програма „Основни човешки права и гражданство“. Център „Амалипе“ носи цялата отговорност за съдържанието на тази публикация и тя по никакъв начин не отразява мнение на Европейската комисия.

© Деян Колев – автор, 2013
© Теодора Крумова – автор, 2013
© Алексей Памporов – автор, 2013
© Даниел Радулеску – автор, 2013
© Себастиан ван дер Цваан – автор, 2013
© Тайфун Балчик – автор, 2013
© ЦМЕДТ “АМАЛИПЕ” – 2013
www.amalipe.com
e-mail: center_amalipe@yahoo.com, deyan_kolev@yahoo.com
© АСТАРТА – графично оформление, 2013
e-mail: astarta_publ@mail.bg

ISBN 978-954-350-172-4

Център за междуетнически диалог и толерантност
АМАЛИПЕ

Деян Колев, Теодора Крумова,
Алексей Пампоров, Даниел Радулеску,
Себастиан ван дер Цваан, Тайфун Балчик

ОТВЪД АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ:
светът не е само черно-бял

АСТАРТА
Пловдив
2013

Съдържание

ДА ДОКОСНЕМ НЕДОСЕГАЕМИТЕ:
МОГАТ ЛИ АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ ДА
БЪДАТ ПРЕОДОЛЯНИ? 7

ЧАСТ ПЪРВА. **ЛИПСА НА ГРАЖДАНСТВО ЗА РОМИТЕ В ХОЛАНДИЯ** 13
Въведение 13
1. Липса на гражданство в Европа 14
2. Холандската политика по отношение на липсата на гражданство 18
3. Пристигането на ромите в Холандия 26
4. Холандия и ромите: взаимно неразбирателство 29
5. Заключения и препоръки 34

ЧАСТ ВТОРА. **ТРАДИЦИОННИ И НОВИ СТЕРЕОТИПИ СРЕД МЕСТНИТЕ ВЛАСТИ В ОКРЪГ НЯМЦ, РУМЪНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА РОМСКОТО МАЛЦИНСТВО** 36
1. Контекст 36
2. Цел на изследването и специфични цели 36
3. Методика на изследването 37
4. Получени резултати 38
4.1. Количествени резултати 38
4.2. Качествени резултати – Фокус групи 51
4.2.1. Персонал от сферата на здравеопазването 51
4.2.2. Персонал от сферата на образованието 56
4.2.3. Персонал от сферата на социалните дейности 62
4.3. Изследвания на конкретни случаи 67
5. Заключения и заключителни препоръки 73

ЧАСТ ТРЕТА. **АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ В БЪЛГАРИЯ** 79
Методология на проучването 79
1. Контекстът на страната 80
2. Образът на етническите групи 82
2.1. Арменци 83

2.2. Българи 84
2.3. Евреи 84
2.4. Помаци 85
2.5. Роми 86
2.6. Турци 87
3. Стереотипи за ромите 87
3.1. Основни стереотипи 88
3.2. Стереотипи относно институционалната интеграция 99
3.3. Стереотипи относно образованието 114
3.4. Стереотипи относно ромските жени 126
3.5. Стереотипи относно здравеопазването на ромите 133
4. Професионални проблеми при работа с ромите 135
5. Заключения и препоръки 137

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. **БОРБА С АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ: ДЕЙНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ** 142
Институционална рамка 142
Обучение за борба със стереотипите 148
Кампании за обществено осведомяване 153
Постигнатата промяна 166
ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ 175
Заключения 175
Препоръки 176
А. Препоръки 176
Б. Препоръки и предложения за механизми за институционално партньорство между образователни, здравни и социални институции на базата на опита от проекта 179
Б.1. Координационен механизъм 179
Б.2. Ангажирани субекти за изпълнение на координационния механизъм 180
Б.3. Форми за осъществяване на Координационния механизъм 180
Б.4. Специфика в работата на МЕВ 181

ДА ДОКОСНЕМ НЕДОСЕГАЕМИТЕ: МОГАТ ЛИ АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ ДА БЪДАТ ПРЕОДОЛЯНИ?

Длъжностните лица и теренните работници в сферата на обществените услуги (особено в областта на образованието, здравеопазването и социалните грижи), от страни със значително ромско население, често споделят дълбоки предразсъдъци спрямо ромите. За някои страни като България и Румъния тези предразсъдъци се коренят в традиционните стереотипи още от Средновековието, когато ромите са били наричани "недосегаеми", т.е. хората, които никой не трябва дори да докосва. В други страни, особено тези в Западна Европа, където ромите имигранти увеличават броя си в последно време, тези стереотипи са нови. Въпреки това те имат един и същ резултат: дискриминацията, с която ромите се сблъскват в сферата на публичните услуги (особено в областта на здравеопазването, образованието и социалните дейности).

Насочвайки се към тези проблеми, Център "Амалипе" (България), Юстиция ет Пакс (Холандия) и Састипен (Румъния) в рамките на две години реализираха проекта "Да докоснем недосегаемите: борба с традиционните и нови антиромски стереотипи", финансиран от Генерална дирекция "Правосъдие" на Европейската комисия по програма "Основни права и гражданство".

Идеята на проекта бе да се бори с расизма и антиромските нагласи, основаващи се на традиционни и нови стереотипи сред предоставящите обществени услуги в областта на образованието, здравеопазването и социалните грижи. Проектът имаше за цел също да подпомага взаимното разбирателство и толерантност към насърчаване на културен, религиозен, езиков и етнически плурализъм. Освен това проектът имаше за цел превръщането на отношенията между ромите и служителите от такива на базата на снизходителност в отношения, основани на правата на човека. Целта на проекта беше създаването на модел за ефективно използване на публичните услуги

от страна на ромската общност, което да гарантира, че всички членове на уязвимите общности се ползват от основните си права.

Проектът имаше три основни цели:

- Промяна в нагласите и стереотипите (традиционни и нови) на държавните служители и теренните работници към ромите посредством система за обучения, срещи и съвместни мероприятия за повишаване на информираността на държавните служители и теренните работници за спецификата на ромската общност, за това как те биха могли да работят по-ефективно с нея и как да се преодолеят културните бариери.
- Промяна в начина на мислене и негативните стереотипи от страна на ромската общност към държавните служители и теренните работници.
- Създаване на модел на сътрудничество с ромската общност, следвайки принцип 10 от Заключенията на Европейския съвет от 8 юни 2009 година "Активно участие на ромите".

ОСНОВНИ РАБОТНИ МОДУЛИ

Дейностите в рамките на проекта бяха разпределени в шест работни модула.

Работен модул 1: *Изследване на традиционните и новите стереотипи сред държавните служители и теренните работници*

Цели:

Добиване на ясна представа за положението в географските райони и области на действие, където ще се реализира проектът: карта на традиционни и нови стереотипи.

Изследователска дейност – чрез фокус групи и въпросници беше създадена карта на предразсъдъците и традиционните и новите стереотипи. Проучването беше проведено сред служители от различните административни нива, както и сред теренните работници – учители, социални работници и доставчици на социални услуги, здравни работници в Румъния и България.

Работен модул 2: *Промяна на отношението на държавните служители и терените работници в областта на образованието, здравеопазването и социалните грижи*

Цели:

Повишаване на съзнанието и повишаване на знанията за основните права и за междукултурния и основаващ се на правата подход за справяне с проблемите в ромска общност сред най-различни административни и управленски нива на държавните служители и терените работници в областта на образованието, здравеопазването и социалните услуги.

Намаляване на нивото на традиционни и нови стереотипи срещу ромите в България, Румъния и Холандия.

Работен модул 3: *Установяване на сътрудничество с ромската общност*

Цели:

Създаване на механизъм за сътрудничество между ромската общност и терените работници.

1. Организиране на гражданско – образователен тренинг за формални и неформални ромски лидери, неправителствени организации и публични лица, за да се гарантира, че те разполагат с познания за основните им права и за механизмите за прилагане и отстояване.

2. Организиране на месечни консултации на регионално ниво с участието и на длъжностните лица, терените работници, неправителствени организации, активисти и лидери на ромската общност. Многосекторните екипи са отговорни за провеждането на информационни кампании и решаване на конкретни случаи при отказ на публични услуги от съответните служители, използвайки административни механизми.

Работен модул 4: *Обществени кампании*

Цели:

1. Повишаване на обществената осведоменост сред държавните служители и теренните работници за разпознаване на предразсъдъци, стереотипи и борбата с тях, за да се създаде положителна толерантна мултикултурна среда.

2. Намаляване на стереотипите както от страна на държавните служители спрямо ромите, така и от страна на ромите към държавните служители.

3. Осигуряване на благоприятна среда за изпълнение на проекта.

4. Печатни материали за борба срещу ромските стереотипи, обширни образователни материали, насърчаващи интеграцията и взаимното разбирателство.

5. Обществени информационни кампании срещу антиромските стереотипи – разнообразна гама от дейности в областта на образованието, здравеопазването и социалните грижи бяха предприети в рамките на обширни обществени кампании.

Работен модул 5: *Обмен на опит между България, Румъния и Холандия*

Цел:

Да се обобщи опитът, натрупан в трите страни в рамките на проекта и да се определят политически ориентирани препоръки.

• Участие в международни конференции – Десетилетието на ромското включване, Европейската комисия и т. н.

• Национални конференции – във всяка от страните на партньорите. Те бяха използвани за обмен на опит и практики между партньорите по отношение на изпълнението на проекта. Заключителната конференция се проведе в София.

• Уеб страница.

Работен модул 6: *Дейности в Холандия*

Основна цел на дейностите в Холандия бяха (I) изследване статута на ромите, които нямат документи, т. нар. "хора без гражданство"; (II) застъпнически дейности пред холандското правителство и общини.

Важна характеристика на проекта "ДА ДОКОСНЕМ НЕДОСЕГАЕМИТЕ: преодоляване на традиционните и нови антиромски стереотипи" е фактът, че той беше осъществен в партньорство с главните правоимащи институции в България, Румъния и Холандия. Министерствата на труда и социалната политика, Министерствата на образованието, Министерствата на здравеопазването в България и Румъния, Държавната агенция за ромите в Румъния, Националният съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси в България, както и редица други институции участваха активно в дейността на Управителния комитет на проекта и в осъществяването на основните дейности. Предварителните заключения от настоящия доклад бяха съгласувани с тях и техните коментари бяха взети предвид при разработването на крайната версия на доклада. Осъщественото партньорство и взаимодействие между посочените ключови национални институции и неправителствени организации от тези страни дава надежда за една устойчива и усъвършенствана политика, която цели преодоляването на антиромските стереотипи.

Настоящият доклад представя основните заключения за дейностите, които бяха осъществени в рамките на проекта "ДА ДОКОСНЕМ НЕДОСЕГАЕМИТЕ: преодоляване на традиционните и нови антиромски стереотипи". Част Първа прави преглед на законовата, нормативна и институционална рамка, свързана с проблема за гражданството в Холандия, както и информация относно ромската общност и проблемите, които се срещат във връзка с гражданството на ромите. Част Втора съдържа информация относно проучването и дейностите по проекта в Румъния. Част Трета се отнася до национал-

ното социологическо проучване на антиромските стереотипи сред учители, социални работници и лекари в България и основните резултати от това проучване. Следващата Част Четвърта описва основните елементи от модела за преодоляване на антиромските стереотипи, приложен в рамките на проекта, предприетите действия и постигнатите резултати. Основните заключения, препоръки и насоки за развитие (на национално и европейско ниво) са представени в Глава Пет.

ЧАСТ ПЪРВА

ЛИПСА НА ГРАЖДАНСТВО ЗА РОМИТЕ В ХОЛАНДИЯ

Въведение

Счита се, че ромите наброяват 12 милиона души, най-голямото малцинство на Европа. Те основно живеят в Румъния, България и бившият СССР, но също така и в западноевропейските държави, като например Холандия. По оценки броят на ромите в Холандия варира от около няколко хиляди[1] до четиридесет хиляди[2]. Дискриминацията и бедността са големи проблеми за ромската общност. Те почти нямат достъп до здравеопазване, образование и нормално жилище. Според тях това основно се дължи на техния статут на липса на гражданство; много роми не притежават паспорт, нито дори разрешение за пребиваване и не се считат за граждани от властите на европейските държави. Това означава, че не могат да участват напълно в обществото и политиката, създава се усещането, че са пренебрегнати и изоставени от властите. Това често ги въвлича в конфликти с местните власти и допринася за създаване на недоверие по отношение на ромите в местните общности и обратно. В Холандия относително малка група роми се намират в тази нерадостна ситуация. Някои семейства живеят без гражданство поколения наред. Организацията "Правосъдие и мир" (холандският ни партньор в проекта "Да докоснем недосегаемите: борба с традиционни и нови антиромски стереотипи") прави проучване за това какво влияние оказва липсата на гражданство върху тази група роми и дали наистина това е най-голямата пречка пред тяхната интеграция и пълноценно учас-

[1] Jaarrapport Integratie 2009, Sociaal Planbureau (Ежегоден доклад по въпросите на интегрирането 2009 Бюро за социално планиране).

[2] Съвет на Европа.

тие в гражданското общество. Освен това ние анализирахме какви политики биха могли да подобрят тяхната ситуация.

"Правосъдие и мир" откриха наличието на все по-увеличаваща се пропаст между холандските власти от една страна и неправителствените организации, подкрепящи ромите, от друга страна. Според ромите едно от последствията от тази пропаст е, че държавните политики по отношение на ромите се формулират, без да се иска тяхното мнение или дори консултация по въпроса. Добра илюстрация на това е писмото[3] и меморандума[4], които холандският министър по имиграцията, интеграцията и убежищата Леерс изпрати на холандската камара на представителите през декември 2011 г. Когато тези правителствени ноти станаха публично достъпни, няколко ромски организации заявиха, че тяхното мнение не е било поискано за съставянето им.

"Правосъдие и мир" заявява, че от съществено значение е да се подчертае важността на диалога между различните страни; всяко възможно решение за стесняване и затваряне на пропастта следва да започне с обсъждане. Важно е не само страните да изслушват аргументите на събеседника си, но и двете страни да се консултират една с друга при създаването на държавната политика. "Правосъдие и мир" би искала чрез това изследване да допринесе по положителен начин за осъществяването на този евентуален диалог.

1. Липса на гражданство в Европа

Хората без гражданство са лица, които не се признават за граждани от никоя държава; те нямат националност, нито правна принадлежност към държавата. Притежанието на националност е от съществена важност в Европа, тъй като е необходимо за получаването на гражданство, а гражданството на свой ред е важно за полу-

---

[3] Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, Kamerbrief over de Nederlandse inbreng ten behoeve van de sociale inclusie van Roma, 21-12-2011 (Министерство на вътрешните работи и кралският кръг, писмо до холандската Долна камара относно холандските усилия за социално включване на ромите).

[4] G.B.M. Leers, Nederlandse bijdrage in het kader van de Naitonale Roma-strategie, 21-12-2011 (G.B.M. Leers, холандските усилия в националната рамка за ромите).

чаване на права, предвид на това, че повечето от тях са граждански права. Липсата на националност е причина за отказване на достъп на отделното лице до голям брой права; в много от европейските държави хората без гражданство нямат достъп до образование, след като навършат 18 години и не могат да работят, нито да купуват имоти, да сключват брак, да пътуват или да получават пенсия. Освен това е много трудно да получат медицинска помощ в болници и често е невъзможно да си открият банкова сметка. Лицата без гражданство често дори нямат официално име. Накратко: лице без гражданство не съществува в правната система.

Последствията от липса на гражданство станаха ясни по време на Втората световна война, когато нацисткият режим отне националната принадлежност на много евреи, синти и роми, а оттук и техните граждански права. С изчезването на гражданските им права хората изгубиха и правото си на живот, свобода и свобода на вероизповедание. Тъй като тези права са граждански, другите държави нямаха основание, за което да критикуват Германия за тези ѝ практики.

Ето защо притежанието на националност е част от всеобщата декларация за човешките права, откакто е създадена през 1948 г. Член 15 гласи:

1. Всеки има правото на националност.

2. Никой не може без основание да бъде лишаван от своята националност, нито да му бъде отказвано правото за промяна на националността.[5]

Въпреки че правото на националност е декларирано, тази декларация не посочва коя държава трябва да даде националност на лице, което е без гражданство, нито при какви условия може да се случи това. Това е разбираемо в своя исторически контекст; членът е бил написан, за да се избегне лишаването от националност. Това обаче не означава, че притежанието на националност не е човешко право. По този въпрос самият член оставя много въпроси без отговор; когато голям брой лица изгубят своята националност едновременно,

[5] Всеобща декларация за човешките права, 1948.

или когато например се разпадне дадена държава, малко са страните, които имат желание да дадат националност на лицата, останали без гражданство.

Има различни начини за дадено лице да остане без гражданство. В случай на разпадане на дадена държава и възникване на нейно място на нови държави възможността някои групи и отделни лица да бъдат лишени от тяхната националност и да не получат нова е реален риск. Това се случи на милиони хора, когато СССР се разпадна на петнадесет различни държави. Въоръжените конфликти също могат да допринесат за лишаване от гражданство. Освен това е възможно хората да се раждат без гражданство; ако например нечии родители са без гражданство, и тяхното дете е родено в Холандия, то не приема автоматично холандска националност. По този начин липсата на гражданство може да нараства поколение след поколение.

По тези причини в Европа има много лица без гражданство. През 2010 г. приблизителният брой на лицата без гражданство беше половин милион.[6] Точният им брой е неизвестен, тъй като лицата без гражданство често не се регистрират и поради това не се появяват в официалната статистика.

В доклада на Службата на Върховния комисар на Обединените нации за бежанците (ВКБООН) от 2011 г. по въпросите за липсата на гражданство в Холандия, Антонио Гутерес (Върховен комисар на ООН за бежанците) и Лиус Арбор (бивш Върховен комисар на ООН по човешките права) заявиха, че:

> "*Проблемът с липсата на гражданство бе оставен прекалено дълго време да гнояса, без да му се обръща внимание. Време е да се предприемат необходимите стъпки, за да се освободи светът от това бюрократично неудобство, което в действителност съвсем не е трудно за разрешаване. Просто е въпрос на политическа воля и законодателна инициатива.*"[7]

Според тези (бивши) върховни комисари на Обединените нации липсата на гражданство е проблем, който е бил игнориран прекалено

---

[6] ВКБООН, *Действия в подкрепа на лицата без гражданство; стратегическа бележка*, 2010, с. 4

[7] ВКБООН, *Липса на гражданство в Холандия* (Хага 2011), 58.

дълго. Жалко е, тъй като според Гутерес и Арбор проблемът всъщност не е труден за разрешаване. Нужни са само политическа воля и законодателна власт. Ако държавите имат политическата воля да признаят проблема, те могат да променят закона така, че да се дава националност на онези, които са без гражданство. Томас Хамарберг – Европейски комисар по човешките права, изглежда също се присъединява към този възглед. Той пише, че: *"никой не трябва да бъде без гражданство в Европа"*[8].

"Правосъдие и мир" е съгласна с анализа на Гутерес, Харбор и Хамарберг, че в основата си липсата на гражданство е политически проблем. Както бе посочено по-горе, проблемът е чисто правен, относително лесен за разрешаване, просто в Европа липсва политическата воля за тези стъпки. Изработването и подписването на международните споразумения за липсата на гражданство през 1954 и 1961 г. бяха стъпка в правилната посока, но на практика Европа все още е неспособна да се справи адекватно с този проблем.

Холандия също не успя да намери подходящо решение за този проблем. От края на 19 век, след влизането в сила на "wet op Nederlanderschap 1892" (законът за холандска националност от 1892 г.), критериите, определящи кой ще има право на холандско гражданство, бяха драстично разширени.[9] Гражданството, правният израз на холандската националност, се базира на принципа на потомството, известен като *jus sanguinis*. Холандска националност се получава, когато един от двамата родители има холандска националност. Това, че е роден на холандска земя, не дава право на даден човек да поиска холандска националност. По този начин липсата на гражданство процъфтява поколение след поколение.

---

[8] T. Hammarberg, Viewpoint, 9 юни 2008.

[9] J. Lucassen & R. Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550–1993* (Amsterdam, 1999), с. 129 (новодошлите, потомци, холандски имигранти в Холандия от 1550 до 1993).

2. Холандската политика по отношение на липсата на гражданство

Притежанието на националност е човешко право, което се споменава в член 15 от Всеобщата декларация за човешките права. За да насърчи това човешко право, Холандия подписа и ратифицира договора от Ню Йорк, който цели намаляване до възможния минимум на липсата на гражданство и предоставяне на убежище на лицата без гражданство.

Хората без гражданство могат да се класифицират в две категории: тези, които са без гражданство "de jure", и тези, които са без гражданство "de facto". Лицата без гражданство "de jure" са без гражданство съгласно закона; те не са официално признати за граждани на никоя държава в света. В някои случаи човек може да има националност, но да няма всички права, които обикновено се полагат на лицата от тази националност – например без право да се върне в страната си или право да живее в собствената си страна. В такива ситуации говорим за липса на гражданство "de facto". На практика разликата между двете категории се оказва трудно различима.

Освен че липсата на гражданство "de facto" може да се дължи на отхвърляне на националността на някого от властите в държавата, на неговия произход или на неговото местоживеене, то може да се дължи и на отхвърляне на националността от самото лице. Това допълнително усложнява понятието за липса на гражданство "de facto". Човек може да заяви липса на гражданство по различни причини в случаите, в които "de jure" такова не съществува. Освен права, националността включва и задължения (например да се върне в държавата на своя произход), които някой може да не иска да приеме. В тези случаи е по-лесно да се заяви липса на гражданство, дори човек всъщност да има такова. Тези практики обясняват защо правителствата изискват от лицето да докаже липса на гражданство "de facto" чрез липса на гражданство "de jure", или поне, че лицето без гражданство осигурява осъществимостта на предоставянето на гражданство.

Ето защо в този доклад "Правосъдие и мир" се акцентира върху липса на гражданство "de jure": роми без гражданство, които не са признати официално за граждани на никоя страна. Въпреки това

обаче това не означава, че препоръките в този доклад не са приложими към хората без гражданство "de facto".

Холандската политика по отношение на чужденците е в основата си политика за "доброволно връщане"; тя произтича от предположението, че всички чужденци и всички хора без гражданство могат да се върнат в държавата, от която произхождат, или на мястото на своето предишно пребиваване. Липсата на гражданство не дава право за заселване в Холандия. Само чужденците и хората без гражданство, които *могат да докажат,* че "не по тяхна вина" не могат да се върнат в страната си, могат да изпълнят условията за така нареченото разрешение за пребиваване "без вина". Въпреки това обаче съществува проблем при поискването на такова доказателство. Лицето без гражданство не само че трябва да представи документи, доказващи че е без гражданство (което е трудно поради факта, че липсата на гражданство често върви заедно с липсата на регистрация към едно или друго правителство), тя или той трябва също да представи доказателство, че не може да се върне в страната на своя произход или на последното си местожителство, "не по тяхна вина".

Както беше споменато по-рано, човек може да получи холандска националност автоматично, само ако единият от родителите му е холандец. Този принцип (*jus sanguinis)* е причина и децата на хората без гражданство също да бъдат без гражданство, тъй като не може да им бъде дадена националността чрез родителите им. Член 1 от Конвенцията от Ню Йорк заявява следното по този въпрос:

> *1. Всяка държава по договора е длъжна да предостави своята националност на лице, което е родено на нейната територия, което иначе би било без гражданство. Такава националност се дава:*
>
> *(а) при раждане, чрез прилагане на закона, или*
>
> *(б) след подаване на заявление в съответния орган, от лицето или от упълномощено лице по начина, описан в националното право. При изпълнени условия на разпоредбите в параграф 2 от този член, такова заявление не може да бъде отхвърлено.*[10]

---

[10] Конвенция за намаляване на липсата на гражданство, Ню Йорк 30 август 1961 г.

Холандия е избрала да предоставя холандска националност на хората без гражданство, които са родени в Холандия по различни способи. Един от способите е така нареченото "право на избор на гражданство" (*"optierecht"*), т.е получаване на холандска националност по избор. Този способ е описан в холандския държавен закон за придобиване на холандска националност по следния начин:

> *"След попълването на подходящо писмено заявление получава […] холандска националност […]*
>
> *Чужденец, който е роден в Холандия, Холандските Антили или Аруба и е бил допуснат и чието основно местожителство е било там за непрекъснат период от повече от три години и е без гражданство от своето раждане."*[11]

Основното препятствие тук е терминът "допускане". Принципно лицата без гражданство живеят нелегално в Холандия, тъй като е изключително трудно да се завърши цялата процедура за предоставяне на убежище, ако човек няма националност.[12] На тях никога не им е бил предоставян достъп до Холандия. Тъй като статутът на законно местожителство на децата е тясно свързан с този на техните родители, често и тези деца не получават достъп до Холандия. При това положение възможността за получаване на холандска националност по рождение от родители без гражданство е практически нулева. В това отношение холандската политика противоречи на член 1 от Конвенцията от Ню Йорк.

Освен Конвенцията от Ню Йорк, Холандия ратифицира и Европейската конвенция за националностите на 21 март 2001 г. Тази конвенция описва задълженията на Холандия към деца без гражданство по следния начин:

---

[11] Rijkswet op het Nederlanderschap, Art 6, lid 1, sub b (Държавен закон за холандската националност, чл. 6, алинея 1, подточка b).

[12] Има примери за роми в Холандия, които са без гражданство, но имат или са имали разрешение за пребиваване. В случай, че все още имат разрешение за пребиваване, техният престой в Холандия е законен, но при все това не могат да получат холандска националност или социални услуги. Нещо повече, има случаи на роми, които са заседнали в процедурата за предоставяне на убежище. От една страна тези хора нямат никаква националност и не могат да бъдат депортирани, но от друга страна нямат разрешение за пребиваване; чрез тези неясни процедури са станали незаконни.

"*Всяка участваща държава е длъжна чрез вътрешните си закони да предостави придобиването на своята националност на деца родени на нейната територия, които не придобиват друга националност при раждането си. Тази националност се предоставя:*

a. При раждане ex lege, или

b. впоследствие за деца, които са останали без гражданство след подаване на заявление в съответния орган от или от името на въпросното дете по начина, предписан от вътрешния закон на страната участник. Такова заявление може и трябва да бъде предмет на изискването за законно и обичайно местоживеене на нейната територия за период, който не превишава пет години, непосредствено предшестващи подаването на заявлението."[13]

Този член е по-стриктен от разпоредбите на Конвенцията от Ню Йорк, тъй като тук, заедно със законното местожителство, се появява и обичайно такова "като достатъчно условие за получаване на националност, ако родителите са без гражданство". При това условие всички онези, които са родени без гражданство в Холандия, ще имат право на холандска националност, независимо дали техните родители пребивават законно в Холандия или не.[14]

Както е описано в първа глава, липсата на гражданство в много държави има широки последствия за правата, на които има право дадено лице. Така е и в Холандия. Много от холандските права са граждански права, които човек може да обжалва, само ако разполага с холандска или друга националност. Когато дадено лице е регистрирано като чужденец, то получава множество права. Чужденецът в Холандия също не е без права. Ако дадено лице, в качеството си на лице без гражданство, няма законно местожителство, тя/той не може да подава жалби във връзка с правото си на работа, собственост, достъп до образование, здравеопазване и така нататък. Липсата на гражданство и незаконността в тези случаи водят до неспазване на

---

[13] Европейска конвенция за националностите, Страсбург, 06-11-1997, член 6 алинея 2.

[14] Закон за имигрантите, с. 314-315.

закона. В резултат от ратифицирането на Конвенцията от Ню Йорк би трябвало децата, които са родени без гражданство на холандска територия, да имат право да получат холандска националност.

Въпреки че холандската политика противоречи на Конвенцията от Ню Йорк и Европейската конвенция за националностите (като затруднява децата без гражданство да станат холандци), тя също затруднява регистрацията на лице без гражданство в Холандия.

На теория всички жители на Холандия са регистрирани в базовата общинска администрация[15]. Чужденците, които имат законно местожителство в Холандия за период, превишаващ шест месеца, се регистрират и в GBA. Регистрацията се извършва по искане на чужденеца или на общината. Търсещите убежище, които пребивават за повече от шест месеца в център за търсещи убежище, също се регистрират в GBA. Децата, които са родени в център за търсещи убежище, се регистрират директно в GBA. Когато се регистрира някой, който е без гражданство, неговата липса на гражданство трябва също да бъде регистрирана. Но Процедурите за ръчно изпълнение[16] на GBA не посочват процедура, която да се спазва, в случай че не може да бъде определена националност.[17] Статутът "без гражданство" се регистрира, само ако това може да се документира точно. Задължението за представяне на доказателства за прецизността на тази документация е възложено на заявителя. Доказването на липса на гражданство чрез точна документация е почти невъзможно; повечето хора без гражданство са без такова, защото не разполагат с необходимите документи. Освен това остава неясно кой конкретен закон или политика изисква задължително представяне на доказателства за липса на гражданство. Факт е, че процедурите на GBA изискват представяне на доказателство. Но дори ако лицето без гражданство успее да се регистрира като лице "без гражданство", това ще му донесе само ограничени правни последици. Въпреки че данните на

---

[15] Gemeentelijke Basis Administratie, наричана по-долу GBA

[16] Handleiding uitvoeringsprocedures.

[17] ВКБООН, *Липса на гражданство в Холандия* 18: "Когато става дума за липса на гражданство: в ръководството не се посочва как трябва да се регистрират такива хора, а изразът без гражданство не се споменава никъде в закона за GBA. Ръководството обаче заявява, че липсата на гражданство "почти никога не се среща"."

GBA са водещи за всички други холандски власти, те не са обвързващи.[18]

Несигурността, относно това къде и как даден чужденец трябва да се регистрира като лице без гражданство, е проблем при условие, че Холандия е обвързана с условията на Конвенцията по отношение на статута на лицата без гражданство, която подписа през 1954 г. и Конвенцията от Ню Йорк. Ако Холандия иска да изпълнява правилно своите задължения в съответствие с подписаните от нея конвенции, от съществено значение е да има ясна, достъпна и ефективна процедура за регистриране на статута на липса на гражданство. Процедурата и решенията, свързани с този въпрос, трябва да се вземат от независим орган, който предстои да се създаде. Тази критика е повдигната и в гореспоменатия доклад – Липса на гражданство в Холандия, който заявява:

> *"Липсата на еднородност по отношение на квалификацията и регистрацията на липсата на гражданство е един от най-проблемните аспекти на настоящия подход на Холандия към липсата на гражданство в закона и политиката."*[19]

Така отсъствието на ясна и еднородна процедура за определяне на липсата на гражданство е голям пропуск в закона и политиките на Холандия. Освен това в Холандия няма отделна процедура за предоставяне на гражданство или местожителство за имигранти без гражданство.

След като разгледа тези констатации, холандското правителство поддържа позицията, че в Холандия както регистрацията на липсата на гражданство, така и предоставянето на гражданство или разрешение за пребиваване на имигрантите без гражданство са достатъчно добре регулирани. Според правителството местната общинска администрация (GBA) осигурява адекватни средства за регистрация на липсата на гражданство. Лице без гражданство може в случай на несъгласие с данните, които са регистрирани в GBA, да поиска поправка на тази информация, ако е необходимо, чрез съдебно решение.

---

[18] ВКБООН, Липса на гражданство в Холандия, 17-18 валидни за целия параграф.
[19] ВКБООН, Липса на гражданство в Холандия, 19.

Въпреки това обаче "Правосъдие и мир" – Холандия заявява, че съдържанието в насоките на процедурите на GBA не предлага яснота по отношение на начина, по който се установява липсата на гражданство. Там е записано само за установяване дали въпросното лице наистина е без националност. Това трябва да се докаже чрез официален документ, съдебно решение или валиден национален паспорт.[20] За да се докаже липса на гражданство с документи, е възможно само в някои случаи, но има и случаи на липса на гражданство, която не е регистрирана от никой официален държавен орган. В такъв случай е трудно да се регистрира липса на гражданство чрез GBA. Трябва да се отбележи също и фактът, че щом анализаторите от ВКБООН не можаха ясно да разберат тази процедура, тя може да е също толкова неясна и за общинските работници.

В Холандия единствената възможност да се получи убежище или разрешение за пребиваване въз основа на липсата на гражданство е последваща процедура на процедурата за разрешение за пребиваване. За да се изпълнят условията на тази последваща процедура, заявлението на лицето за пребиваване трябва да бъде отказано. Единствено тогава може даденото лице да се позове на "процедурата без вина"[21] и да получи редовно разрешение за пребиваване. Това се случва, само ако "разрешението за пребиваване може да бъде дадено при ограничението "местожителство като чужденец, който не може да напуска Холандия по процедурата за без вина" (...) автоматично или при поискване."[22] Тази процедура позволява лице без гражданство да получи разрешение за пребиваване, но за да го направи, то трябва първо да докаже своята липса на гражданство с официални документи. Освен това чужденецът трябва да изпълни следните условия:

> *"1. Трябва да се е опитал по доказуем начин да поиска съдействие от властите в страната (страните), чиято националност има той, или там, където е пребивавал като лице*

---

[20] Handleiding uitvoeringsprocedures, Basisadministratie Persoonsgegevens en Reisdocumenten, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 3.3.12.2.

[21] Buitenschuldprocedure.

[22] Vreemdelingen Circulair B14/3.4.1.

без гражданство, и/или страните, за които може да се приеме, че ще му/й предоставят достъп.

2. Свързал се е с международната организация за миграция за улесняване на неговото заминаване, и тази организация е декларирала, че е неспособна да осъществи неговото заминаване, тъй като чужденецът не притежава документи за пътуване;

3. Поискал е съдействие от DT&V[23], за да получи документи от властите в страната, в която му е позволено да отиде и тази интервенция не била успешна (…);

5. Пребивава в Холандия без разрешение за пребиваване и не отговаря на други условия за разрешение за пребиваване."[24]

Ясно е, че не би било възможно лице без гражданство да изпълни тези условия. Това важи и за ромите. Ромите без гражданство трябва първо да докажат, че са без гражданство; че те, например, произлизат от Чехословакия и в момента не са признати за такива. Липсата на ясни и унифицирани процедури за това кое се счита за достатъчно доказателство за липсата на гражданство затруднява изключително хората при доказването им на липсата на гражданство. Нещо повече, ромите без гражданство в Холандия нямат свидетелство за раждане поради това, че водят странстващ начин на живот. Според Мила Мишел ван Бурик (тогава от фондация Триана) роми-

---

[23] DT&V: 'Dienst terugkeer en vertrek'; Холандската служба за репатриране и депортиране.

[24] Vreemdelingen Circulair B14.3.2: "1. Hij heeft zich aantoonbaar gewend tot de vertegenwoordiging van het land of de landen waarvan hij de nationaliteit heeft dan wel het land (de landen) waar hij als staatloze eerder zijn gewone verblijfplaats had en/of tot andere landen waarvan kan worden aangenomen dat hem daar toegang zal worden verleend;

2. hij heeft contact opgenomen met de Internationale Organisatie voor Migratie voor facilitering van zijn vertrek en deze organisatie heeft aangegeven dat zij niet in staat is het vertrek te regelen omdat de vreemdeling stelt niet te kunnen beschikken over reisdocumenten;

3. hij heeft eventueel via de DT&V verzocht om bemiddeling bij het verkrijgen van reisdocumenten van de autoriteiten van het land waar hij naar toe kan gaan en de bemiddeling heeft niet het gewenste resultaat opgeleverd en

(…)

5. hij verblijft zonder verblijfstitel in Nederland en voldoet niet aan andere voorwaarden voor een verblijfsvergunning.", Vreemdelingen Circulair B14.3.2.

те били отпращани, когато поискали да се регистрират.[25] В допълнение на това ромите нямат писмена традиция и не са склонни да се регистрират поради минал опит с дискриминация и преследване.

Въпреки че в строго правен смисъл властите имат правото да налагат тези условия, "Правосъдие и мир" – Холандия се колебае, доколко морално оправдана е тази процедура. Дали е справедливо холандската държава да иска от второ и трето поколение роми без гражданство да се върнат в държавата на произхода на своите предци? Това явление на липса на гражданство е резултат от: на първо място, небрежното отношение на предишните поколения роми, и на второ – холандското правителство, което не изпълнява своето задължение, произтичащо от международния закон към онези, които са родени без гражданство. На практика изглежда, че обхватът на "правото на избор" е недостатъчен да осигури холандска националност на хората, родени без гражданство.

3. Пристигането на ромите в Холандия

Трябва да се отбележи, че проблемът с липсата на гражданство в Холандия не се ограничава само до роми без гражданство. Хора без гражданство от Сомалия, Палестинските територии, Сирия и бившия СССР често изпращат жалби срещу холандската правна система по въпроса с тяхната липса на гражданство. По тази причина тези групи са повече в съдебната практика поради липса на гражданство, отколкото има съдебни дела, разглеждащи искове на роми без гражданство. Ромите страдат от социално изключване, което се дължи на вътрешно ориентираните нагласи на ромите към обществото, което ги държи на разстояние. По тези причини "Правосъдие и мир" фокусира доклада си върху ромите. Въпреки че само малобройно малцинство от ромите са без гражданство, проблемът често е представян като причина за различни интеграционни проблеми и така въпросът с липса на гражданство става проблемен за тази специфична група роми.

[25] Дискусия с Мила ван Бурик от фондация Триана (ромска организация) в Утрехт на 9 януари 2012 (фондация Триана бе разпусната през 2012 г.). Заместилата я нова организация се нарича Холандски институт за ромска интеграция.

Ромите, които са емигрирали от Източна и Южна Европа в Холандия, не са хомогенна група. Тази общност се състои от различни групи, които се различават една от друга, всяка със собствени традиции, език / диалект и култура. Фактът, че Холандия не признава това разнообразие, усложнява процеса на интеграция.

Въпросът на ромите без гражданство произлиза от шестдесетте и седемдесетте години на миналия век. Първите роми, пристигнали около 1960 г. в Холандия, са от Италия, бивша Югославия, Гърция и Турция. Скоро тези групи били разглеждани като "нежеланите чужденци"[26]. През есента на 1978 г. в Еде имаше например плакат, гласящ: *"Ние не искаме цигани. Искаме да спим спокойно"*.[27] Въпреки всички тези емоции правителството на ван Агт реши да узакони ромите, които бяха в Холандия чрез "обща амнистия" (generaal pardon).[28] Общо 570 роми получиха разрешение за пребиваване в така наречените Ромски общини[29]. Условието за това разрешение беше ромите да се регистрират и да уседнат с постоянно местожителство.[30] Но тази регистрация не се случи без пречки: холандското правителство даде на ромите имигранти период от само три дни за регистрация. Този кратък период беше наложен, според правителството, за да не се допусне роми от други европейски държави да се установят в Холандия и да кандидатстват за регистрация. Групата, която получи разрешение за пребиваване чрез тази процедура, е известна като ромите от 1978 г. Правителството обеща, че след период от десет години ще им бъде дадена холандска националност.

---

[26] W. Willems, L. Lucassen, *ongewenste vreemdelingen. Buitenlandse zigeuners en de Nederlandse overheid, 1969-1989* (Den Haag 1990) (нежеланите чужденци. Ромичужденци и холандското правителство, 1969–1989)

[27] H. van Hout & J. van der Zandt, *Door alle tijden. De Roma, zoekend naar houvast in kerk en samenleving*, (Berne-Heeswijk 2011), с. 22. (През времето. Ромите, търсещи подкрепа от църквата и обществото).

[28] Писмо до холандския парламент "Подход към ромите в Холандия".

[29] C. de Vos "*integrated approach Roma in the Netherlands*" in M. Flasikova-Benova, H. Swoboda, J.M. Wiersma, *Ромите: едно европейско малцинство. Предизвикателството на разнообразието* (EU2011), 127.

[30] H. van Hout & J. van der Zandt, *Door alle tijden. De Roma, zoekend naar houvast in kerk en samenleving*, (Berne-Heeswijk 2011) с. 21. (През времето. Ромите, търсещи подкрепа от църквата и обществото)

Не всички роми в Холандия успяха да се възползват от амнистията от 1978 г., тъй като някои не успяха да се регистрират в този кратък срок. Други роми само успяха да чуят за амнистията, след като вече беше твърде късно. Има известни случаи, в които част от дадено ромско семейство успя да се регистрира, докато друга не успя. По тази причина няколко години по-късно холандското правителство организира повторна регистрация за всички онези, които не успяха да се регистрират през 1978 г. За съжаление по време на тази "повторна регистрация" и възможността за получаване на гражданство през 1988 г. възникнаха много проблеми.[31] Това доведе до факта някои роми да получат статут на жители, но не и националност, а други – нито едното, нито другото.[32] Точният брой на ромите, които са в последната ситуация, е трудно да се определи, но по преценки варира между няколкостотин до приблизително хиляда роми, които не можаха да се възползват от общата амнистия или нейния ефект и нямат валидни документи или валидно разрешение за пребиваване.[33] Ситуацията на тези роми е тежка: те не са регистрирани никъде или имат само разрешение за пребиваване, което не им позволява да работят. Тези хора са "de facto" без гражданство. Тази група лица не отговаря на изискванията за кандидатстване за социална издръжка, здравна осигуровка или образование, тъй като те не съществуват съгласно закона.

През 1979 г. нова група роми дойде в Холандия. Отначало Холандия се опита да им даде временно разрешение за пребиваване за една година, но бързо се оказа, че това не е решение; тази група също успя да остане в Холандия с разрешение за пребиваване.[34] Не е много известно какво се случи с ромите от 1979 г., които не получиха разрешение за постоянно пребиваване.

---

[31] Лекари от света, *Липсата на гражданство води до отчаяние*, 4.3.

[32] P. R. Rodrigues & M. Matelski, *Monitor racism & the exreme right Roma and Sinti*, Amsterdam Uitgeverij Anne Frank House 2044, p. 14-15.

[33] H. van Hout & J. van der Zandt, *Door alle tijden. De Roma, zoekend naar houvast in kerk en samenleving*, (Berne-Heeswijk 2011), с. 24. (През времето. Ромите, търсещи подкрепа от църквата и обществото).

[34] P. R. Rodrigues & M. Matelski, *Monitor racism & the exreme right Roma and Sinti*, Amsterdam Uitgeverij Anne Frank House 2044, с. 16.

Друга голяма група роми дойде в Холандия през 90-те години на миналия век. Тази група е част от по-голяма група хора, търсещи убежище, и бежанци от Югославия, Румъния и Чехословакия. Положението на тази група роми се различава от досега разглежданите групи. Те незабавно бяха настанени в жилища, често имаха достъп до образование и бяха работили в страната, от която произлизаха. Това направи тяхната интеграция в холандското гражданско общество относително лесно.[35]

Въпреки че последната група е добре интегрирана в холандското общество, първите две групи често посочват въпроса с липса на гражданство и невъзможността да бъдат депортирани като основна причина за техните интеграционни проблеми. След разпадането на югославската държава възникнаха нови държави като Сърбия, Хърватска, Босна и Херцеговина и така нататък. Службите за регистрация на тези държави бяха "изчистени" и ромското население бе извадено от регистрите. От този момент тези хора останаха "de facto" без гражданство и поради това за Холандия е трудно да депортира такива хора. Децата на ромите без гражданство не могат да получат холандска националност поради принципа на *jus sanguinis* и също остават без гражданство.

4. Холандия и ромите: взаимно неразбирателство

Непрекъснатата липса на гражданство за поколения роми и отсъствието на решение на този проблем показва, че взаимоотношенията между ромската общност и холандското правителство не са гладки. Определяща причина за тези трудни взаимоотношения са културните различия и очакванията за това как трябва да се държи "другата страна".

Отначало, когато пристигнаха първите роми през седемдесетте, някои общини бяха оптимистични относно тяхната интеграция. Кор де Вос, тогавашният кмет на Nieuwegein и председател на платформата за ромски общини, каза следното по този въпрос:

---

[35] P. R. Rodrigues & M. Matelski, *Monitor racism & the exreme right Roma and Sinti*, Amsterdam Uitgeverij Anne Frank House 2044, c. 16.

"*Местните власти приеха, че ромските семейства ще се интегрират за три или четири години. Чрез осигурените им програми за предоставяне на постоянно жилище и добро образование и интеграция се очакваше семействата лесно да се приспособят към холандското общество. Но тези очаквания не се превърнаха в реалност. След повече от тридесет години трябва да заключим, че в сравнение с други групи в обществото, ромското население на Nieuwegein най-малко се възползва от възможностите за предоставяне на заетост, училищно образование и цялостно участие в обществото.*"[36]

Според ромите причините за проваленатa им интеграция се коренят другаде – правителствената политика за депортиране, при която бюрократичният подход в имиграционния процес не позволява адекватна регистрация на липса на гражданство. Липсата на гражданство, според ромите, им пречи да посещават училища, да ходят на работа (законно) и тези причини спъват участието им в обществото.

Въпреки това обаче общините имат друга гледна точка. Те смятат, че самите роми спъват процеса на интеграция. Културата на ромите според общините може трудно да се сработи с холандската държавна организация и очакванията, които холандското общество има по отношение на някой, които желае да участва в него:

"*За ромите не е толкова важно децата им да продължат да се образоват след началното училище. Те са доволни, когато децата им могат да четат и пишат.*"[37]

"*Престъпността няма място в ромската култура, но е често срещана в някои подгрупи, натискът от равнопоставени за поддържане на тази дейност е висок, като често липсват алтернативи*."[38]

---

[36] C. de Vos "*integrated approach Roma in the Netherlands*" in M. Flasikova-Benova, H. Swoboda, J. M. Wiersma, *Ромите: едно европейско малцинство. Предизвикателството на разнообразието* (EU2011) 127.

[37] Асоциация на холандските общини (VNG), *Платформа за проектни предложения за ромските общини*, март 2010 г., с. 11.

[38] 2de halfjaarraportage integrale aanpak Roma problematiek 2009 (20 April 2010), p. 4 (Втори двугодишен доклад за подхода към ромския въпрос 2009 (20 април 2010 г.), с. 4.

Според ромите горепосочените проблеми се коренят и в липсата на гражданство. Липсата на националност затруднява достъпа до образование, а оттук и намирането на законна работа. Въпреки това обаче струва си да се отбележи и ромският манталитет на "окопаване". Този защитен начин на мислене се проявява в интервю с рамка по въпроса за браковете по принуда:

> *"Може би е трудно да се приеме от външен човек, но в нашата ромска култура дванадесетгодишното момиче е готово за женитба. За това го подготвят на около 11-годишна възраст. Тази подготовка включва обучение как да си добра домакиня и майка. Зная, че в Холандия има други правила, но ние си имаме собствена култура и мисля, че хората трябва да уважават това."*[39]

Този тип изявления не помагат за подобряване на взаимното разбирателство между ромите и холандското правителство. Това дава на държавата възможността да поставя всички различни ромски проблеми, които възникват около процеса на интеграция, под един знаменател: ромската култура. Културата на ромите и неяснотата около тълкуването на тяхната собствена идентичност в холандското общество се разглежда от холандските власти като основна причина за много от проблемите:

> *"Самите роми се борят в себе си с въпроса дали да се опитат да станат "като другите", или да се опитат да съхранят собствената си идентичност. Различни ли са или са същите? Искат ли чрез формите на положителна дискриминация или утвърдителни действия да бъдат дискриминирани позитивно, за да запълнят празнината, или искат да застанат от страната на дискриминираните групи и заедно да насърчават политика на разнообразие, която да е за всеки?"*[40]

---

[39] H. van Hout & J. van der Zandt, *Door alle tijden. De Roma, zoekend naar houvast in kerk en samenleving*, (Berne-Heeswijk 2011) p. 34 (През времето. Ромите, търсещи подкрепа от църквата и обществото).

[40] C. C. J. van den Heuvel, *Wisselgeld. Intensieve begeleiding voor multiprobleemgezinnen met een Roma achtegrond. "Zonder perspectief valt niets te coachen"* (Juli 2008 gemeente Nieuwegein) p. 1 (Промяна. Интензивни конкултации за ромски домакинства с множество проблеми).

Като поставя причината за интеграционните проблеми в ромската култура, правителството поставя решението на тези проблеми извън своята отговорност. Тъй като ако културата е проблемът, тогава тя трябва да се промени, а това може да се направи само от самите роми.

Като говори за *една* ромска култура, правителството се отчуждава от различните ромски групи.

Въпреки че ромите имат един произход и отчасти споделят една и съща история, човек трябва да има предвид и това, че ромските групи имат различия в културата, традициите и езика. Като класифицира всички тези различни ромски групи като една група, холандското правителство гарантира, че всички ромски групи ще бъдат подложени на тези критики, докато всъщност критиката може да е отправена само към някои членове на друга ромска група.

Допускането, че причината за интеграционните проблеми лежи само в културата на ромите, е неоправдано. Докладът на ВКБООН заявява, че имиграцията на лица без гражданство е лошо регламентирана в Холандия, което може да доведе до евентуални тежки последствия. Отсъствието на ясна и унифицирана процедура за определяне на липсата на гражданство затруднява регистрацията на човек като такъв. Ако тези процедури са неясни за анализаторите на ВКБООН и холандските държавни служители, които работят в GBA,[41] не следва да се очаква и имигрантите, които нямат писмена традиция, да използват успешно тези процедури.

Според ромите политиката по отношение на тях се определя от правителството, а не в сътрудничество със самите роми. Пример за това е писмото[42] и меморандума[43] относно ромите, които холандският министър на имиграцията изпрати до холандската камара на представителите. Съдържанието и заглавието на меморандума бяха "Насърчаване на социалното включване на ромите". Насърчаването

---

[41] ВКБООН, *Липса на гражданство в Холандия*, стр. 17-20

[42] G.B.M. Leers, *Nederlandse bijdrage in het kader van de Nationale Roma-strategie*, 21-12-2011.

[43] Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Kamerbrief over de Nederlandse inbreng ten behoeve van de sociale inclusie van Roma*, 21-12-2011.

на социалното включване е нещо, което както ромите, така и правителството желаят да постигнат, но това изисква и двете страни да се изслушват, да действат в рамките на правомощията си и да работят за постигане на консенсус. В това писмо министърът пише, че при изготвянето на меморандума е имал контакт с Холандския институт за синти и роми (NISR) и с ромската общност. Този контакт не е довел до плодотворен диалог. Ромските (само)организации казаха, че самият меморандум не взема предвид идеите и предложенията, които те са направили. Според тях той също не взема предвид и историческите факти и статута на липсата на гражданство на ромите. Това е довело до неразбиране от страна на ромската общност.

Въпреки че неразбирането и недоверието между ромите и правителството е разбираемо, очевидно е, че е нужна промяна. Проблемът с интеграцията на ромите лежи не само в липсата на гражданство, не само в ромската култура, но и допълнително се усложнява от тези напрегнати взаимоотношения.

До този момент липсва истински диалог между правителството и обществото, от една страна, и ромите, от друга страна. Това стана съвсем ясно на ромската конференция, организирана от Института Clingendael на 14 юни 2011 г. Акцентът, който представителите на правителството поставиха, беше върху собствената отговорност на ромите за подобряване на позицията им в обществото, не задължително неправилен. За една общност, която е изостанала, е ползотворно да признае това свое изоставане и да направи всичко по силите си да промени тази ситуация. Например това може да се направи, като се фокусира върху хората в общността, които могат да служат за положителни ролеви модели за ромските младежи. Правителството може да облекчи пречките, които стоят на пътя на еманципацията на ромската общност. Проблемът с липсата на гражданство и придружаващите ги административни проблеми повдига въпроса дали изобщо това се дължи на самите роми.

5. Заключения и препоръки

Холандското правителство и ромите не говорят един с друг, а по-скоро един за друг. Липсата на добри практики и диалог е разбираема, но това спъва усилията за намиране на добро решение, което да е изгодно и за двете страни. Ромите са, според Мишел Мила ван Бурик (говорителка на бившата фондация Триана), системно изключвани от LOM (Националната платформа за малцинствата)[44] и LIZE (консултиращият партньор на правителството за южноевропейските общности)[45], а консултациите с тях са само епизодични.[46]

Докато двете страни не могат да влязат в диалог една с друга, проблемите, свързани с интеграцията на ромите, ще продължават. Дори е възможно с новата държавна политика за криминализиране на хората, живеещи нелегално в Холандия, тези проблеми да се засилят допълнително.[47] По тази причина е важно диалогът между ромите и холандското правителство да започне възможно най-скоро.

На база на гореформулираното "Правосъдие и мир" – Холандия би искала да направи следните препоръки:

1. Липсата на гражданство се счита от ромите като *препятствието,* което пречи на гладката им интеграция в холандското общество. Процедурата "не по тяхна вина" е непреодолима за ромите без гражданство, които живеят в Холандия в продължение на повече от тридесет години. Холандия трябва да спазва своите задължения, формулирани в международните договори за лицата без гражданство от 1954 и 1961 г., и да създаде специален орган, който да отсъжда и подпомага лицата без гражданство в техните искания.

Ако има желание за справяне с проблема с липсата на гражданство, то трябва да се започне с правното положение на чужденци на ромите без гражданство. Важното тук е, че липсата на гражданство не води директно до статут на жител, но е приложимо за критерия

---

[44] Landelijk Overlegorgaan Minderheden.

[45] Overlegpartner Rijksoverheid Zuid-Europese Gemeenschappen.

[46] Дискусия с М. ван Бурик от 9-ти януари 2011 г.

[47] Regeerakkoord VVD-CDA, 2011, Hoofdstuk 6 (коалиционно споразумение VVD-CDA, 2011, Глава 6).

“без вина” (buitenschuldcriterium), който може да доведе до законно местожителство впоследствие.

2. Всички тези административни процедури, от доказването на липса на гражданство до получаването на разрешение за пребиваване, трябва да се разглеждат поотделно от холандската администрация. Правната интеграция може да е успешна единствено чрез интензивни индивидуални и правни консултации и добронамерено отношение на администрацията.
3. За да е успешен диалогът, от изключителна важност е холандското правителство да започне обсъждане с ромите, като ги включи в сътрудничество за създаване на политиката по отношение на ромите.
4. Съветите към ромите са да се организират, за да могат да говорят от името на другите, като така успешно ще сътрудничат за създаването на политиката за ромите.

ЧАСТ ВТОРА

ТРАДИЦИОННИ И НОВИ СТЕРЕОТИПИ СРЕД МЕСТНИТЕ ВЛАСТИ В ОКРЪГ НЯМЦ, РУМЪНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА РОМСКОТО МАЛЦИНСТВО

1. Контекст

Изследването "Традиционни и нови стереотипи сред местните власти в окръг Нямц по отношение на ромското малцинство" бе осъществено в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите: борба с традиционните и нови антиромски стереотипи", осъществен от Амалипе (България) като бенефициент по договора за финансиране, в партньорство със Састипен (Румъния) и Правосъдие и мир (Холандия). Предвид техническото задание на този проект за времето от юни до август 2011 г., с подкрепата на екип от Састипен, ние изпълнихме това изследване, което ни позволи да идентифицираме традиционните и нови стереотипи сред обществените служители от местната администрация по отношение на ромското малцинство. Резултатите от доклада ще съставят началната точка в процеса на осъществяване на местните/окръжни стратегии, които целят да подобрят ситуацията на ромите, като основните работни принципи са равните възможности и недискриминацията.

2. Цел на изследването и специфични цели

Общата цел на изследването е да се идентифицират предразсъдъците и стереотипите на местните власти, представители на окръг Нямц, към ромското малцинство и да се определи комуникационният процес между представителите на местните власти във връзка с ромските бенефициенти.

Специфични цели на изследването:

- Да се направи детайлна и цялостна снимка на традиционните и нови стереотипи сред представителите на местните власти/теренни работници в сферите на образованието, социалните дейности и здравеопазването към членовете на ромските общности;
- Да се идентифицират проблемите, пред които се изправят представителите на местните власти/теренни работници в сферите на образованието, социалните дейности и здравеопазването по отношение на членовете на ромските общности, и които водят до засилване на стереотипите към ромите;
- Да се идентифицират основните източници на удовлетворение/недоволство сред представителите на местните власти/теренни работници в сферите на образованието, социалните дейности и здравеопазването към обществените политики, предназначени за членовете на ромската общност;
- Да се анализира нивото на осведоменост сред представителите на местните власти/теренни работници във връзка с антидискриминационното законодателство и предоставянето на равни възможности в Румъния.
- Да се идентифицират възможните решения, които биха допринесли в борбата с традиционните и нови стереотипи към членовете на ромските общности и, впоследствие, за борбата с дискриминацията срещу ромите.

3. Методика на изследването

Метод за изследване чрез анкета

(моля вижте приложение 1 – Образец на анкета)

Бяха осъществени 30 интервюта/анкети с 30 теренни работници сред местните власти, както следва:

– 10 интервюта с персонал, работещ в сферата на здравеопазването;

– 10 интервюта с персонал, работещ в сферата на социалните дейности;

– 10 интервюта с персонал, работещ в образователната сфера.

Забележка: Изборът на 30 служители/теренни работници бе осъществен с подкрепата на г-н Даниел Радукану, личният съветник по ромските проблеми на Префекта на окръг Нямц.

Метод за изследване Фокус група, на база на зададените въпроси

(моля вижте приложение 2 – списък на въпросите)

Бяха организирани 3 Фокус групи, в които участваха 21 човека, съответно: 7 души от сферата на здравеопазването, 7 души от сферата на социалните дейности и 7 души от образователната сфера. Предвид факта, че предметът на изследването е доста специфичен, хората, които участваха във Фокус групи, бяха помолени да запазят в тайна резултатите си и отговорите им да бъдат анонимни. За да бъдат действителни резултатите, координаторът на изследването се съобрази с изискването на участниците, като те от своя страна се съгласиха отговорите им да бъдат използвани в доклада от изследването.

Провеждане на съответните изследвания на конкретни случаи с роми

Бяха проведени 3 изследвания на конкретни случаи, свързани с ограничаване на достъпа на обикновени ромски жени до медицински услуги. Тези изследвания на конкретни случаи подчертават факта, че поради предразсъдъци и стереотипи лекарите дискриминират ромските пациенти.

4. Получени резултати

4.1. Количествени резултати

Бяха направени 30 анкети, като анкетираните бяха избрани измежду теренните работници/обществени служители в окръга и местните служби в следните сфери: социални дейности, образование и здравеопазване.

Общи данни за анкетираните

1. От 30 анкетирани, 18 бяха мъже и 12 бяха жени.

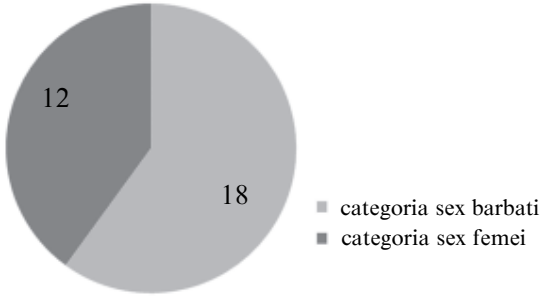

2. От 30 анкетирани 10 бяха на възраст под 25 години, 12 бяха между 25-45 години и 8 бяха над 45 години.

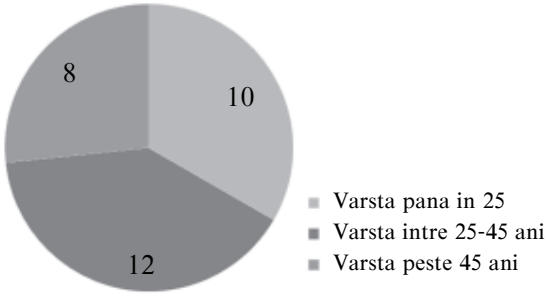

3. Ниво на изследването: 22 анкетирани имаха висше образование и 8 имаха средно образование с опит в конкретната сфера.

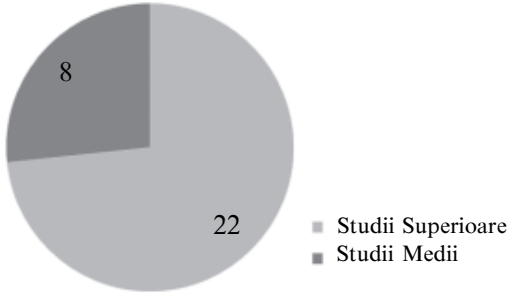

4. По отношение на заеманите позиции: 4 души заемаха ръководни постове и 26 бяха на изпълнителски позиции.

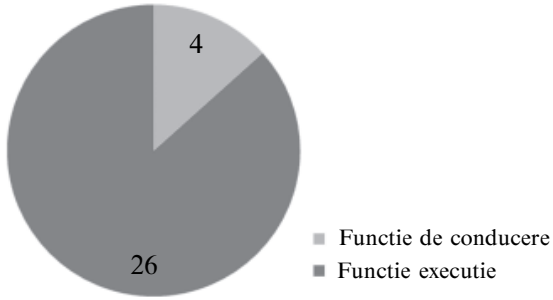

5. Опит в институцията: 2 анкетирани имаха по-малко от 1 година опит в институцията, 15 анкетирани имаха по-малко от 3 години опит в институцията и 13 анкетирани имаха над 3 години опит в институцията.

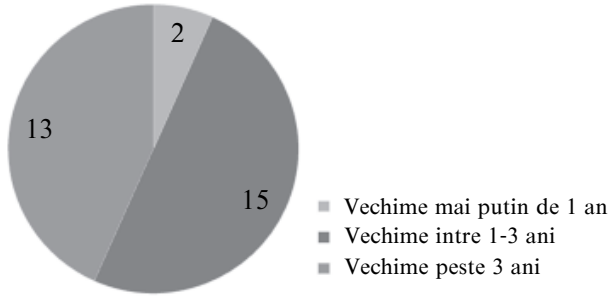

Докато вършите нормалните си служебни задължения, често ли срещате ромски бенефициенти?

От анализираните резултати 27 души често срещат ромски бенефициенти. Останалата част отговориха, че не срещат често роми в ежедневната си работа.

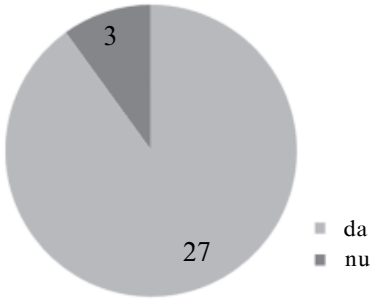

Пред какъв тип проблеми се изправят ромските бенефициенти?

- Липса на документи за самоличност: 10 отговора;
- Липса на здравни осигуровки: 21 отговора;
- Липса на доходи и работа: 18 отговора:
- Дискриминация: 2 отговора;
- Липса на достъп до образование: 12 отговора;
- Липса на подходящо жилище: 15 отговора;
- Ранни бракове: 1 отговор.

Проблемите, които се изтъкват от ромските бенефициенти, различни ли са от проблемите на не-ромските бенефициенти?

17 анкетирани отговориха, че проблемите, пред които се изправят ромите не са различни от проблемите на не-ромите. 13 анкетирани от сферите на социалните дейности и образованието споменаха, че проблемите са различни и са свързани с начина на живот на ромите.

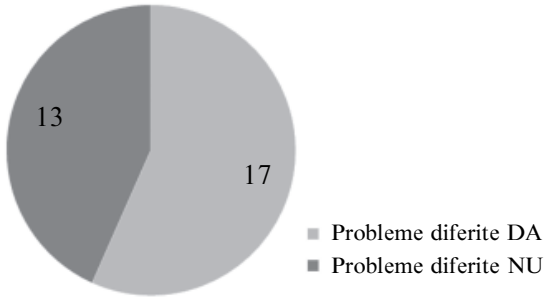

Като изхождате от теорията на социалното етикетиране, когато видите ром, какво е първото, което ви идва наум?

Повече от половината от анкетираните посочиха отговори на базата на стереотипи и предразсъдъци, повлияни от общественото мнение по отношение на ромското малцинство.

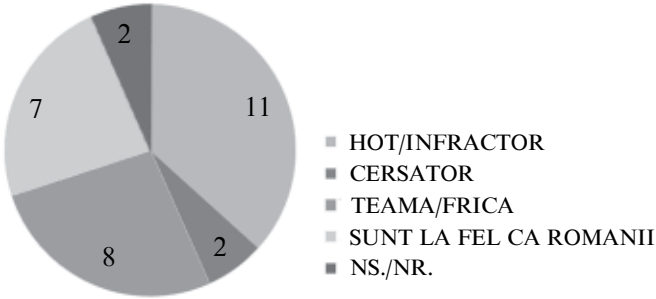

Имате ли приятели /познати роми? Ако вашият отговор е ДА, какво е мнението Ви за тях?

Повечето от анкетираните (24 човека) споменаха, че имат приятели роми и че тяхното мнение за приятелите им роми е добро. Те нямат проблем в комуникацията със своите приятели роми, защото те са асимилирани и споделят еднакви ценности и правила.

Можете ли да ни дадете някои примери за стереотипи и предразсъдъци по отношение на членовете на ромската общност?

- "Циганите са крадци и не може да им се вярва": 2 отговора;
- "Циганите излагат Румъния, когато ходят в чужбина": 2 отговора;
- "Циганките с поли са крадливи и мръсни": 3 отговора
- "Циганите съсипват нашия имидж в Европа": 2 отговора;
- "Ако не слушаш, ще те дам на циганите": 10 отговора;
- "Давиш се като циганин в края на Дунава": 4 отговора;
- "Циганите не обичат да ходят на училище": 9 отговора;

• “Циганите се имат свой закон, свои съдилища и не спазват румънските закони”: 1 отговор;

• “Циганите не искат да се интегрират в обществото и излагат нашата страна”: 6 отговора.

Какво е мнението на вашите приятели/познати за ромското малцинство в Румъния?

Повечето от приятелите/познатите на анкетираните са безразлични към ромското малцинство. Подобен процент имат лошо мнение за ромското малцинство в Румъния.

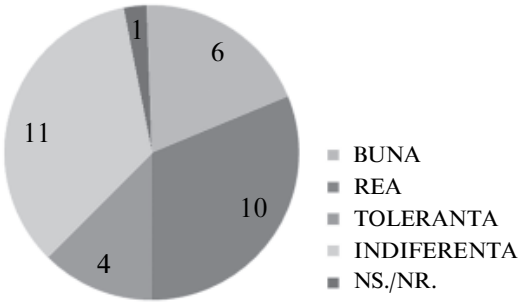

Мислите ли, че ромите се нуждаят от специални мерки, за да се подобри тяхното положение? Може ли да обясните защо?

Отговорите на този въпрос бяха разделени. 12 анкетирани (от социалната и образователната сфера) отговориха, че са необходими специални мерки, за да се подкрепи тяхната интеграция в обществото. 18 анкетирани казаха, че не са необходими специални мерки поради факта, че ромите са румънски граждани и трябва да има равнопоставеност по отношение на правата.

Анкетираните посочиха специалните мерки в областта на образованието, специално заделените места за роми във висшите училища и университети.

Освен това анкетираните посочиха и програмите, провеждани от местните власти за предоставяне на документи за самоличност на ромите и други социални облаги.

Известни ли са ви политики, които да регулират подобрението на положението на ромите в Румъния

От 30 анкетирани 9 не отговориха на този въпрос.

• Национална стратегия за подобряване на положението на ромите: **17 отговора.**

• Десетилетие на ромското включване: **2 отговора.**

• Съвместен меморандум за включване (JIM).

• Национален план против бедността и насърчаване на социалното включване (PNAinc).

• Други – **Специално заделени места за роми във висшите училища и факултети: 2 отговора.**

Можете ли да разграничите традиционен ром от друг ром, който е изгубил/не спазва обичаите/традициите? Как?

Различията между традиционните роми и асимилираните роми се прави според традиционните облекла и цвета на кожата. Анкетираните споменаха, че традиционните роми са тези, които носят традиционните дрехи(28 отговора), докато асимилираните имат по-тъмна кожа (29 човека).

Мислите ли, че дрехите на традиционните роми съставляват комуникационна бариера между обществения служител и ромите-бенефициенти? Можете ли да обясните?

Повечето от анкетираните считат, че традиционните дрехи представляват бариера и дават следното обяснение:

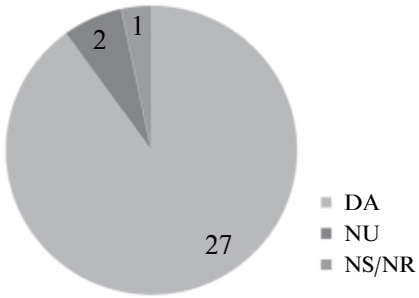

– традиционните дрехи създават страх сред обществените служители;

– традиционните дрехи, особено носени от ромските жени, водят до лошо впечатление по отношение на личната хигиена.

Ако някой (от населението на мнозинството), който се обръща към вашите услуги, носи традиционните молдовски дрехи, как бихте реагирали?

Ще предоставя услугите	Ще избягвам това лице	Безразлично ми е	Не знам/ Няма да отговоря
12	9	5	4

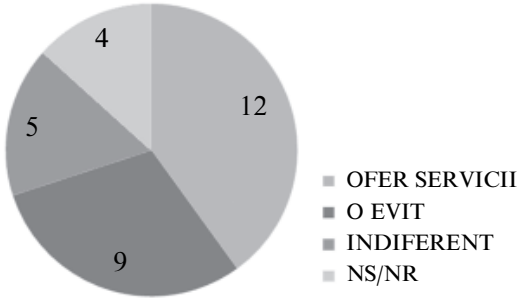

Кои са проблемите, пред които се изправяте във връзка с ромите бенефициенти?

ПРОБЛЕМИ	**ОТГОВОРИ**
Тяхната липса на доверие в нашия професионализъм при предоставянето на услуги	12 отговора
Техните агресивни маниери при комуникация и държание	7 отговора
Ромският език е проблем при комуникацията	2 отговора
Законодателството в сферата на дискриминацията им предоставя някои права и те винаги се позовават на тях по отношение на чиновниците	3 отговора
Липса на културен медиатор между властите и общността	6 отговора

Кои биха били решенията за разрешаване на проблемите пред Вас във връзка с ромите бенефициенти?

РЕШЕНИЯ	ОТГОВОРИ
Повече информационни дейности сред ромските общности	10 отговора
Да участвам в обучителни курсове за ромите	8 отговора
Да се организират по-често срещи с представители на ромите	3 отговора
Да си сътрудничим с ромски културни медиатори	2 отговора
Да сме информирани за специфичните особености или за ромските подгрупи	7 отговора

Какво е Вашето мнение за факта, че ромите се възползват от специално заделените им места във висшите училища и университети?

От 30 анкетирани, 17 имат добро мнение, 8 имат лошо мнение, и 5 не знаят как да отговорят или не искат да отговорят.

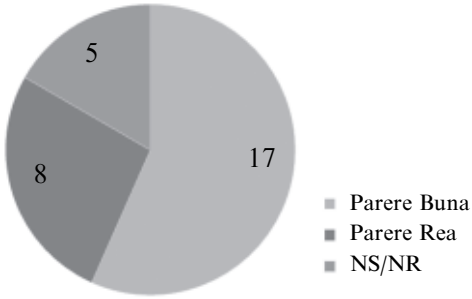

Имате ли колеги роми? Ако вашият отговор е "да", какви са отношенията Ви с тях?

От 30 анкетирани само 2 души споменаха, че имат колеги роми. Относно техните взаимоотношения анкетираните казаха, че са добри като колеги и не са се случвали инциденти.

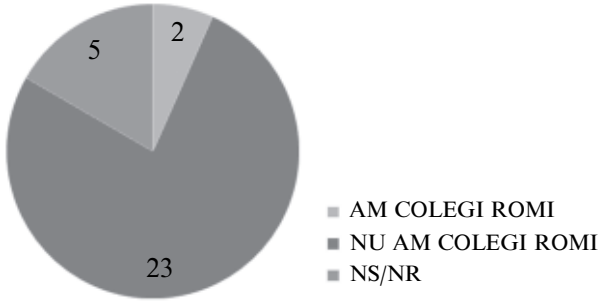

Имате ли познати /приятели роми, които не приемат своята ромска идентичност?

От 30 анкетирани 19 имат познати /приятели роми, които не приемат своята ромска идентичност, 8 анкетирани нямат познати / приятели роми, докато 3 анкетирани не искат да дадат отговор.

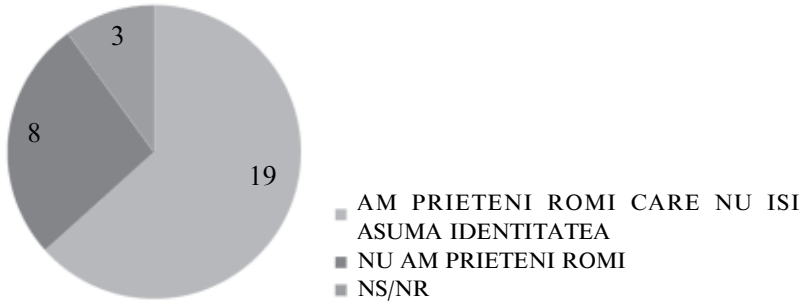

Кои са стереотипите и предразсъдъците сред населението на мнозинството, които засягат ромската общност в Румъния? Моля, посочете примери.

- Циганите излагат Румъния, когато излизат в чужбина.
- Циганите съсипват нашия имидж в Европа.
- Ако не слушаш, ще те дам на циганите.
- Давиш се като циганин в края на Дунава.
- Циганите не обичат да работят.
- Циганите не спазват румънските закони.
- Циганите са мързеливи.

От получените отговори направихме заключението, че стереотипите и предразсъдъците на общественото мнение към ромското малцинство присъстват и сред стереотипите и предразсъдъците у анкетираните.

Мислите ли, че медиите разпалват предразсъдъците и стереотипите към ромите? Ако вашият отговор е "да", какво е решението, за да изчезнат тези стереотипи и предразсъдъци към ромите?

Анкетираните споменаха, че медиите разпалват общественото мнение относно положението на ромите в Румъния, но от негативна гледна точка. Ежедневно се представят новини и статии за роми, които правят различни проблеми и не се подчиняват на закона.

Това влияе върху общественото мнение и създава в съзнанието на анкетираните чувство на паника при взаимодействие с ромското население. Като решения анкетираните посочиха:

• Работни срещи с журналисти, които създават общественото мнение.

• Провеждане на медийна кампания, която ще представи положителните елементи на ромските общности.

• Привличане на говорители сред населението на мнозинството, като посланици и личности, които могат да влияят върху поведението на хората.

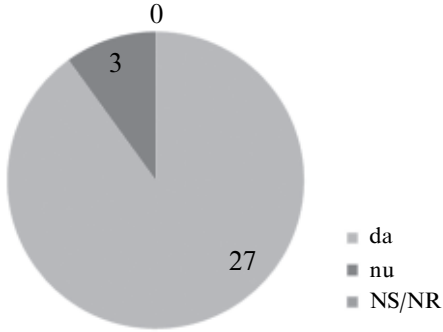

Мислите ли, че румънската държава е достатъчно ангажирана, за да подобри положението на ромите?

От 30 анкетирани 21 мислят, че румънската държава е достатъчно ангажирана в процеса за подобрение на положението на ромите, докато 5 анкетирани са на мнение, че румънската държава не е достатъчно ангажирана, а 2 анкетирани не знаят как да отговорят или не желаят да отговорят на този въпрос.

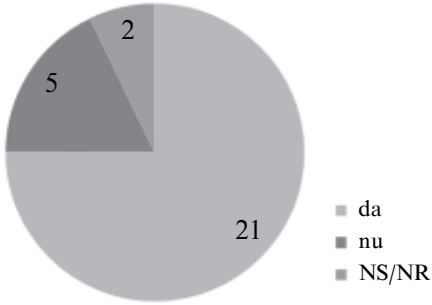

Коя румънска институция санкционира всички форми на дискриминация?

От получените отговори 22 анкетирани споменаха, че не знаят коя е тази институция и че съдът се занимава с този проблем. 8 анкетирани посочиха Националния съвет за борба с дискриминацията като отговорна институция за прилагане на законодателството в сферата на борбата с дискриминацията.

Някога досега участвали ли сте в обучителен курс в областта на антидискриминацията и предоставянето на равни възможности?

От 30 анкетирани, само 2 са участвали в обучителен курс в областта на антидискриминацията и предоставянето на равни възможности, докато 28 анкетирани не са участвали в такива курсове.

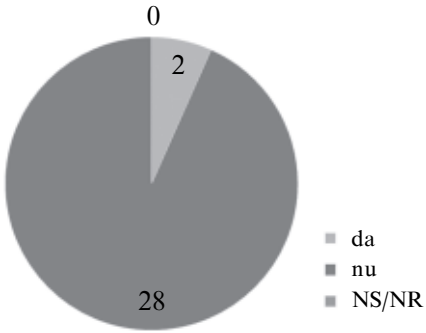

Чувствали ли сте се някога дискриминиран? Ако отговорът е "да", можете ли да опишете чувството, което сте изпитали в този момент?

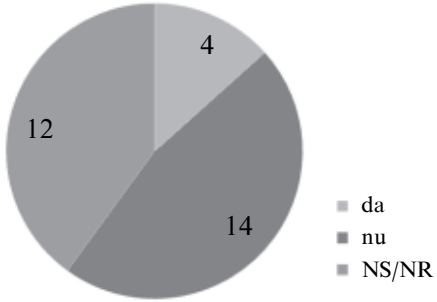

Само 4 анкетирани споменаха, че са се чувствали дискриминирани. **Особено тези, които са на възраст над 45 години,** когато са опитали да си намерят нова работа. Възрастта е причина за дискриминация и тези, които са се чувствали дискриминирани, казаха, че не искат никога повече да им се случва това отново.

"Почувствах се като последния човек на планетата, когато ми казаха на интервюто, че съм твърде възрастна за тази позиция. Цяла седмица не се чувствах като нормален човек. Още не мога да повярвам, през какво трябваше да премина."

"Чувството е изключително неприятно. Като дупка в стомаха ти, толкова е силна емоцията. Почувствах се много засрамена".

"Много е трудно да си в такава ситуация. Да нямаш достъп до работа, само защото си на някаква възраст и изглеждаш различно от останалите. Беше много унизително за мен."

"Дори не искам да си спомням за тази ситуация. Случи ми се два пъти и отначало помислих, че е шега. Едва след това разбрах, че не се беше случило нещо добро и че аз всъщност бях унижен."

4.2. Качествени резултати – Фокус групи

4.2.1. Персонал от сферата на здравеопазването

Въпрос: *Докато вършите работата си, често ли срещате роми бенефициенти? С какви видове проблеми се сблъскват ромите бенефициенти?*

Сътрудник 1 "Основно имат здравословни проблеми. Никой не ходи в болница, понеже се чувства добре."

Сътрудник 2 "Нямат здравна осигуровка, а идват направо в болницата, в спешна помощ."

Сътрудник 3 "Не е голям проблемът им и все пак те идват и вдигат много шум в коридорите и не искат да си изчакат реда. Знаете, че при нас в спешна помощ идват сериозни случаи, които не можем да пренебрегнем, за да им обърнем първо на тях внимание."

Сътрудник 4 "Питате за проблеми? В сравнение с останалите пациенти те нямат някакви специални проблеми. Техният проблем е, че нямат дисциплина и не чакат на опашката. Ако нямат семеен лекар, те не знаят болестите си и ние трябва да им правим изследвания, което отнема много време. Те се ядосват и започват да ни крещят."

Въпрос: *Какво знаете за ромите от Румъния?*

Сътрудник 5 "Не зная много неща, защото не съм имал време да се запозная с тяхната история, но зная, че има два вида: традиционни и интегрирани."

Сътрудник 6 "Гледах някои предавания по телевизията с роми и знам, че много от тях са в Румъния. Имат император, имат и цар. Не разбирам тези аспекти от техния живот, но знам, че имат най-добрите музиканти."

Сътрудник 7 "Музиканти и много големи сватби. Виждал съм ги да шестват по сватби и кръщенета, а после идват и ни се оплакват в болницата, че нямат пари да си платят здравните осигуровки."

Сътрудник 1 "Тук, в Нямц, ромите са много бедни. Цигани. Не мога да ги нарека "роми". Те са много бедни цигани, които нямат никакви пари да си платят. Те са тези с дългите цветни поли."

Въпрос: *Знаете ли разликата между "ром" и "циганин"?*

Сътрудник 1 "За мен няма разлика. Какъв е този шум за "ромите"? Откакто се помня, те се наричат цигани. Мисля, че е заради Европейския съюз. Те самите помежду си се наричат цигани."

Сътрудник 6 "Не знам каква е разликата. Мисля, че искат да бъдат смесени с румънците, когато искат да отидат в чужбина."

Въпрос: *Можете ли да ни дадете някои примери за стереотипи и предразсъдъци, свързани с членовете на ромската общност?*

Сътрудник 1 "Циганите са подли и крадливи. Мисля, че това е стереотип. Има няколко поговорки за ромите: давиш се като циганин на края на Дунава; ако не се държиш прилично, ще те дам на циганите. Последната обаче вече няма ефект върху децата."

Сътрудник 5 "Мисля, че е в човешката природа така да съдим за хората, преди да ги познаваме. Да, признавам, че ме е страх, когато видя циганка с цветни поли в болницата. Те не знаят как да говорят нормално и спокойно. Те крещят. А това води до страх."

Сътрудник 7 "Много пъти тяхното държание ни кара да ги съдим първи. Просто е нормално, когато някой от тях крещи да се уплаша. Циганите са лоши в своята природа. Обществото ни казва да сме по-толерантни. Защо те не могат да бъдат по-толерантни?"

Сътрудник 6 "Сега дори се страхуваме да им кажем нещо, просто защото те ще ни докладват на организациите, борещи се с дискриминацията. Щом им кажеш нещо, те казват, че ги дискриминираш и звънят на онези в Букурещ да ни санкционират."

Въпрос: *Мислите ли, че ромите се нуждаят от специални мерки, за да се подобри тяхното положение? Може ли да обясните защо?*

Сътрудник 1 "Какви са тези специални мерки? Само за тяхната облага ли? Мисля, че ние, румънците, също имаме нужда от специални мерки. Ние всички живеем в Румъния и ние всички сме в същата ситуация. Доколкото знам, за тях има специално запазени места във факултетите. Никога не разбрах защо, но мисля, че е добре. Може би така ще се образоват все пак."

Сътрудник 2 "Мисля, че има нужда от повече ангажираност от тяхна страна. Това за мен може да бъдат специалните мерки. Ако те чакат някой да дойде и да им помогне, ще има да почакат. Да, мога да разбера бедните, които нямат никакви средства. Но тези с пари? Защо ще са им нужни специални мерки?"

Сътрудник 4 "Не мисля, че са им нужни специални мерки. Те трябва да се интегрират като всички нас. Да спазват същите закони, а не да има специални закони за циганите."

Сътрудник 6 "Знам някои случаи с жени, които се нуждаят от специални мерки. Имам предвид жените, които се женят много млади. Нещо трябва да се направи по този въпрос. Не може да станеш майка на 11 години. Това мис-

ля, че трябва да се направи. Да се образоват и да бъдат като останалите хора по света."

Сътрудник 7 "Не мисля, че мога да отговоря на този въпрос, защото не смятам, че е нормално всяко население да има собствен закон, особено след като живеем в една и съща страна."

Въпрос: *Как реагирате, когато традиционни ромки с цветни поли дойдат при вас и ви помолят за подкрепа?*

Сътрудник 3 "Свикнал съм им. Знам какво искат. Отначало се страхувах и не се опитвах да споря с тях прекалено. Но съм работил в спешна помощ и съм имал много спешни случаи с ромките с поли. Като оставим настрани врявата, която семействата им вдигат отвън, те бяха доста спокойни. Не говореха прекалено и това ме накара да си променя мнението за тях."

Сътрудник 7 "Веднъж направих грешка. Един ден при лекаря, с когото работя, дойде жена с цветна пола. Помислих, че е циганка и я пуснах да влезе при доктора. Когато тя влезе, аз с ужас осъзнах, че това беше най-добрата приятелка на жената на доктора."

Сътрудник 6 "Мисля, че всички сме проявявали скептицизъм при първата си среща с ромки с поли. Страхували сме се. Сега нямам такъв проблем, защото знам, че те не могат да ми направят нищо. Те са също толкова нормални, колкото и ние. И са много по-чисти от циганките, които не носят този вид поли."

Въпрос: *Ако можехте да промените нещо, свързано с ромската традиция и култура, какво би било то?*

Сътрудник 2 „Мисля, че ранните бракове. Просто не можеш да направиш по-лошо нещо на децата си от това да ги ожениш малки ".

Сътрудник 3 „Съгласен съм с него. Имах спешен случай с 12 годишно момиче, което дойде със свекърва си, която

искаше да се увери, че тя вече не е девствена. Когато чух какво иска от мен, бях зашеметена. Изпратих ги в специализиран кабинет, но ако можех да променя нещо, то щеше да бъде този техен обичай да женят млади момичетата."

Въпрос: *Мислите ли, че румънската държава е достатъчно ангажирана с подобряването на положението на ромите? Ако вашият отговор е "да", моля приведете аргументи в подкрепа на вашия отговор.*

Сътрудник 6 "Видях, че има програма за здравна медиация за тях, финансирана от Министерството на здравеопазването. Мисля, че е добре, че някой се занимава с тях. Държавата трябва да разработи и други програми за ромите, за да промени и техния манталитет."

Сътрудник 1 "Участвах в среща в PHD и научих, че има Стратегия за ромите. Ако тази стратегия наистина стига до тях, това е достатъчно. Нека им направи добро, за да се измъкнат от тази трудна ситуация."

Сътрудник 7 "Не мисля, че зависи от мен да кажа това, но мисля, че те трябва да си помагат помежду си. Защото някои от тях имат много пари и те могат да направят нещо за своя вид."

Въпрос: *Коя е румънската институция, която санкционира всички форми на дискриминация?*

Сътрудник 4 "Съдът? Тези случаи се разглеждат от съда, нали?"

Сътрудник 6 "Мисля, че техните организации знаят по-добре. Видях веднъж по телевизията, че има ромски организации, които се занимават с този въпрос. Не знам за институцията, но знам за един лекар от Търгу Нямц, който беше наказан от Букурещ, че е дискриминирал циганка."

Въпрос: *Какви биха били решенията за подобряване на взаимоотношенията между вас и членовете на ромските общности?*

Сътрудник 5 "Мисля, че програмата със здравните медиатори е стъпка напред. Ние научаваме за тях и те имат някой, който да им помага."

Сътрудник 6 "В моя случай не мисля, че има нужда от друго решение. Видях, че човек може да комуникира с тях без крясъци и заплахи. Мисля, че ако им се говори любезно и им се показва, че не се страхувате от тях, няма да има проблеми."

Сътрудник 3 "Освен това ние трябва да полагаме повече усилия и да се разбираме по-добре. Трябва да са съвместни, общи усилия. Ако аз искам онова, което е най-добре за теб, защо ти трябва да се държиш лошо? Мисля, че образованието оказва голямо влияние. Имала съм циганки пациентки, които бяха изключителни като пациенти. Не съм имала никакви проблеми с тях. Проблемът идв,а когато има жени, които не знаят румънски език и идват от затворени общности."

Сътрудник 2 "Решение би било, ако те разберат, че ние сме също толкова уязвими като тях."

4.2.2. Персонал от сферата на образованието

Въпрос: *Докато вършите своята работа, често ли срещате роми бенефициенти? Пред какъв тип проблеми се изправят ромите бенефициенти?*

Преподавател 1 "Да. По принцип ние взаимодействаме с родителите на децата. Те нямат специални проблеми. Липсата на финансови ресурси е ясно изразен проблем. Казвам това, защото в класа, в който аз преподавам, имам двама ученика роми, които никога не са участвали в извънкласните дейности поради липсата на пари."

Преподавател 2 "Преподавам в училище близо до ромския квартал. Работя в образователната система от 10 години. Допреди 2 години повечето от ромските деца отпадаха от училище на 12–13-годишна възраст. Не мисля, че се срещах с родителите им повече от веднъж за годината, ако изобщо се срещнех с някои. Те не идваха в училище и не се грижеха за децата си в училище. Сега има баптистки свещеник и те се разкайват. Оттогава имам различни взаимоотношения с тях."

Преподавател 3 "Училището, в което преподавам, е с около 70% ромски деца. Те не са традиционните роми. Те са асимилирани роми. Освен финансовите проблеми, те нямат други специални проблеми. Правим усилия да им осигурим училищни и следучилищни уроци, за да гарантираме, че тези деца получават добра образователна среда."

Преподавател 4 "Мога да кажа, че се срещам ежедневно с родители роми. Те имат големи финансови проблеми, но ми се нрави, че работят през деня и изпращат децата си на училище. Имаме случаи на отпадане от училище, особено сред по-малките момичета, 12–13-годишни, които заминават с родителите си за сезонни работи."

Преподавател 5 "Не знам дали ромите, с които взаимодействам, имат някакви проблеми, защото те са същите като всички други родители. Те идват в училище, интересуват се от децата си и са миролюбиви."

Преподавател 6 "Имам проблеми с родители роми. Мисля, че липсата на пари ги кара да живеят ден за ден. Те не идват в училище, за да научат нещо за децата си, те не им помагат с домашните, някои от тях са дори неграмотни".

Преподавател 7 "Мисля, че трябва да намерим решение, защото има родители, които искат програма за втори шанс.

Имам деца в моя клас, които учат заедно със своите родители."

Въпрос: *Какво знаете за ромите от Румъния?*

Преподавател 2 "Сега в часовете говорим по тази тема. Знаем за тяхната история и дори познаваме известните роми."

Преподавател 3 "След като преминах обучение по този предмет, организирах открит урок с моите деца и бях удивен, че те дори не се заинтересуваха от своята история. Не продължих, но изглежда това е проблем в самата ромска общност. Те не познават своята история и традиции."

Преподавател 6 "В училище преподавам и уроци по ромска история и култура."

Въпрос: *Знаете ли каква е разликата между "ром" и "циганин"?*

Преподавател 7 "Терминът циганин идва от гръцки, означава 'който не трябва да се докосва' и се използва с пейоративно значение."

Преподавател 5 "Думата ром е част от речника в ромския език и се използва само от хората, които говорят езика."

Въпрос: *Можете ли да ни дадете някои примери за стереотипи и предразсъдъци, свързани с членовете на ромската общност?*

Преподавател 1 "Циганите съсипват имиджа ни в Европа."

Преподавател 2 "Циганинът, когато стане император, би убил и собствената си майка."

Преподавател 3 "Ами... старите популярни поговорки, свързани с ромите-цигани: ако не слушаш, ще те дам на циганите; циганинът си е циганин дори на Великден; давиш се като циганин на края на Дунава; циганите са лоши и те крадат."

Преподавател 4 "Стереотипите и предразсъдъците са свързани основно с традиционните им дрехи. Или поне това вижда общественото мнение. Автоматично, когато видите циганин, който носи традиционните си дрехи, се страхувате от него."

Преподавател 5 "Циганите не са румънци. Думата ром е измислена и се появява след Революцията."

Преподавател 6 "Циганите не ходят на училище и са мръсни."

Преподавател 7 "Циганите не искат да се интегрират и да живеят като нас, румънците. Те обичат да живеят на гърба на другите."

Въпрос: *Мислите ли, че ромите имат нужда от специални мерки, за да се подобри тяхното положение? Може ли да обясните защо?*

Преподавател 1 "Да, имат нужда от такива. Защото не могат да се интегрират в обществото без помощ отвън. Те са прочути със своята музика, танци и други неща, които не им правят чест. Ако обществото не им помогне, как ще преодолеят всички тези проблеми и ще се интегрират?"

Преподавател 2 "Поне в образователната сфера се нуждаят от специални мерки. Знам, че има специални места, запазени за тях във висшите училища и факултети, но трябва да има и на ниво средно училище. Много от тях имат нужда от топла храна и място да си пишат домашните."

Преподавател 3 "Не знам дали имат специални нужди, които да изискват специални мерки, но мисля, че обществото прави голяма грешка, когато ги счита за безпомощни. Има много румънци, които са в подобна ситуация с ромите и те не се възползват от допълнителна помощ. Не съм съгласен със специалните мерки за ромите."

Преподавател 5 "Да. Те имат нужда от тях, защото са в трудна ситуация."

Въпрос: *Как бихте реагирали, ако традиционна ромка, с цветни поли, дойде при вас и ви поиска помощ?*

Преподавател 1 "Нямам проблем с това. Чувствам се малко смутена в такава ситуация, защото не знам дали тя говори румънски и дали ме разбира."

Преподавател 2 "В моя клас има деца, които са от такъв тип семейство и аз общувам с майките им. Няма проблем в това. Ние всички сме нормални хора."

Преподавател 3 "В началото много ме беше страх, когато виждах жени, облечени в традиционните дрехи. Видях по телевизията как крадат, като използват полите си, но след като започнах да общувам с 2 майки, нямах повече проблеми."

Преподавател 4 "Реагирам нормално, защото ги познавам. Най-малкото тези, които имат деца в нашето училище."

Преподавател 5 "Няма проблем. Ако дойде при мен и поиска помощ, ще ѝ помогна."

Въпрос: *Ако можехте да промените нещо, свързано с ромската традиция и култура, какво би било то?*

Преподавател 1 "Не бих променил нищо, защото това ни определя като общност."

Преподавател 4 "Това с ранните бракове, това ще се опитам да променя. За да могат да се женят на нормална възраст и да създават деца, когато имат нужда от тях."

Преподавател 5 "Имат това нещо като цигански съд/съдилище. Мисля, че не е нормално това да се случва, когато има законодателство. Те трябва да спазват закона."

Преподавател 6 "Забелязах, че всички техни традиции са много хубави и не бих се съгласила да променя нищо.

Единствено нещата, които са твърде очевидни и безпокоят общественото мнение."

Преподавател 7 "Техните вярвания трябва да се променят. Те трябва да се разкаят и да живеят според божиите закони. Видях какви промени може да направи църквата, когато хората си сменят религията/ вярванията."

Въпрос: *Мислите ли, че румънската държава е ангажирана достатъчно за подобряване на положението на ромите. Ако вашият отговор е "да", моля посочете аргументи за своя отговор.*

Преподавател 3 "Изобщо не са ангажирани. А тези хора имат нужда от помощ, дори привидно да изглежда, че имат всичко необходимо. Някои от тях."

Преподавател 1 "Какво може да направи държавата за циганите и какво за румънците? Мисля, че румънската държава трябва да помогне на цялото си население."

Преподавател 2 "Докато има законодателство за ромите, стратегии и програми, мисля, че това е достатъчно."

Преподавател 5 "Мисля, че е нужна повече ангажираност от страна на правителството и местните власти. Не е достатъчно само да им се дават социални помощи. Те имат нужда от работа."

Въпрос: *Коя е румънската институция, която наказва всички форми на дискриминация?*

Преподавател 1 "Националният съвет за дискриминация? Така ли е?"

Преподавател 2 "Съветът за дискриминация и съдебните власти."

Въпрос: *Какви биха били решенията за подобряване на взаимоотношенията между вас и членовете на ромските общности?*

Преподавател 3 "Мисля, че по-добро познаване на ромските обичаи и традиции биха допринесли за комуникацията. Ние се страхуваме от тях, а те се страхуват от нас. Ако не познавате себе си, разбира се, че ще има проблеми в комуникацията."

Преподавател 4 "Това нещо с училищните медиатори е добро за комуникацията с ромите. Ако не мога да постигна споразумение с тях, ще мога да отида и да помоля за помощ училищния медиатор."

Преподавател 5 "Зависи много от членовете на общността. Ако са лоши, е нормално да не можеш да комуникираш с тях. Трябва да направиш усилия да се сприятелиш с тях."

4.2.3. Персонал от сферата на социалните дейности

Въпрос: *Докато вършите работата си, често ли срещате роми бенефициенти? Пред какъв вид проблеми са изправени ромите бенефициенти?*

Сътрудник 1 "Да. Около 30 души всеки ден. Те са бенефициенти по закона за минималния гарантиран доход и идват в градския съвет да питат за правата си."

Сътрудник 2 "Мисля, че всички ние срещаме ежедневно ромски бенефициенти. Липсата на доходи, липса на документи за самоличност, деца, изоставени на грижите на бабите и дядовците си, защото родителите са заминали да работят на друго място – това са проблемите, с които се сблъсквам ежедневно."

Сътрудник 3 "В нашия район има цигани, но те нямат постоянно жилище в селото и не могат да се възползват от социалното подпомагане. Те идват в градския съвет и искат подкрепа, но ние не можем нищо да направим."

Сътрудник 4 "Те имат сериозни, взаимно допълващи се проблеми. Те искат социални помощи, само за да имат медицинска застраховка. Те не изпълняват необходимите часове според законодателството и когато градският

съвет им отреже социалните помощи, те прибягват към насилие."

Сътрудник 5 "Най-важните проблеми са свързани с положението с жилищата. Живеят твърде много хора в една и съща къща и някои от тях имат и еднакви имена. Много е трудно да общуваш с тях и да им разрешаваш проблемите."

Сътрудник 6 "Те имат стоки, които не могат да докажат, че са техни. Вчера бях в социалното разследване и открихме в двора им луксозна кола. Попитах на кого е и те ми казаха, че не била тяхна, макар че видях главата на семейството да кара колата из селото."

Сътрудник 7 "Те имат проблеми, свързани с местожителството. Имат проблеми, свързани с документите за самоличност. Имат проблеми, свързани с липсата на работа. Работят ден за ден, което не им носи голямо удовлетворение. Опитахме се заедно с Окръжната служба по заетостта да ги наемем в различни компании, но те не искаха това. И това е проблем на ромската общност, защото те не искат да работят на трудов договор."

Въпрос: *Какво знаете за ромите от Румъния?*

Сътрудник 1 "От историческа гледна точка? Идват от Индия, разделени са на различни подгрупи и има много, които са асимилирани при комунизма. Общи неща."

Сътрудник 2 "След революцията те се нарекоха роми. Не зная защо, но е пълно объркване."

Сътрудник 3 "Да. Те имат крале и императори. И неправителствените организации, които да работят за тях."

Сътрудник 5 "В нашето село има роми калдараши. Те носят традиционните дрехи, но са добри хора и не влизат в конфликти с останалото население."

Сътрудник 6 "Известни са с тяхната музика и обичая да се женят на много невръстна възраст."

Въпрос: *Знаете ли каква е разликата между "ром" и "циганин"?*

Сътрудник 4 "Няма разлика. Единствено това, че след Революцията те се наричаха роми. И ние трябва да използваме този термин "роми"."

Сътрудник 7 "Мисля, че те самите не знаят каква е разликата. Те също се наричат цигани, когато говорят с нас."

Сътрудник 1 "Мисля, че трябва да започнем отново да ги наричаме цигани, защото така няма да има повече объркване, когато говорим за тях. За мен е много трудно да използвам този термин "роми"."

Сътрудник 3 "През 2002 г. бях преброител по време на националното преброяване и когато попитах едно семейство дали са роми, те ми казаха, че са цигани. Не знаех какво да попълня във формуляра."

Въпрос: *Можете ли ни дадете някои примери за стереотипи и предразсъдъци, свързани с членовете на ромската общност?*

Сътрудник 1 "Циганите съсипват нашия имидж в Европа."

Сътрудник 2 "Ако не слушаш, ще те дам на циганите."

Сътрудник 3 "Давиш се като циганин на края на Дунава, което означава, че не можеш да направиш почти нищо."

Сътрудник 4 "Циганите са крадливи, лоши и мръсни."

Сътрудник 5 "Циганите не обичат училището."

Сътрудник 6 "Циганите имат собствен закон, собствени съдилища и не се съобразяват с румънските закони."

Сътрудник 7 "Циганите не искат да се интегрират и излагат страната ни."

Въпрос: *Мислите ли, че ромите имат нужда от специални мерки, за да се подобри тяхното положение? Може ли да обясните защо?*

Сътрудник 1 "Знам, че има стратегия за ромите. Не разбрах защо е тази стратегия, но ние сме задължени да я спазваме. Не знам дали се нуждаят от специални мерки."

Сътрудник 2 "Нуждаят се от тях, защото те са изостанали с образованието. В тази област те имат нужда от специални мерки и знам, че се прави нещо в тази насока. Има специални места във факултетите и висшите училища."

Сътрудник 4 "Те определено се нуждаят от тези мерки. Ако не им помогнем, по-късно ще е много трудно да се общува с неграмотно население."

Сътрудник 5 "Аз също съм съгласен, че имат нужда от специални мерки, защото се сблъсквам с всякакви ситуации ежедневно."

Въпрос: *Как бихте реагирали, ако традиционна ромка, с цветни поли, дойде при вас и ви поиска помощ?*

Сътрудник 4 "Нямам вече проблем с това. Отначало ме беше страх да работя с тях, защото тези рокли ме караха да се чувствам уязвима."

Сътрудник 7 "Много са мили. Аз също съм жена и също съм носила разноцветни рокли. Знам какво означава да влезеш в магазин и хората да те гледат странно. Отначало не разбрах, но когато един мой приятел ми каза, че съм се облякла като циганка, осъзнах какво бреме носи ромската жена. И тогава си поставих за цел да бъда по-добра към тях."

Сътрудник 3 "Страхувам се от нейната реакция. Аз не се интересувам от полата, но обикновено тези традиционни жени имат специален подход към теб; те искат да ти гледат на ръка или да откраднат нещо от теб. Скептик съм за тези типове жени."

Въпрос: *Ако можехте да промените нещо, свързано с ромската традиция и култура, какво би било то?*

Сътрудник 1 "Вероятно начина на живот. А като се промени начинът на живот, автоматично ще се променят културата и традициите."

Сътрудник 2 "Тези техни бракове са проблем. Ако те са част от тяхната култура, сигурен съм, че бихме могли да ги променим."

Сътрудник 3 "Аз също мисля, че тази традиция за ранните бракове трябва да се промени. Що за семейство могат да имат 2 деца, когато те самите са на 9 до 13 години? Да погледнем реално."

Сътрудник 5 "Имах случай с 12-годишно момиче, което беше бременно от 21-годишно момче. Предприех съдебни процедури, но семейството покри уликите и отрече всичко. Бих променил това в полза на детската защита."

Въпрос: *Мислите ли, че румънската държава е ангажирана достатъчно за подобряване на положението на ромите? Ако вашият отговор е "да", моля посочете аргументи за своя отговор.*

Сътрудник 4 "Държавата прави, каквото може. Тя е ангажирана толкова, колкото и за останалото население."

Сътрудник 5 "Да. Достатъчно е, че заделя средства за стратегията за ромите и изпълнява проекти и програми за тях. В нашето село имаше програма за ромите във връзка с документите им за самоличност. Беше много добра, защото покриваше разходите, макар че не знам дали те изобщо знаеха за тази помощ."

Сътрудник 7 "Трябва да правим повече за тях. Ако те имат проблеми, ние имаме проблеми. Те също трябва да живеят и да предложат нещо за ядене на своите деца. Ние трябва да помагаме повече."

Въпрос: *Коя е румънската институция, която наказва всички форми на дискриминация?*

Сътрудник 1 "Националният съвет за борба с дискриминацията."

Въпрос: *Какви биха били решенията за подобряване на взаимоотношенията между вас и членовете на ромските общности?*

Сътрудник 2 "Повече информационни кампании сред ромските общности."

Сътрудник 3 "Мисля, че ако имахме колеги роми, ситуацията щеше да е различна. Щяхме по-добре да знаем как да общуваме с тях."

4.3. Изследвания на конкретни случаи

Случай 1

Първият случай описва ситуацията с г-жа Л. Ю., ромка, бременна във втория месец. Според нейното изявление[48] за периода от 28 август до 1 септември 2009 г. тя няколко пъти е ходила до акушеро-гинекологичното отделение в градската болница на Търгу Нямц, за да се възползва от специализирана консултация поради това, че не се чувствала добре. На 28 август 2009 г. тя се срещнала с д-р Думитреску Дан Николае, който я консултирал и я изпратил вкъщи, като посочил, че е добре, с думите "такива сте вие циганите!"[49].

Поради факта, че в периода 28–30 август жената изобщо не се чувствала добре, на 31 август около 11.00 ч. Л. Ю. отишла отново в акушеро-гинекологичното отделение в болницата на Търгу Нямц. Преди нея в лекарския кабинет била консултирана друга пациентка, която принадлежала към мнозинството. След края на консултацията, Л. Ю. се обърнала към лекаря, като му казала, че не се чувства добре, но въпреки това лекарят отказал да я консултира, като казал следното: "Днес няма да преглеждам никого"[50].

Докато си тръгвала, жертвата (на дискриминация) забелязала, че на входа на лекарския кабинет имало много пациенти (принадле-

---

[48] Взето по повод визита за документиране, извършена от Састипен на 2 септември 2009 г.

[49] Цитат от изявлението на г-жа Л. Ю.

[50] Цитат от изявлението на г-жа Л. Ю., взето по повод визита за документиране, извършена от Састипен на 2-ри септември 2009 г.

жащи към мнозинството), които чакали да бъдат консултирани и които, според нейното изявление, влезли в лекарския кабинет, съответно кабинета на д-р Думитреску Дан Николае, и били консултирани от лекаря. Вечерта около 21.00 ч. жертвата заедно със съпруга си и майка си отишли отново в акушеро-гинекологичното отделение в болницата на Търгу Нямц, където на работа бил същият лекар, г-н Думитреску Дан Николае. Когато забелязал тримата, той казал следното: "Върнете се вкъщи, не искам да ви виждам повече тук!"[51]. След натиск от страна на жертвата и майка ѝ лекарят изпратил сестра, която да ѝ направи инжекция. Жертвата заявила, че инжекцията ѝ е била поставена, без да я поставят да седне, както била права, облегнала се на радиатора.

На 1 септември 2009 г. около 10.00 Л. Ю. отишла в частен лекарски кабинет в град Търгу Нямц, за да ѝ се направи ултразвуково изследване и да се установи причината, поради която не се чувства добре. Резултатът от ехографа установил вътрематочна бременност, която "спряла в развитието си"[52]. Предвид резултата, както и препоръките на лекаря, който извършил изследването, тя трябвало да се консултира с гинеколог и Л. Ю. отново отишла със съпруга си в акушеро-гинекологичното отделение в болницата на Търгу Нямц, където д-р Думитреску Дан Николае бил на работа. По настояване на съпруга жена му да бъде консултирана лекарят заявява, че съпругът може би е изморен, а Л. Ю. е добре[53].

След като видяли реакцията на д-р Думитреску, двамата се отправили към кабинета, в който се извършвали ултразвуковите изследвания, за да поискат съвет от лекаря там. Той изпратил Л. Ю. в спешното отделение на болницата в Търгу Нямц, където ѝ била направена перфузия. След като свършила перфузията, тя отишла отново в акушеро-гинекологичното отделение, но в двора на болницата намерила д-р Думитреску, който бил свършил дежурството си и който казал на съпруга на жертвата: "Искате да ви помогна, а вторият ти баща (бащата на жертвата) заплашва да ме докладва в Букурещ"[54].

---

[51] Цитат от изявлението на г-жа Л. Ю.

[52] Цитат от изявлението на г-жа Л. Ю. и Бюлетина за медицински анализ № 2616/01.09.2009.

[53] Съгласно изявлението на жертвата и нейния съпруг, свидетел на случката.

На 2 септември 2009 г. около 12.30 предвид факта, че тя все още се чувства зле, Л. Ю., придружена от майка си и леля си, както и член от Састипен[55], отиват в болницата на Търгу Нямц, за да се консултират с лекар гинеколог. След като изчакват около 10 минути в антрето на кабинета, когато д-р Думитреску Дан Николае излязъл и като я видял, заявил: "Какъв ти е проблемът? Добре си. Върви си вкъщи или ще взема бухалката"[56]. След това и щом научил за присъствието на делегат от Састипен, лекарят консултирал жената и ѝ написал рецепта, макар че според твърдението на жертвата казал на сестрите: "Не приемайте повече цигани! Бийте ги с метлата надолу по стълбите"[57].

Случай 2

Втората ситуация, свързана с ограничаване на достъпа на ромски жени до здравни услуги, извършена от акушеро-гинекологичното отделение на болницата в град Търгу Нямц, се занимава с г-жа Л. Л. Според нейното заявление през май 2009 г., като е била бременна в 4-тия месец и половина и се е почувствала зле, тя отишла със съпруга си до гореспоменатото отделение на болницата, където д-р Думитреску Дан Николае бил на работа. Отначало тя говорила с лекаря и му казала, че се чувства много зле, след което той ѝ изпратил сестра, която да проведе консултацията с нея. След като свършила консултацията, сестрата казала на Л. Л., че трябва да бъде хоспитализирана поради риск от изгубване на плода. След това сестрата отишла в лекарския кабинет, за да обсъди възможността за приемане в болницата, но лекарят отказал, като казал на сестрата само да напише рецепта на пациентката. После лекарят се обърнал към съпруга на Л. Л. със следните думи: "Не идвайте повече при мен, защото ми писна да се занимавам с цигани"[58]. Освен това казал на сестрата следните думи: "Ако още веднъж видя цигани наоколо, и ти ще си

[54] Съгласно изявлението на жертвата и нейния съпруг, свидетел на случката.

[55] Част от делегацията, която беше на визита за документиране в Търгу Нямц.

[56] Съгласно изявлението на жертвата и нейния съпруг, свидетел на инцидента.

[57] Пак там.

[58] Цитат от изявлението на г-жа Л. Л. и нейния съпруг, свидетел на случката, взето по повод визита за документиране, извършена от Састипен – Ромски център за здравни политики, на 2 септември.

тръгнеш с тях...!"[59]. Две седмици след лечението, предписано от лекаря, Л. И. все още се чувствала зле и поради това отишла отново в акушеро-гинекологичното отделение на болницата в Търгу Нямц, където бил на работа д-р Думитреску Дан Николае. След продължителните настоявания на жертвата и съпруга ѝ, лекарят приел в болницата пациентката за 6 дни. Докато била хоспитализирана, на жертвата не ѝ била проведена нито една консултация[60], като по време на ежедневните визитации на лекаря в отделението той дори веднъж не дошъл до леглото на жертвата (която била настанена в дъното на отделението), като получавал информация за здравословното състояние на Л. И. от другите хоспитализирани пациентки (които били настанени в по-предната част на отделението). В допълнение към това жертвата заявява, че по време на престоя си в болницата са ѝ били поставяни само инжекции с ампицилин, а когато тя казвала на лекаря, че не се чувства добре, той отговарял: "Лекувам те достатъчно! Само на вас, циганите, не ви е достатъчно!". В деня на изписването си, след като ѝ направили ултразвуково изследване, д-р Думитреску казал на Л. И. следните думи: "Няма какво да правиш тук повече и не води майка си наоколо, защото ако отново я видя, ще извадя пистолета и ще я застрелям!"[61].

Случай 3

Последната ситуация, свързана с ограничаване на достъпа на ромски жени до услуги, предоставяни от акушеро-гинекологичното отделение на болницата в Търгу Нямц, е случаят с г-жа Л. М., която, според нейното изявление, отишла в споменатото отделение на болницата през юли 2009 г. за гинекологичен преглед поради това, че се чувствала зле. В болничното отделение тя срещнала д-р Думитреску Дан Николае и му разказала причината за нейното посещение в болницата, но той отвърнал: "Върви където искаш! Тук няма какво

---

[59] Цитат от изявлението на г-жа Л. И. и нейния съпруг, свидетел на случката, взето по повод визита за документиране, извършена от Састипен – Ромски център за здравни политики, на 2 септември.

[60] Съгласно нейното изявление.

[61] Цитат от изявлението на г-жа Л. И., взето по повод визита за документиране извършена от Састипен – Ромски център за здравни политики, на 2 септември.

да получиш, защото ми писна от толкова много цигани. Ако се появиш отново в болницата, ще извадя пистолета и ще те гръмна"[62]. След този инцидент Л. М. не се върнала, а вместо това се възползвала от услугите на частен лекарски кабинет в град Търгу Нямц.

Намеса

На 14 септември 2009 г. от Ромски център за здравни политики – САСТИПЕН до Управлението за обществено здравеопазване в Нямц е подадено писмо № 145/14.09.2009, чрез което се привлича вниманието на институцията върху трите ситуации с "ограничаване на достъпа на ромски жени от страна на местните общности в Търгу Нямц и Ванатори Нямц до услуги за обществено здравеопазване, предоставяни от акушеро-гинекологичното отделение в болницата на град Търгу Нямц"[63]. От Управлението за обществено здравеопазване Нямц беше поискано официално становище относно сигнализираните аспекти, както и провеждане на административно разследване в болницата в град Търгу Нямц, което да има за цел да разясни всички гледни точки и фактическата обстановка във всеки от случаите, за които са подадени сигналите и да се потърси отговорност на хората, виновни за създаването на документираните ситуации.

Подобни писма, чрез които бяха поискани официални становища и провеждане на административни разследвания в болницата в град Търгу Нямц, бяха изпратени и на вниманието на управителя на болницата, и на Министерството на здравеопазването,

На 23 септември 2009 г. Састипен подаде две жалби до Националния съвет за борба с дискриминацията относно прилагането на дискриминиращо отношение чрез нарушаване на правото на лично достойнство и ограничаване на достъпа на г-жа Лакатус Юлиан и Лакатус Лакрамиоара до услугите, предоставяни от акушеро-гинекологичното отделение на болницата в град Търгу Нямц, на база на това, че пострадалите са с ромска етническа принадлежност.

По третия случай не може да се подаде жалба поради факта, че събраните доказателства от Састипен не са достатъчни за доказване

---

[62] Цитат от изявлението на жертвата Л. М.

[63] Цитат от изявлението предадено на вниманието на Управлението за обществено здравеопазване (РНА) Нямц, № 145/14.09.2009.

на случай на дискриминация. Освен това под страх от последствията на местно ниво жертвата оттегли жалбата си.

Съображения при решаване на случаите

По време на проведените разследвания съответният лекар опита различни начини да докаже невинността си в двата случая на дискриминация. Бяха използвани методи на заплаха и тормоз на жертвите, посредничество и опит за разрешаване по мирен път на двете ситуации с надеждата, че обвиненията ще бъдат оттеглени.

Например, за да докаже невинността си, лекарят поиска от една от жертвите, която беше в болницата поради сериозен проблем (беше хоспитализирана за раждане), да напише заявление, че това, което е декларирала пред Националния съвет за борба с дискриминацията, е невярно и след това да получи медицински грижи. Така двете изявления, взети в болницата и написани от медицинските сестри, които са служителки на акушеро-гинекологичното отделение на болницата в град Търгу Нямц, бяха включени в папката със случаите, при все че лекарят не взе предвид факта, че жертвата не можеше нито да пише, нито да чете. Въпреки че жертвата не може да чете или пише, когато бе направено заявлението ѝ, до нея не е имало никой (който да може да чете и пише, като например водеща фигура от местната общност), съответно не е имало и член на семейството, който да вдъхне доверие в жертвата. Присъствали са единствено двете сестри, които са подчинени на лекаря.

Жалбата, изпратена от Састипен на 23 септември 2010 г. до Националния съвет за борба с дискриминацията (НСБД) относно жалбоподателката **Лакатус Лакрамиоара**, бе вписана в дело № 383/2009. На 7 юли 2010 г. чрез Решение на Управляващата колегия на НСБД, № 149, бяха взети следните решения:

“а. Установените аспекти на отношението на докладваната страна (Думитреску Дан Николае – n.n.) към жалбоподателката Лакатус Лакрамиоара, предвид нейния етнически произход, попадат под разпоредбите на чл. 2, алинея 5 на правителствена Наредба №137/2000, относно превенцията и санкционирането на всички форми на дискриминация, препубликувана;

б. Наказва докладваната страна Думитреску Дан Николае с предупреждение...".

Другият случай, който е регистриран в дело № 382/2009, свързан с жалбоподателката **Лакатус Юлиана** е разрешен от Националния съвет за борба с дискриминацията на 11.05.2011 г. с Решение № 180. Според Решението "Посочените аспекти от поведението... са предмет на разпоредбите на чл. 2, ред 5 от Правителствена наредба (GO) 137/2000, относно превенцията и санкционирането на всички форми на дискриминация, препубликувана". Освен това беше наложено наказание на обвинената страна под формата на предупреждение.

Въпреки че имаше две решения на НСБД по случаите с д-р Думитреску, Лекарската колегия в Нямц отказа да го санкционира поради лесно разбираеми причини. Съответният лекар е ръководен член на Лекарската колегия в Нямц и в същото време заема позицията на местен съветник в Местния общински съвет на град Търгу Нямц. Неговата местна популярност е приоритет в доклада на членовете на Ромските общности, което "... би изложило нашата община в Букурещ..." (цитат от ръководителя на Община Търгу Нямц).

5. Заключения и заключителни препоръки

Предоставянето на равни възможности се базират на гарантиране на достъпа и цялостното участие на всяко лице в обществения, икономически и социален живот, без да се прави разлика на база на етническа принадлежност, пол, религия, възраст, увреждания или сексуална ориентация. В концепцията за равни възможности, предразсъдъците и стереотипите не могат да имат тежест и да се вземат предвид.

От правна гледна точка румънското законодателство дефинира концепцията за "равни възможности за мъже и жени" като "вземане предвид на различните способности, нужди и аспирации на мъже и жени, като едновременно с това те биват третирани по равноправен начин".

Принципът на равните възможности за мъже и жени е разработен в румънското законодателство в следните сфери:

• Трудово-правни отношения.

• Достъп до образование, здраве, култура и информация.

• Участие при вземането на решения, осигуряване и възползване от достъп до стоки и услуги.

Европейският съюз насърчава спазването на основните човешки права, недискриминацията и осигуряването на равни възможности. Държавите в ЕС са длъжни да анализират препоръките на ЕС и да прилагат на практика принципите за недискриминация и равни възможности. Като страна-членка, Румъния е поела задължението да уважава тези права и да насърчава разнообразието, като за тази цел е издала редица официални документи, които насърчават недискриминацията и предоставянето на равни възможности. Насърчаването на равни възможности в социалния живот за двата пола е основно изискване за румънското общество и то се счита за основен компонент в грижата за спазване на фундаменталните права на хората.

Социалните, политически и икономически трансформации, които настъпиха в Румъния след 1990 г., засегнаха по различен начин положението на жените в сравнение с положението на мъжете. Нивото на участие на мъже и жени в обществения живот и в процеса за вземане на решения е съществено различно. Мъжете преобладават в обществения живот и в процеса за вземане на решения. Специализираните проучвания доказват това твърдение и подкрепят нуждата от прилагане на практика на целта, поета от ЕС, съответно гарантиране на спазване на принципа за осигуряване на равни възможности за мъже и жени в обществения живот и в процеса за вземане на решения.

Националното законодателство гарантира равни права на гражданите за участие в икономическия и социален живот и за възползване от социалната защита при известни условия, като например достъп до образование, здравеопазване и обучение. Освен това законодателството на Румъния санкционира всички форми на дискриминация чрез своя Национален съвет за борба с дискриминацията, който функционира на базата на Наредба №137/2000, препубликувана, относно санкционирането на всички форми на дискриминация. Въпреки това на практика се отчитат различия въз основа на пола както по отношение на заетостта, така и при доходите – прави се разлика между гражданите на база етническа принадлежност, рели-

гия, сексуална ориентация, възраст, увреждания, което води до намалено участие на гражданите в обществения, социалния, политическия и икономическия живот.

В обществените речи винаги присъства и концепцията за равни възможности. Публичните личности на централно и местно ниво насърчават принципа за осигуряване на равни възможности в своите взаимодействия с медиите, както и в други публични среди. Те приемат приложението на мерките, които биха допринесли до участието на всички граждани в обществения живот. В действителност повечето от тези речи нямат съдържание, те са като клишетата в тях.

В съвременното румънско общество, което макар да страда от липса на прогресивни модели, има тенденция към изграждане на взаимоотношения между мъже и жени в семейния и обществен живот, която е ориентирана към патриархалния модел. Този културен модел генерира дискриминиращи социални поведения и практики, които са напълно в противоречие с елементарните принципи на демокрацията.

Много често при публични речи принципът за равни възможности се отнася единствено и само до принципа за равнопоставеност между половете. Политици и обществени личности често пъти бъркат тези два принципа и трябва да бъде подробно документиран принципът за равните възможности – по време на дискусии под равни възможности се има предвид само взаимоотношенията между мъже и жени, без да се взема предвид фактът, че равните възможности са много по-обширен принцип, който се отнася до гарантиране на достъп и пълноценно участие за всяко лице в обществения, икономическия и социалния живот, без да се прави разграничаване по отношение на етническа принадлежност, пол, религия, възраст, увреждания или сексуална ориентация.

Предвид социалните промени, които настъпиха след одобряването на намерението Румъния да стане страна-членка на ЕС, принципите за недискриминация, равни възможности, равнопоставеност между половете, мултикултурно общество и така нататък изглежда бяха интегрирани доста бързо в системата, ако имаме предвид изнасяните речи. Предвид докладите на ЕС за страната ни, в които се сигнализира, че Румъния не спазва принципите за недискриминация

и равни възможности, както и фактът, че препоръките на ЕС за Румъния бяха задължителни, румънската държава се съобрази с тези препоръки и издаде серия официални документи (закони, стратегии и така нататък), които щяха да насърчават тези принципи и да демонстрират, че Румъния има капацитета да стане страна-членка на ЕС, работеща по принципите на съвременната демокрация.

На практика обаче тези принципи бяха приети само на нивото на обществените речи, без на практика да съществуват конкретни действия, предназначени да допринесат за промяната на манталитета на населението. Един пример, който подкрепя това твърдение, е националната стратегия, която цели да подобри положението на ромите. В текста, одобрен от правителството на Румъния през 2001 г., в главата с ръководните принципи не е споменат принципът за равните възможности, а само се посочва принципът на равнопоставеността, но все пак с леко различно значение, че защитата на гражданите от ромски произход не трябва да засяга правата и свободите на другите румънски граждани.

Ромското малцинство в Румъния е било и в момента е предмет на ожесточени дебати както на национално, така и на международно ниво. Поради положението на извънредна бедност, пред която са изправени повечето от членовете на това малцинство, в контекста на съвременната демокрация и в контекста на Европа и румънското правителство, и европейските институции одобриха серия от документи относно обществените политики, предназначени да допринесат за подобряване на положението на това малцинство на базата на принципите на равните възможности и недискриминацията.

В националната стратегия за положението на ромите са включени мерки, които трябва да се борят с дискриминацията и да гарантират равни възможности за членовете на ромските общности в различни области, като например здравеопазване, образование, жилище, работа, както и в процеса за вземане на решения. Въпреки това обаче, макар че според публичните речи и документите, свързани с обществената политика, ситуацията е повече от незадоволителна – в действителност ромите, и особено ромските жени, са изправени пред сериозна дискриминация в процеса на достъпа до услуги.

Липсата на цялостна и последователна законодателна рамка, във връзка със състоянието на националните малцинства, рядко прилагане на съществуващото законодателство на национално ниво и особено на местно ниво, ниска представителност на ромските жени в обществения живот, отрицателните стереотипи в общественото мнение, отнасящи се до ромското малцинство и особено в медиите, липсата на насърчаване на идентичността и културното разнообразие – това са някои от причините, които допринасят значително за социалното изключване на ромите и за дискриминацията срещу тях.

Сферата на здравеопазването е една от приоритетните области в стратегията за подобряване живота на ромите. Изследванията и проучванията, които анализират положението на ромите в Румъния, подчертават факта, че ромските жени се изправят пред много бариери при достъпа си до здравни услуги. От гледна точка на медицинския персонал ромите, и особено ромските жени, са считани за най-трудните пациенти поради факта, че те са най-големият потребител на услугите на спешна помощ.

Представените в този проучвателен доклад изследвания на конкретни случаи са красноречиви и подчертават факта, че дискриминацията е тясно свързана със стереотипите и предразсъдъците, на които са подвластни представителите на местните власти и обществените служители по отношение на ромите. Експертите в областта на човешките права полагат големи усилия, за да докажат наличието на дискриминация в случаите на дискриминация, които възникват в системата на здравеопазването по отношение на ромите. Тормозът и заплахите са практики, които са често срещани в случаите на роми, които дръзват да сигнализират за случаи на дискриминация пред НСБД. Страхът от заклеймяване и репресиране карат ромите да се въздържат от реакция и да си затварят очите пред такива практики. В допълнение към това законодателството в сферата на дискриминацията не осигурява защита за жертвите, за да не искат да отпаднат по време на процеса.

Ромските жени се сблъскват с най-сериозно ниво на дискриминация, когато имат нужда от гинекологични и педиатрични услуги. Това са неща, като например специални отделения за ромски жени в майчинските и детските отделения, унижаващо отношение, вулгар-

ни думи по отношение на ромските жени, само част от "дневното меню", в контекста на което, на ниво на политически речи, Румъния е страната, която насърчава равните възможности, недискриминацията и уеднаквяване с европейските регламенти в тази област.

Поради крайната бедност, в която се намират, ромските жени съставляват категория хора в неизгодно положение, която се нуждае от много подкрепа, за да преодолее ситуацията, в която се намира. Причините, които водят до тази ситуация са: съществуването на патриархалната система и норми в общността, които не позволяват на ромските жени да се развиват, както и негативният имидж на ромските жени, подхранван от медиите.

За да се преодолее тази ситуация, е необходимо непрекъснато и систематично насърчаване на равноправното участие на ромските жени както в обществения, така и в частния живот, като се започне от принципите за равни възможности, равнопоставеност между половете и недискриминация.

Стереотипите и предразсъдъците на местните власти към ромите засягат отношението към членовете на ромските общности, което води до влошаване на ситуацията в тази общност.

Обществените политики, предназначени за членовете на ромските общности, трябва да започнат от тези принципи не само от гледна точка на речите, но и от гледна точка на изпълнението на тези политики.

ЧАСТ ТРЕТА

АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ В БЪЛГАРИЯ

Методология на проучването

Данните са събрани на терен в периода октомври – декември 2011 г. от анонимни анкети, разпространени от екипа на Център за междуетнически диалог и толерантност "Амалипе" – Велико Търново. Анкетираните са избрани на базата на регионални списъци на експерти; със систематичен подход, за да се осигури равен шанс на всеки експерт да бъде изваден от списъка. Направена е стратифицирана извадка, основаваща се на броя експерти във всеки регион и изискване за поне 30 анкетирани от всяка целева група в най-малките регионални подобразци. Достигнати са общо 737 работници на терен: 287 лекари, 194 социални работници и 256 учители

Планираната теоретична извадка имаше следната структура:

	Лекари	**Социални работници**	**Учители**	**Общо**
Бургас	161	50	68	**279**
В. Търново	40	45	39	**124**
Враца	87	30	56	**173**
Пазарджик	30	42	30	**102**
София – област	120	37	31	**188**
Шумен	108	30	36	**174**
Общо	546	234	260	**1040**

Поради някои административни проблеми извадката бе реализирана както следва:

	Лекари	Социални работници	Учители	Общо
Бургас	136	48	67	251
В. Търново	17	53	44	114
Враца	48	26	55	129
Пазарджик	14	0	31	45
София – област	0	37	31	68
Шумен	72	30	28	130
Общо	287	194	256	737

1. Контекстът на страната

Спасявайки живота на българските евреи по време на Втората световна война и понасяйки мирния посткомунистически преход при конфликтите в Западните Балкани, българите са свикнали да живеят с клишето, че България е "най-толерантната нация на Балканите". Но редица проучвания показват, че българите са толерантни само към другите славянски народи, ("бели") граждани на ЕС и някои традиционни малцинства (от османското минало) – арменци, помаци, евреи. От друга страна социалните дистанции спрямо хората от ромски произход, спрямо югоизточните азиатски имигранти (китайци и виетнамци) и спрямо хората с африкански произход (независимо от тяхното американско, европейско или африканско гражданство), са изключително високи[64]. Въпреки това ние трябва да изтъкнем една положителна тенденция в намаляване на социалните дистанции спрямо ромите през последните пет години в сравнение с данните от проучването от началото на преходния период.

Всъщност положителната тенденция се наблюдава през последните няколко години и засяга не само ромите, но също и голяма част от останалите малцинства[65]. Например нивото на съгласие на анкети-

---

[64] **Памporов, А.** (2009) Социални дистанции спрямо новите имигранти в България. В: Миграция от и към югоизточна Европа. Ред. А. Кръстева, А. Касабова и Д. Карабинова. Равена: Longo editore, с.79-92.

[65] Публичното мнение и социални отношения в България през май 2012 г. ИОО-София (на български),
URL: http://opendata.bg/data/file/Public_opinion_June2012_final.pdf

раните българи да живеят в един квартал и град с определени етнически групи показва леко, но стабилно повишение.

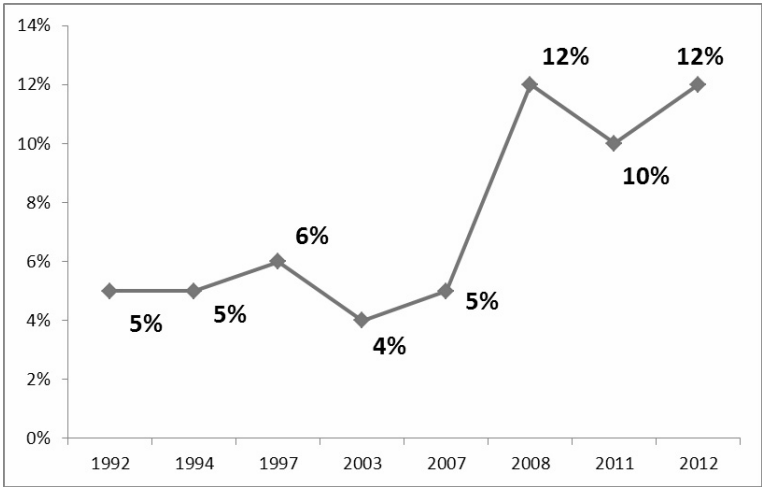

Фигура 1. *Съотношение на българите, приели да сключат брак с роми*

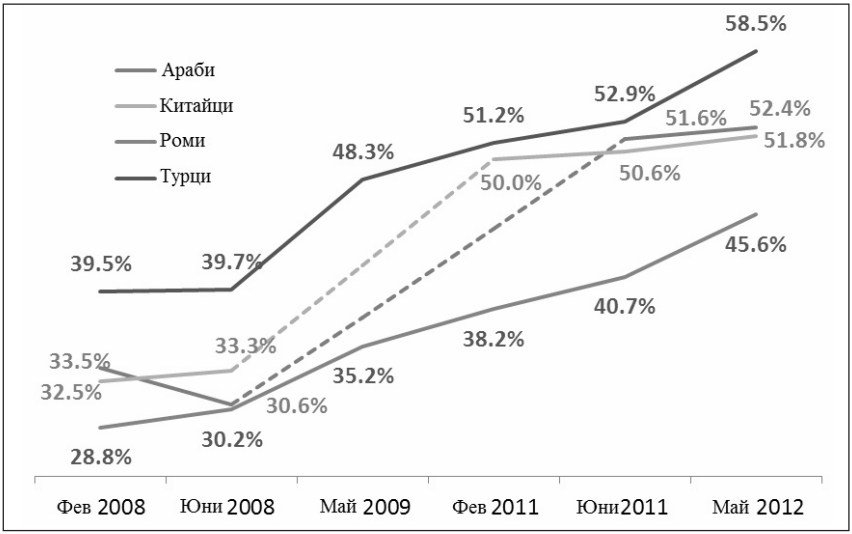

Фигура 2. *Съотношение на българите, приели да живеят в един квартал с някои етнически малцинства*

Но трябва да се има предвид, че публичното мнение е зависимо от публикациите на масмедиите. За нещастие масмедиите налагат изключително негативен стереотипен образ на ромите, фокусиран главно върху техния начин на живот. Стереотипите са взаимосвързани в една метаистория, която малко или много звучи така: *Пияните, мургави престъпници живеят в незаконни къщи, в гета и не плащат комуналните си сметки. Те живеят в големи семейни кланове, които враждуват помежду си в зависимост от интересите на големите босове*[66]. Затова намаляването на социалните дистанции през последните години може би се дължи на факта, че няма големи социални борби. Трябва да измерим социалните дистанции през май–юни 2013 г. (само няколко месеца преди следващите парламентарни избори), за да преценим има ли наистина стабилна тенденция към повишаване на толерантността или това е било случай на липса на политически напрежения.

2. Образът на етническите групи

В проучването на социалните дистанции и стереотипи през 2008 г. изследователският екип на Институт Отворено Общество – София приложи метода на асоциативните отворени въпроси и отговори. Главната причина за това е фактът, че в България се наблюдава динамична социална ситуация през последните 25 години (част от която е така наречените "Възродителен процес"), което води до постоянно преопределяне на етническите малцинства – на техните права, задължения и техния образ като цяло. Променливият социален контекст изисква по-гъвкав метод, а така и определен списък с характеристики – като контролния списък на Кац и Брейли – може би неподходящ и заблуждаващ[67]. Въпреки че това е метод, изискващ повече време (поради дългите записи и допълнителните процедури за развитие на статистиката), проучването на "Амалипе" сред лека-

---

[66] **Пампоров, А.** Пияните мургави престъпници. Образът на ромите в българската преса в предизборен контекст. *Население, специално издание 2011 г.*

[67] **Пампоров, А.** (2009) Социални дистанции и етнически стереотипи спрямо малцинствата в България. София: ИОО [на български], URL: http://ethnos.bg/data/file/Documents/Researches/July_2009_SocialDistancesReport.pdf.

ри, учители и социални работници реши да приложи същото средство, за да осигури сравнение между стереотипите на трите целеви групи и останалата част от българското население. Освен това подолу се предоставя сравнение, основаващо се на споделяните стереотипи спрямо шест "традиционни" за България етнически групи: арменци, българи, евреи, помаци, роми и турци. Важно е да се обхванат такива "Гещалт" образи, за да бъдат разбрани по-добре предразсъдъците спрямо ромите, в сравнение с останалите етнически групи в страната.

2.1. Арменци

Стереотипите на трите целеви групи почти изцяло съвпадат с националните стереотипи за арменците. Арменците са възприемани като хитри[68] и интелигентни трудолюбиви бижутери или търговци, които са богати, но скъперници. Поради професията на определени известни хора с арменски произход в България се появяват някои отделни примери като "кулинари", "ухо за музиката" и "изкуство". За разлика от редицата национални стереотипи по отношение на арменците, лекарите, учителите и социалните работници гледат на арменците като на "обособена" общност. Това е знак за възприемането на арменците като "друга" (т.е. не "наша") общност. Подобно разбиране е добра основа за създаване на социални стереотипи поради "естествената" логика – обособените общности споделят еднакви социални черти, които ги обединяват.

Лекари		Учители		Социални работници		Национално проучване	
хитри	29.6%	хитри	38.3%	хитри	23.7%	хитри	**20,1%**
интелигентни	19.9%	интелигентни	18.0%	бижутери	21.1%	скъперници	**12,8%**
бижутери	13.9%	музикални	16.8%	интелигентни	18.6%	търговци	**12,5%**
трудолюбиви	15.3%	трудолюбиви	16.0%	веселяци	14.9%	дружелюбни	**12,5%**
богати	13.9%	търговци	15.6%	трудолюбиви	12.9%	веселяци	**11,6%**
търговци	11.1%	религия	14.5%	обединени	12.9%	бижутери	**10,3%**
скъперници	8.4%	скъперници	12.1%	скъперници	12.9%	интелигентни	**8,8%**
обединени	9.4%	богати	11.3%	занаятчии	12.4%	богати	**8,5%**
добросърдечни	8.7%	бижутери	11.3%	изкуство	11.9%	трудолюбиви	**5,2%**
кулинари	8.4%	обединени	10.2%	богати	11.3%	изобретателни	**5,2%**

[68] Думата "хитри" има положителен смисъл на български език, близък до английския идиом "остроумен", но неговата конотация съдържа идеята за потенциално опасен човек, ако не ти е приятел.

2.2. Българи

Етническите стереотипи към самите себе си на трите целеви групи във висока степен повтарят и националните стереотипи за българите. Те (сами) се виждат като трудолюбиви, интелигентни, толерантни и гостоприемни, но бедни и завистливи. За разлика от националното проучване, лекарите, учителите и социалните работници считат българите за "добре образовани" (вероятно поради техните собствени по-високи образователни социални среди).

Лекари		Учители		Социални работници		Национално проучване	
трудолюбиви	34.8%	трудолюбиви	52.7%	трудолюбиви	43.3%	трудолюбиви	**30,8%**
завистливи	21.6%	толерантни	27.3%	добре образовани	22.7%	гостоприемни	**14,2%**
интелигентни	18.8%	интелигентни	18.0%	интелигентни	19.1%	добродушни	**12,5%**
мързеливи	11.5%	гостоприемни	16.8%	толерантни	17.0%	интелигентни	**11,9%**
добре образовани	11.1%	завистливи	14.8%	патриоти	16.5%	завистливи	**10,8%**
красиви	10.8%	традиции	13.7%	гостоприемни	16.0%	хитри	**8,9%**
хитри	10.1%	прилежни	12.5%	традиции	11.9%	бедни	**8,3%**
толерантни	9.1%	изобретателни	10.5%	бедни	11.9%	толерантни	**8,3%**
злобни	7.3%	добре образовани	9.4%	завистливи	7.7%	мързеливи	**8,1%**
бедни	6.6%	бедни	9.4%	кулинари	7.7%	красиви	**5,0%**

2.3. Евреи

Стереотипният Гещалт за евреите в България изглежда много подобен на този за арменците. Евреите също са считани за хитри и интелигентни, богати търговци, които са скъперници. Този образ е споделян и от трите целеви групи на проучването. Освен това лекарите, учителите и социалните работници ги считат за лихвари, които са обединени помежду си и имат различна религия. Учителите и социалните работници свързват евреите с Холокоста (въпреки че българските евреи са били спасени по време на Втората световна война), което отговаря на "измъчваните хора" в националното представително проучване.

Лекари		Учители		Социални работници		Национално проучване	
скъперници	35.2%	богати	34.0%	богати	33.5%	богати	**25,3%**
хитри	28.2%	лихвари	29.3%	Холокоста	26.3%	хитри	**23,3%**
богати	27.5%	търговци	27.7%	религия	25.8%	търговци	**19,8%**
интелигентни	24.7%	хитри	27.7%	интелигентни	25.3%	скъперници	**18,0%**
лихвари	12.9%	скъперници	26.6%	хитри	25.3%	интелигентни	**11,0%**
религия	12.2%	религия	26.2%	скъперници	23.2%	измъчвани хора	**6,4%**
търговци	10.5%	интелигентни	22.3%	търговци	20.6%	бижутери	**6,1%**
трудолюбиви	8.4%	Холокоста	18.8%	лихвари	20.6%	лихвари	**5,8%**
обединени	6.3%	обединени	10.9%	обединени	15.5%	предприемчиви	**4,4%**
властни	5.2%	злобни	7.4%	трудолюбиви	10.8%	алчни	**2,6%**

2.4. Помаци

Помаците са българско говоряща мюсюлманска група, официално (и неправилно) определяни като "българомохамедани"[69]. Всъщност те нямат официален статут на етническа група и по време на преброяванията на населението са считани за българи. Но те живеят съсредоточени в два региона на страната и неофициално местното население счита, че са от различен етнос. Всъщност като размер на населението те са третата най-голяма етническа малцинствена група след турците и ромите. На национално ниво има само един широко споделян стереотип за помаците – те са трудолюбиви хора. Този стереотип се появява и в мнението на трите целеви групи. Поради тяхната религиозна принадлежност се правят някои асоциации относно Исляма, които обясняват и още един стереотип – относно традиционното облекло (тук се вписват: шалвари, яшмак, шалче). Както целевите групи на проучването, така и цялото население на страната ги считат за взаимосвързани (т.е. още едно потвърждение за техния реален етнически статут). Но помаците не изглеждат опасно различни, защото те са считани за добродушни, скромни, честни и гостоприемни. Всъщност стереотипният образ на помаците е много позитивен.

[69] Според една държавна логика в един продължителен период от XIX век последователите на Исляма не са мюсюлмани, а мохамедани, подобно на логиката за думата "християни" (т.е. последователи на Исус Христос).

Лекари		Учители		Социални работници		Национално проучване	
трудолюбиви	57.5%	трудолюбиви	63.7%	трудолюбиви	43.8%	трудолюбиви	**45,1%**
религия	16.4%	религия	31.3%	религия	32.0%	добродушни	**10,9%**
добродушни	16.0%	добродушни	19.1%	тежък труд	18.6%	скромни	**7,9%**
традиции	13.2%	тежък труд	11.7%	обединени	16.0%	религия	**7,9%**
даден регион	11.5%	традиционно облекло	11.3%	традиционно облекло	11.3%	братя на българите	**7,5%**
обединени	11.1%	гостоприемни	10.9%	честни	9.8%	честни	**5,3%**
глупави	10.8%	обединени	9.8%	гостоприемни	9.8%	традиционно облекло	**4,9%**
бедни	9.4%	традиции	9.4%	традиции	9.3%	обединени	**4,9%**
честни	8.0%	инертни	9.4%	добродушни	8.8%	покорни	**4,5%**
скромни	6.6%	необразовани	8.2%	даден регион	8.2%	бедни	**4,1%**

2.5. Роми

Стереотипният образ на ромите е поставен на обратната страна на монетата. Ромите са изобразявани като престъпници, мързеливи, нечистоплътни, лъжци и необразовани, едновременно от проучването на национално ниво и от примерите на целевите групи. Лекарите, учителите и социалните работници споделят още две асоциации относно ромите – те са безотговорни, но обичат музиката (като единствения положителен стереотип, свързан с техния образ на гуляйджии). Поради своите професионални задължения учителите и социалните работници изтъкват още един стереотип – ромите имат много деца. Лекарите и социалните работници споделят стереотипа, че ромите са невъзпитани (тук се вписват: невъзпитани, нагли, груби, арогантни и грубияни).

Кои са ромите? *Отговори на асоциативен отворен въпрос*

Лекари		Учители		Социални работници		Национално проучване	
престъпници	40.1%	престъпници	46.1%	необразовани	43.3%	крадливи	**46,3%**
нечистоплътни	39.0%	мързеливи	42.6%	престъпници	40.7%	мързеливи	**23,4%**
мързеливи	36.6%	необразовани	32.4%	нечистоплътни	37.1%	нечистоплътни	**15,4%**
необразовани	32.1%	нечистоплътни	25.8%	мързеливи	34.5%	лъжци	**11,2%**
лъжци	26.5%	музика	25.4%	много деца	27.3%	цигани	**9,6%**
безотговорни	10.8%	лъжци	21.9%	лъжци	23.2%	необразовани	**8,6%**
хитри	9.4%	безотговорни	19.1%	безотговорни	18.0%	бедни	**7,7%**
бедни	9.1%	гуляйджии	15.2%	музика	16.5%	гуляйджии	**6,5%**
невъзпитани	8.7%	много деца	11.3%	невъзпитани	13.4%	нагли	**3,7%**
музика	8.0%	обединени	11.3%	бедни	12.9%	хитри	**3,0%**

2.6. Турци

По време на проучването беше интересно да се разбере, че лекарите, учителите и социалните работници в шестте целеви региона (някои от тях със, а други без обособено турско население) имат едни и същи водещи стереотипи относно турците: трудолюбиви, Ислям и обединени. Вероятно поради тяхната мюсюлманска идентичност и преобладаващо провинциално местожителство има някои стереотипи за турците, които са много сходни с онези за помаците: добродушни, честни, гостоприемни, традиционно облекло. Учителите и социалните работници изтъкват специфичната турска кулинария (тук се вписват: баклава, локум, кафе, кадаиф, дюнер-кебап). По време на националното представително проучване се появяват стереотипи относно Османската власт[70].

Лекари		Учители		Социални работници		Национално проучване	
трудолюбиви	53.7%	трудолюбиви	57.4%	трудолюбиви	45.8%	религия	**24,8%**
религия	30.7%	религия	39.1%	религия	36.1%	Османска власт	**15,1%**
обединени	18.8%	обединени	21.1%	обединени	17.0%	трудолюбиви	**14,4%**
честни	10.5%	кулинария	15.2%	кулинария	12.9%	търговци	**12,1%**
добродушни	9.2%	Османска власт	11.7%	чистота	11.9%	фанатици	**10,1%**
отговорни	8.7%	традиции	13.3%	образовани	10.8%	съседи	**9,1%**
чистота	8.4%	фанатици	10.2%	традиции	9.8%	традиционно облекло	**8,7%**
гостоприемни	7.3%	семейство	10.2%	традиционно облекло	9.8%	добродушни	**5,0%**
необразовани	6.6%	гостоприемни	9.4%	честни	9.3%	предприемчиви	**4,0%**
семейство	5.6%	добродушни	8.2%	гостоприемни	9.3%	лъжци	**4,0%**

3. Стереотипи за ромите

Изключително негативният "Гещалт" за ромите в България е първата стъпка към научаването на предразсъдъците, които са довели до значителното изключване на ромите от различни социални сфери като образование, здравеопазване, политика и пазар на труда. Но такъв обобщен стереотипен образ няма да е достатъчен и затова ще обсъдим по-долу някои основни стереотипи относно ромите (3.1.), някои стереотипи относно включването им в институциите (3.2.), някои стереотипи, свързани с образованието (3.3.), и някои стереотипи относно ромските жени (3.4.).

[70] Обикновено описвана като "турското робство" или "иго".

3.1. Основни стереотипи

Основните стереотипи се дискутират като редица сходни твърдения под формата на съмнения относно българите, турците и ромите. Анкетираните трябва да се съгласят или да не се съгласят с тези съмнения. Поради фокусирането и изискванията на доклада по-долу ще бъдат представени детайлно само резултатите относно ромите, получени от трите целеви групи и от шестте целеви региона. Резултатите относно българите и турците ще се появят на съответните места, но няма да бъдат подложени на дълбок анализ.

Ромите се ползват с привилегии

Положителните действия и шансът някои окуражаващи политически мерки да срещнат разбирането на мнозинството зависят от разбирането за това кой е привилегирован и кой е лишен заради държавната политика. Поради това първите три твърдения от този вид бяха относно това коя общност – българи, турци или роми, се ползва с привилегии в сравнение с останалите две. Отговорите на лекарите, учителите и социалните работници показват ниско ниво на съгласие[71] с подобно твърдение, засягащо българите (около 5%) и турците (около 15%). В същото време повече от половината от анкетираните във всяка от трите целеви групи са се съгласили с твърдението, че ромите се ползват с привилегии в сравнение с българите и турците (фиг. 4). Учителите са групата, където малко под 2/3 от интервюираните лица считат ромите за привилегировани. Погледнато на регионално ниво, мнението на учителите изглежда най-негативно в пет от шестте целеви региона, с изключение на област Враца. Но област Враца показва най-висока средна степен на определянето на ромите като привилегировани хора. Всъщност само в тази област няма статистически значителна разлика между позициите на лекарите, учителите и социалните работници. Противоположно на лекарите във Враца, лекарите в област Велико Търново имат най-малка склонност да заклеймяват ромите като привилегирована група[72].

[71] Отговори на "по-скоро съгласни" и "абсолютно съгласни".

[72] От методологическа гледна точка трябва да спомена, че ЦМЕДТ "Амалипе" е много активен и популярен в този регион и това може да повлияе на резултатите от проучването, направено от тази организация.

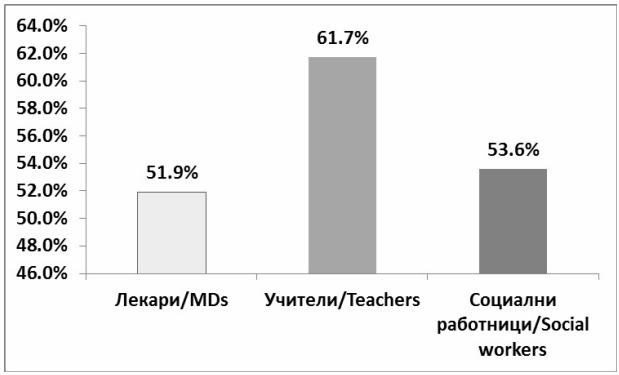

Фигура 3. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите се ползват с привилегии в сравнение с българите и турците" по целеви групи*

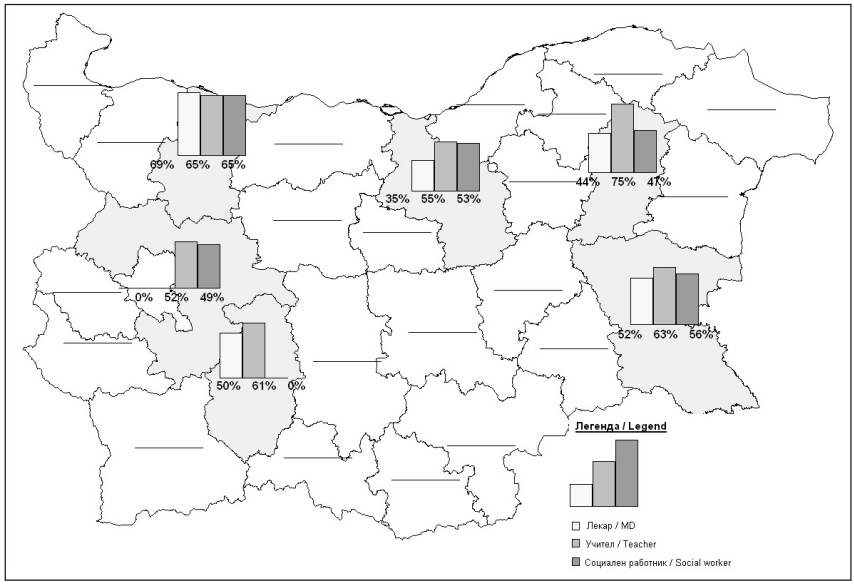

Фигура 4. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите се ползват с привилегии в сравнение с българите и турците" по региони и целеви групи*

Не можете да се доверявате или да разчитате на ромите

Почти сходни отношения се наблюдават, когато се стигне до въпроса относно разчитането и доверието. Кумулативното съгласие с твърдението "Не можете да се доверявате или да разчитате на..." събира 10% за българите и 15% за турците. Твърдението "Не можете да се доверявате или да разчитате на ромите" среща кумулативно съгласие на почти 2/3 от анкетираните в трите целеви групи (фиг. 5). Подобно на предишния въпрос лекарите във Велико Търново са единствената целева група, където съгласието има значително по-ниско ниво. Въз основа на фактите в този случай можем да кажем, че стереотипът не е бил потвърден.

Типично за първите проучвания на етническите стереотипи в България, се появи въпросът относно даването на правомощия на основните етнически групи, считани като "места в управляващите структури" на държавата. Обичайният резултат беше, че турците заемат твърде много места[73]. Спрямо ромите не се появи подобен

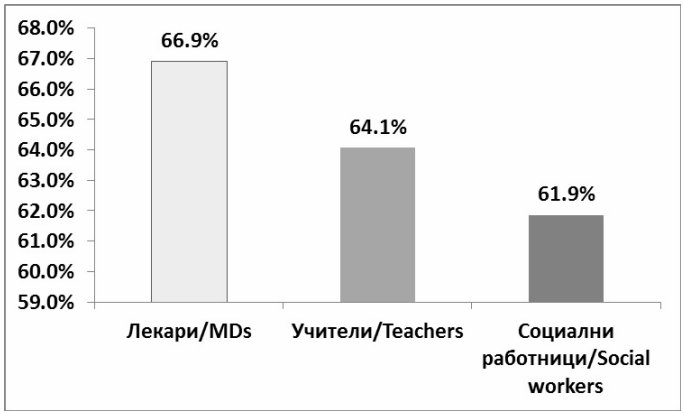

Фигура 5. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Не можете да се доверявате или да разчитате на ромите" по целеви групи*

[73] Вероятно това се дължи на важната роля на Движенията за права и свободи (на официално турската партия) в първите демократични парламенти и правителства в България след 1989 г.

стереотип. Настоящото проучване показва слаба промяна в становищата на общественото мнение, поне що се отнася до трите целеви групи от шестте региона. Около една трета от анкетираните (32-35%) във всяка целева група са се съгласили с твърдението, че българите заемат твърде много места в управляващите структури на държавата. Малко по-малка част от анкетираните (около 27-30%) са се съгласили, че има твърде много турци в управляващите структури. По отношение на ромите тези проценти са дори по-ниски (фиг. 6). Затова

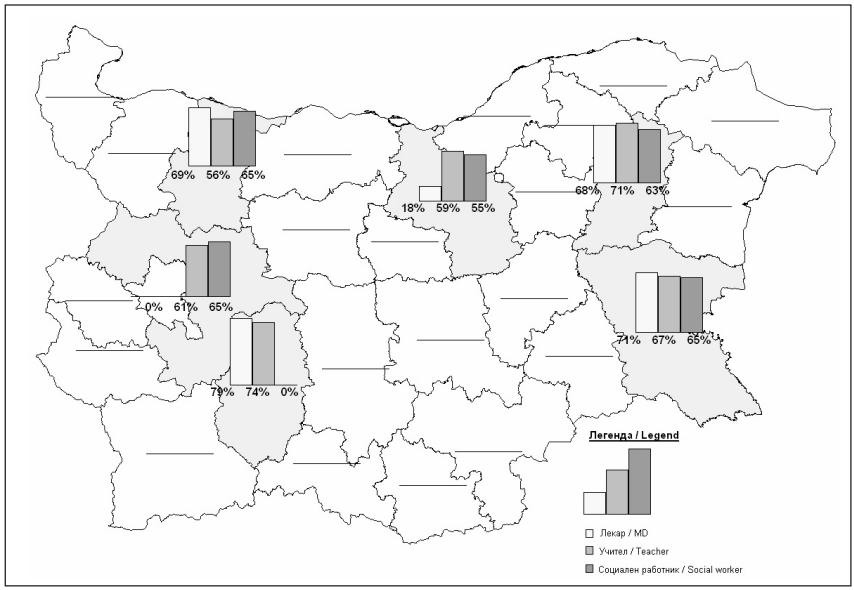

Фигура 6. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Не можете да се доверявате или да разчитате на ромите", по региони и целеви групи*

можем да кажем, че няма стереотип, че ромите заемат твърде много места на ръководните позиции в страната. По време на проучването значително висока степен на съгласие беше регистрирана сред лекарите в региона на Пазарджик, а значително ниска – от учителите в Пазарджик и Бургас (фиг. 7). Все още не е проверено, но най-вероятно има нововъзникващ стереотип, а именно: местата в управляващите

структури са разпределени справедливо сред етническите общности в България (стереотип, защото ромите са недостатъчно представени, а турците са твърде много представени в определени региони).

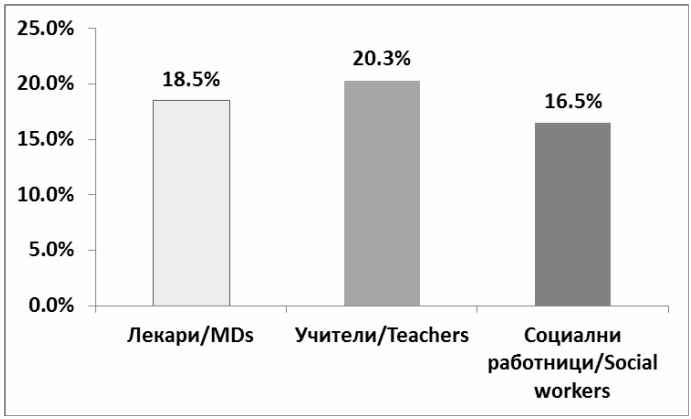

Фигура 7. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите заемат твърде много места в управляващите структури" по региони и целеви групи*

Податливи са да извършват престъпления

Ако се върнем към водещия стереотипен образ на ромите като престъпници, лесно е да разберем следващия стереотип: ромите са податливи на престъпления. Не съществува подобен стереотип за българите (кумулативно съгласие 10-12%), нито към турското малцинство (кумулативно съгласие 5-8%). И трите целеви групи са много склонни да се съгласят, че ромите са податливи да извършват престъпления и няма статистически значителна разлика между тях. Най-високата степен на съгласие с този негативен стереотип е регистрирана сред лекарите в област Пазарджик и сред социалните работници в област Враца. Най-ниско ниво е регистрирано сред лекарите във Велико Търново.

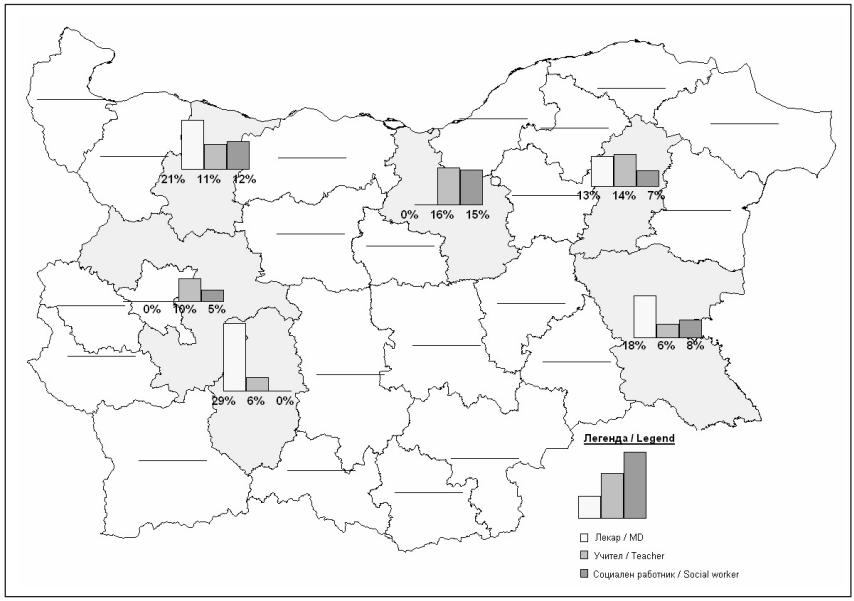

Фигура 8. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите заемат твърде много места в управляващите структури" по региони и целеви групи*

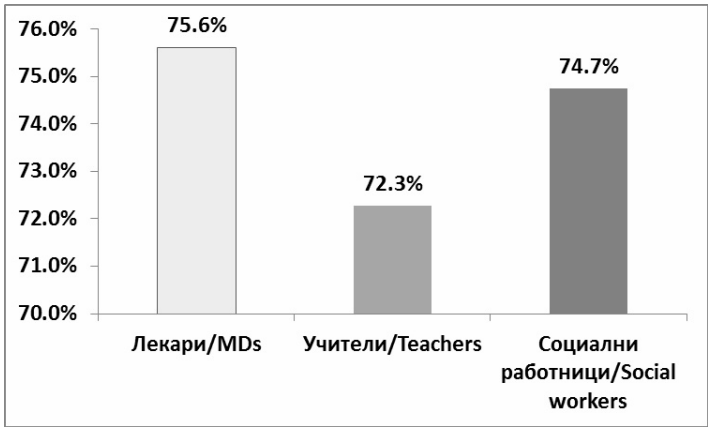

Фигура 9. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите са податливи да извършват престъпления" по целеви групи*

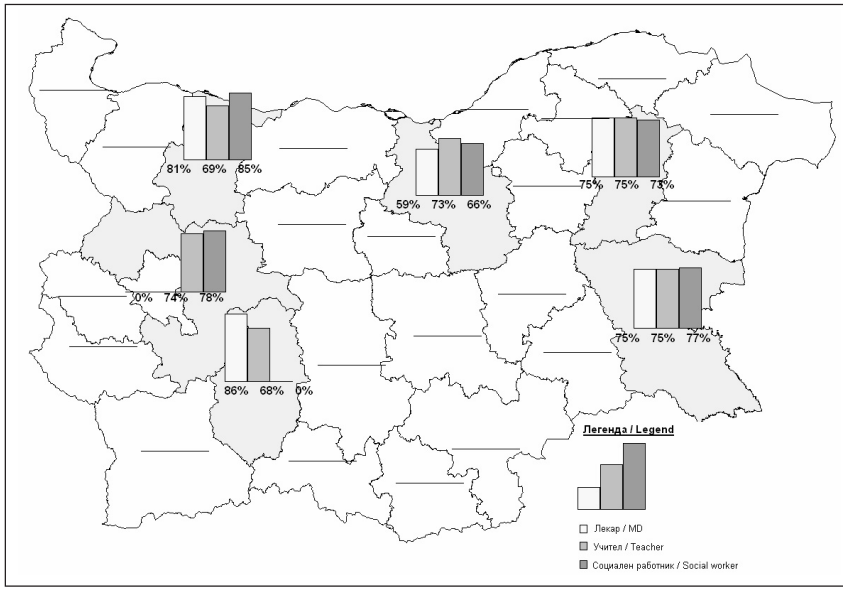

Фигура 10. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите са податливи да извършват престъпления" по региони и целеви групи*

Мързеливи и безотговорни

Друг стереотипен образ на ромите беше също потвърден от подобно стереотипно твърдение: Ромите са мързеливи и безотговорни. Определено няма такъв стереотип спрямо българите и турците (и за двете групи кумулативната степен на съгласие се измерва на около 3 до 5%). В същото време това остро се подчертава от лекарите, учителите и социалните работници по отношение на ромите (фиг. 11). Безусловно най-високата степен на съгласие с твърдението е регистрирана сред лекарите в Пазарджик (100%), сред учителите в Пазарджик (84%) и Шумен (82%), и сред социалните работници в Шумен (80%)[74]. Подобно на предишните въпроси, лекарите във Велико Търново са единствената група, която изразява съгласие малко по-малко

[74] Бих искал да напомня на читателя, че социалните работници в Пазарджик и лекарите в региона на София отказват да участват в проучването.

от 50% (фиг. 12). Но по наше разбиране това все още е висока степен, което потвърждава съществуването на стереотипа.

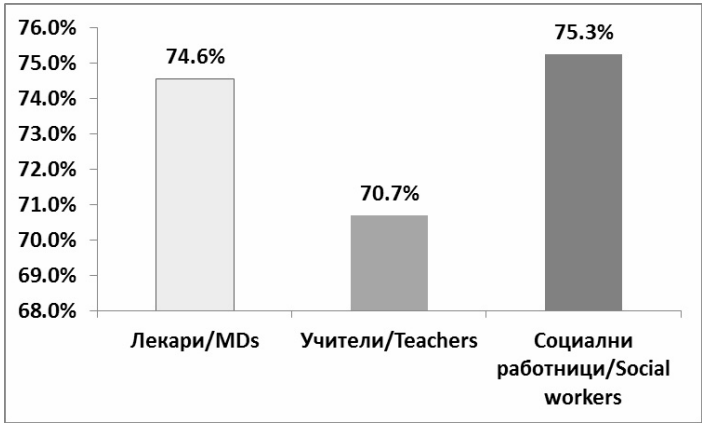

Фигура 11. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите са мързеливи и безотговорни" по региони и целеви групи*

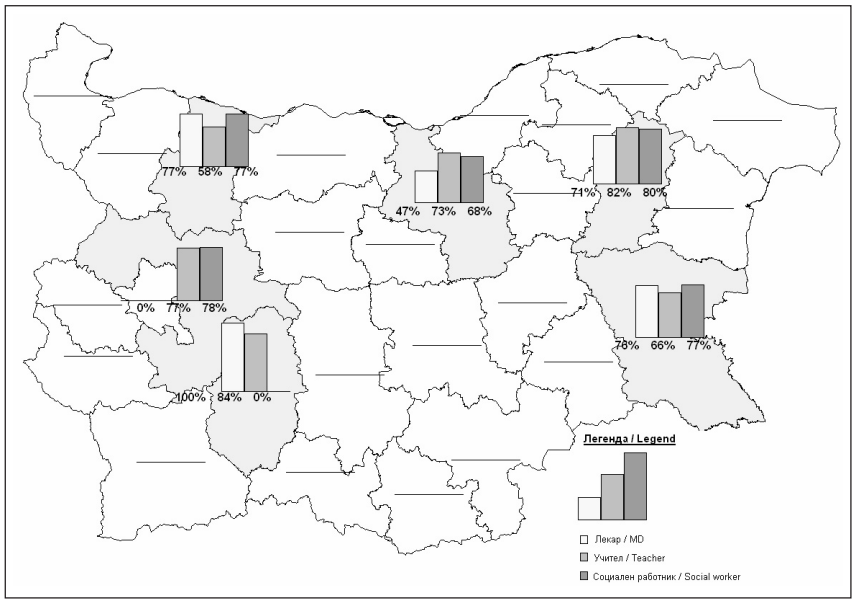

Фигура 12. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите са мързеливи и безотговорни" по региони и целеви групи*

Ромите подценяват образованието

Този стереотип също не съществува по отношение на българите и турците, но това е един от стереотипите с най-висок резултат на кумулативно съгласие по отношение на ромите. Стереотипът е най-характерен за социалните работници и по-малко за лекарите, но няма силна значителна разлика (фиг. 13)[75]. Точно както и преди, лекарите във Велико Търново остават от едната страна на монетата, отхвърляйки подобно твърдение, докато останалите регионални целеви групи силно го потвърждават. Лекарите в Пазарджик, социалните работници във Враца и учителите в Шумен са от другата страна на монетата – твърдо са се съгласили с твърдението. Важно е да се отбележи, че стереотипът се потвърждава и от социалните работници в Шумен, но той отбелязва значително по-ниска степен в сравнение с останалите регионални примери за социалните работници (фиг. 14).

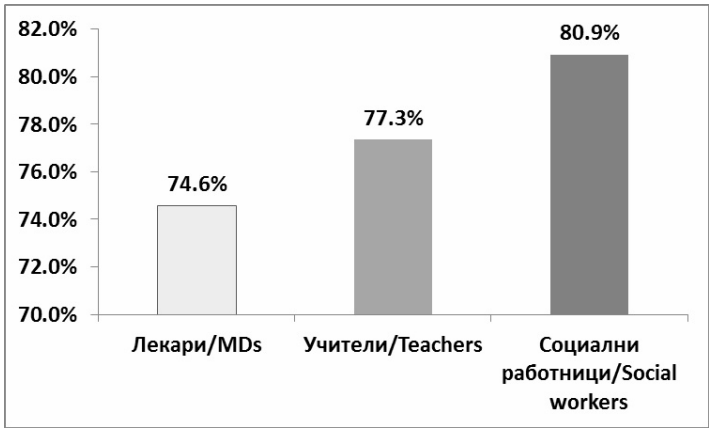

Фигура 13. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите подценяват образованието" по целеви групи*

[75] В този случай ние ще се нуждаем от по-голям пример в бъдещото проучване, за да постигнем по-добра оценка на различието.

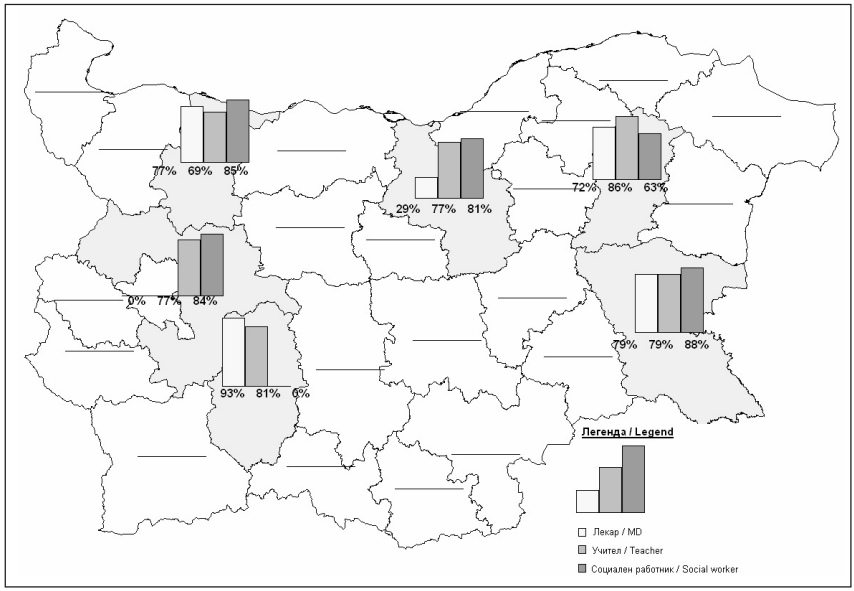

Фигура 14. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите подценяват образованието" по региони и целеви групи*

Всички роми много си приличат

По-голям е шансът един човек да създаде стереотип и да опетни дадена група, ако той или тя вярва, че членовете на тази група много си приличат. Затова твърдението "Има някои изключения, но взети заедно, ромите много си приличат" служи да измери риска от създаване на стереотипи за ромите. Бихме искали да подчертаем факта, че съществуването на етнос изисква общи и споделяни социални и културни особености[76]. Затова считането на членовете на дадена група за "еднакви" не трябва да се смята за изненадващо. Но колкото повече членовете на дадена група изглеждат "еднакви", толкова повече съществува риск от създаване на стереотипи, следвайки логиката на един квазисилогизъм: "Човек се държи по определен начин → а този човек е ром → Ромите се държат по този начин".

[76] **Хъткинсън, Дж., А. Смит** (1996). Етничност (читатели на Оксфорд).

Това е твърдение, което събира доста висока степен на кумулативно съгласие и за българите (около 40%), и за турците (около 55%). Ромите изглеждат "еднакви" за по-малко от две трети от всяка от трите целеви групи (фиг. 15), може би, защото в България е добре известно, че има различни ромски групи[77]. Лекарите са само малко по-съгласни да приемат твърдението, че ромите са "еднакви", в сравнение със социалните работници. От регионална гледна точка най-висока степен на съгласие е регистрирана сред лекарите в Пазарджик, които работят с ромското население, което живее в едно от най-големите гета в страната.

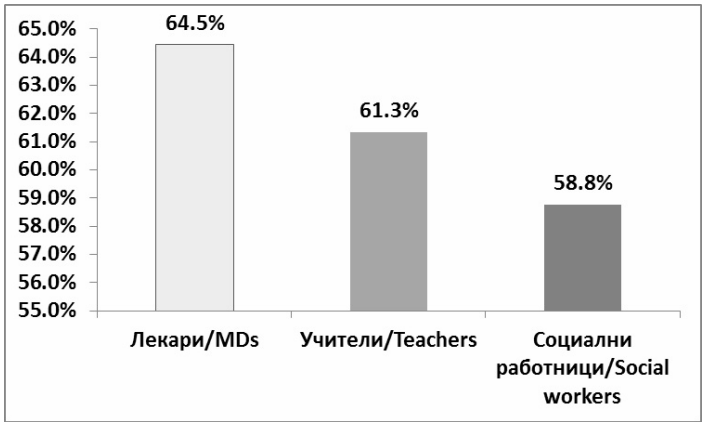

Фигура 15. *Съотношение на напрупващото се съгласие с твърдението "Има някои изключения, но взети заедно ромите много си приличат" по целеви групи*

Ромите трябва да живеят отделно и да не се смесват с българите и турците

Съгласието с това твърдение не е чист стереотип, но то измерва изолиращото отношение на анкетираните. Отговорите очертаха факта, че има един обществен слой от около 20% сред всички целеви

[77] Например виж: **Памporов, А.** (2009) "Ромите/Циганите в България". В: Ромите в Централна и Източна Европа. (Изд.) Шляйщайн, Н., Зукър, Д., Венингер, А., Уайлд, А. ТЕМАТИЧНА Серия 2009/02 Социални Науки Източна Европа. ДЖЕСИС Лайбниц, Институт за Социални Науки. Берлин, с. 27-32.

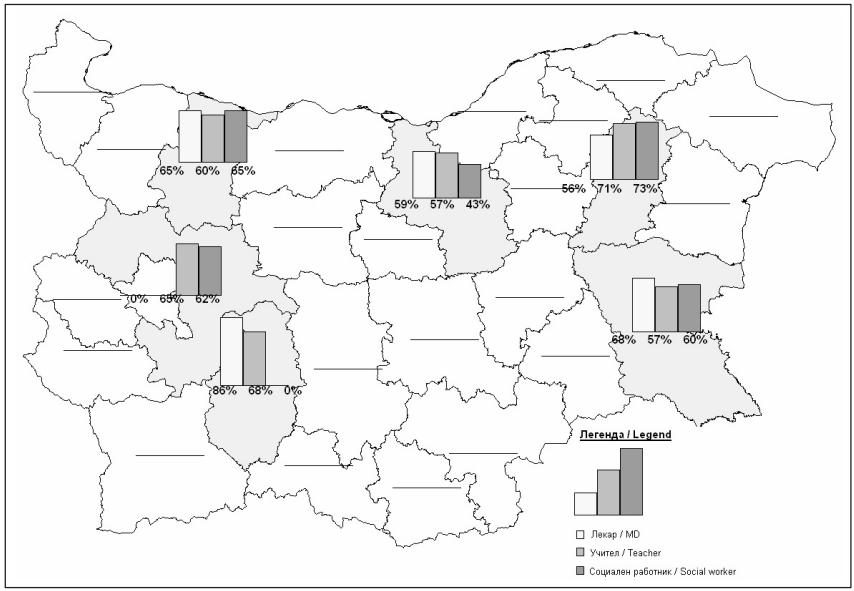

Фигура 16. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Има някои изключения, но взети заедно ромите много си приличат" по региони и целеви групи*

групи, който иска българите да живеят отделно и турците да живеят отделно. Отношението спрямо пространствената изолация на ромите е значително по-високо сред лекарите в сравнение с учителите и социалните работници (фиг. 17). Най-високите степени на изолационно отношение са посочени в региона на Шумен от лекарите и социалните работници, които живеят там.

3.2. Стереотипи относно институционалната интеграция

Стереотипите относно институционалната интеграция са измерени по групи от две противоположни твърдения и опцията "не знам". Целта на подобно проучване е да провери кой вид политика на интеграция би срещнал по-лесно подкрепа, ако следва общественото мнение. Допълнителната стойност на метода е шансът да се разбере в каква посока създателите на политиката трябва да положат усилие, за да информират по-добре публиката и гражданското общество.

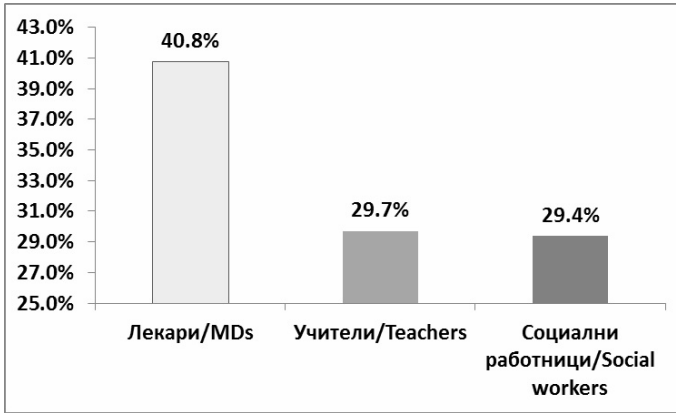

Фигура 17. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите трябва да живеят отделно и да не се смесват с българите и турците" по целеви групи*

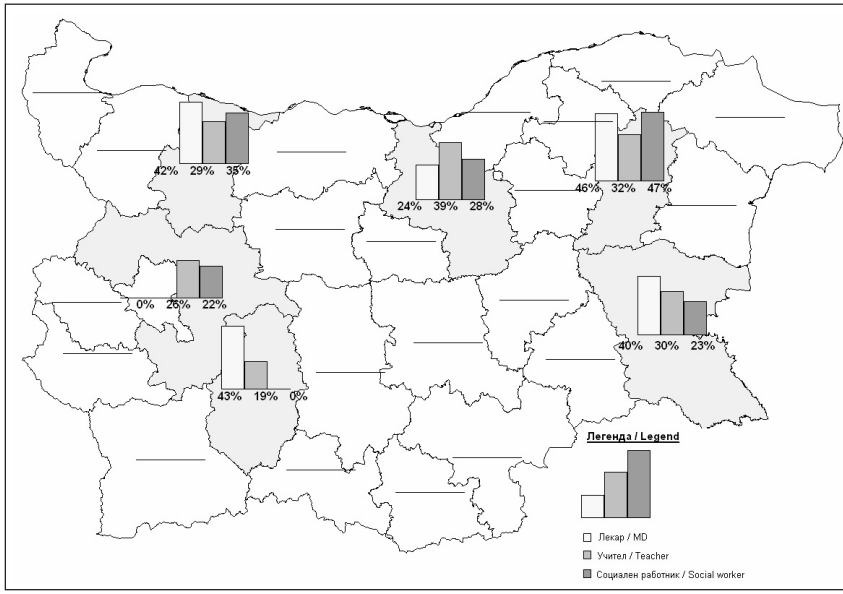

Фигура 18. *Съотношение на натрупващото се съгласие с твърдението "Ромите трябва да живеят отделно и да не се смесват с българите и турците" по региони и целеви групи*

Ролята на ромските лидери

Няма публично единодушие относно ролята на ромските лидери в България. Някои експерти ги обвиняват за неинтегрираността[78], но други твърдят, че нищо не може да се случи без неформалната власт на дадена общност. Затова първият набор от враждебни твърдения във въпросника беше относно ролята на ромските лидери, описвана както следва:

А) Властните хора в една ромска общност са полупрестъпници и не може да се разчита на тях.

Б) Подпомагането на властните хора в една ромска общност е добър начин за получаване на достъп до определените общности.

В) Не знам.

Отговорите показват малко по-високо ниво на съгласие с твърдение Б, т.е. трите целеви групи по-скоро са готови да работят в сътрудничество с местните ромски лидери, отколкото да ги определят като престъпници и да загубят достъпа до тях (фиг. 19). Изключително високо ниво на съгласие относно важната роля на ромските лидери е показано от лекарите във Велико Търново (фиг. 20).

Ролята на евангелистките църкви

След 1989 г. имаше бум на евангелистки църкви в ромските квартали (главно сектите на Петдесетниците и Адвентистите от Седмия ден). Проповедниците и водещите певци/музиканти станаха много влиятелни и почитани в местните общности и затова могат да бъдат считани като част от ромските лидери[79]. Обикновените членове на протестантските църкви обикновено се придържат към евангелската етика: спри да пиеш алкохол, спри да пушиш, имай прилежен външен вид, намери си постоянна работа. Така членовете на евангелистките общности преосмислят поведението си и се отличават спрямо останалото ромско население в изолираните квартали. По тази причина евангелистките църкви биха могли да изиграят важна роля за ромската интеграция. В същото време дейностите на евангелистките църкви

---

[78] Виж например **Леков, В.** (2010). Пет години включване, изключване. Сп. Обектив, БХК.

[79] **Памporов, Ал.** (2006). Ромското всекидневие в България. София: IMIR.

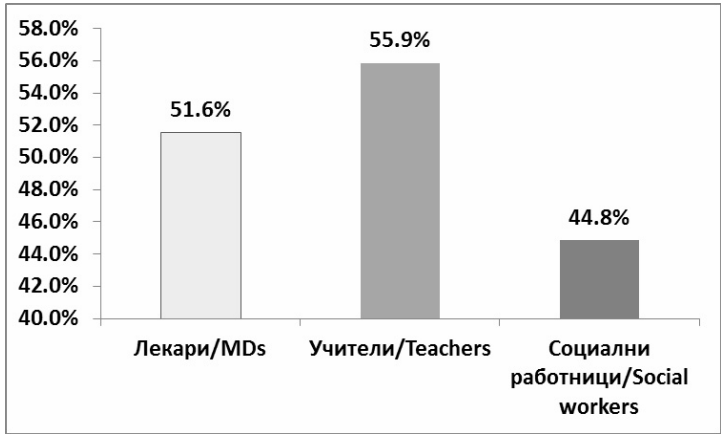

Фигура 19. *Съгласие с твърдението „Подпомагането на властните хора в една ромска общност е добър начин за получаване на достъп до определените общности" по региони и целеви групи*

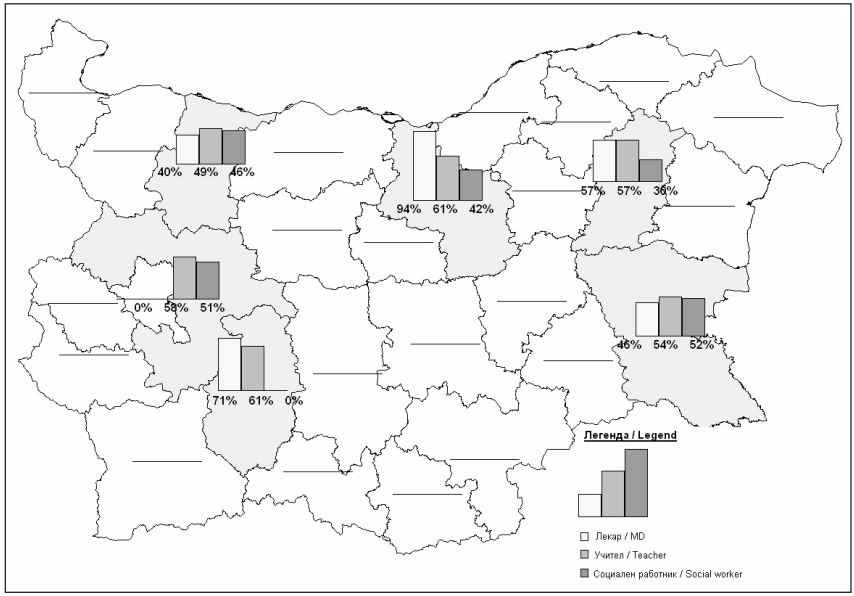

Фигура 20. *Съгласие с твърдението „Подпомагането на властните хора в една ромска общност е добър начин за получаване на достъп до определените общности" по региони и целеви групи*

в България са познати главно от Масовите проповеди, където "слепите проглеждат и сакатите прохождат". По-добрият социален статус на членовете им често се приписва на социалната подкрепа[80], а не на промяната в поведението. Наборът от противоположни твърдения относно ролята на евангелистките църкви беше определен както следва:

А) Евангелистките църкви са опасни явления за ромската интеграция в българското общество.

Б) Евангелистките църкви са един от начините за ромската интеграция в българското общество.

В) Не знам.

Около 27.9% от лекарите, 17.2% от учителите и 14,9% от социалните работници считат евангелистките църкви за опасно явление. От друга страна 16.7% от лекарите, 29.7% от учителите и 17.0% от социалните работници смятат, че подобни институции са един от начините за ромската интеграция. Но трябва специално да подчертаем факта, че евангелистките църкви остават извън компетентността на целевите групи и те по-скоро показват безразличие по темата (фиг. 21). Лекарите във Велико Търново и лекарите и учителите в Пазарджик изглеждат най-информирани (или поне имат мнение), но все пак около една трета от тези целеви групи отговарят и с "не знам" (фиг. 22).

Ролята на ислямските училища

Паралелно с бума на евангелистките секти се наблюдаваше и създаването на десетки ислямистки духовни училища в регионите с по-висок процент мюсюлманско население. След 11-ти септември дейността на тези училища беше поставена под въпрос и днес те са по-малко на брой и по размер и държавните власти ги държат под наблюдение[81]. Въпреки че масмедиите и общественото мнение са много негативни относно дейността на тези училища, ромите, завършили такива училища, са станали "ерудирани хора" и често започват

[80] Презрително определяна като "пакет с хуманитарни помощи" от "консервена храна".

[81] От време на време има някои скандали от тайни и незаконни местни ислямски училища, ръководени от саудитски учители.

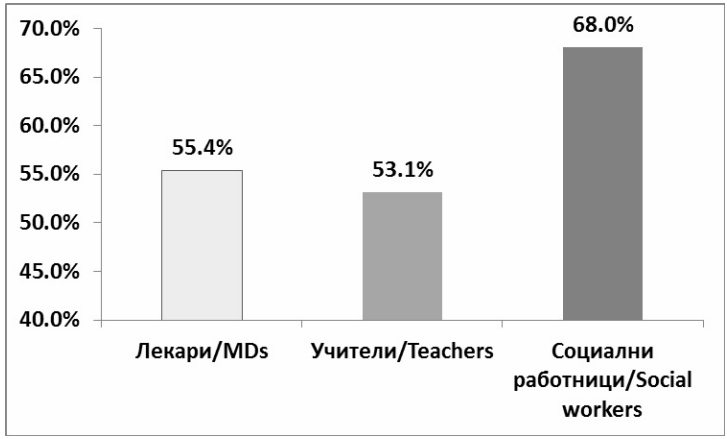

Фигура 21. *Процент на отговорите „не знам“ по отношение на твърденията за ролята на евангелистките църкви по целеви групи*

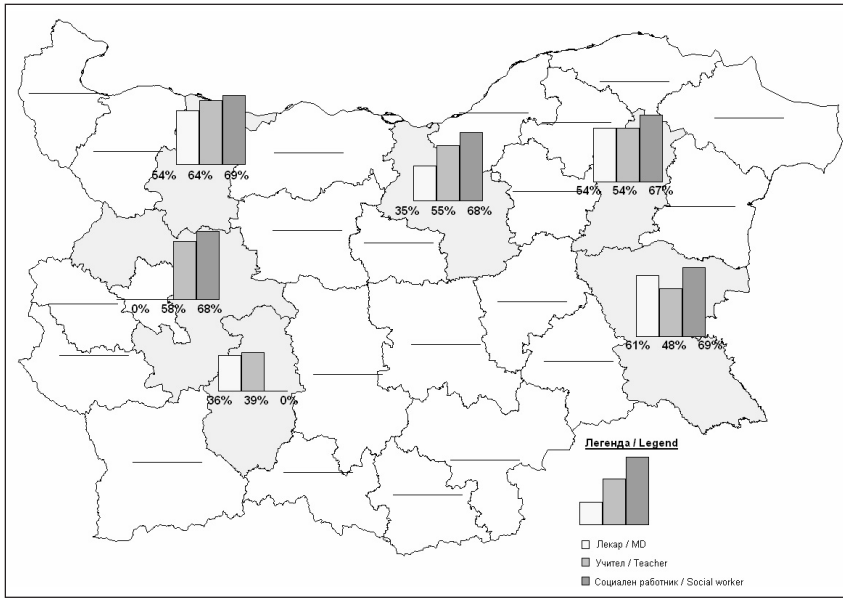

Фигура 22. *Процент на отговорите “не знам” по отношение на твърденията за ролята на евангелистките църкви по региони и целеви групи*

да служат като неофициални имами, молла и лечители по Корана, дори да няма джамия или теке[82] в населеното място. Затова завършилите ислямски духовни училища, независимо дали те са официално или неофициално на служба, стават част от ромските лидери и създатели на местни мнения. Наборът от противоположни твърдения за ролята на ислямските духовни училища беше определен както следва:

А) Ученето на ромите в ислямски духовни училища е опасно явление за тяхната интеграция в българското общество.

Б) Ученето на ромите в ислямски духовни училища е един от начините за ромската интеграция в българското общество.

В) Не знам.

Отговорите на лекарите и учителите показват значително повисоко ниво на съгласие с твърдение А. То съответства на общо негативния контекст в страната (описан по-горе) и затова не е изненадващо (фиг. 23). От тази гледна точка, на пръв поглед социалните работници изглеждат по-толерантни. Но съгласието с твърдение Б показва, че няма разлики в нивото на толерантност към ислямските духовни училища: 5.6% от лекарите, 4.7% от учителите и 5.7% от социалните работници. Така социалните работници показват безразличие към ислямските духовни училища ("не знам" = 56.2%), подобно на тяхното отношение към евангелистките църкви. То е значително по-високо в сравнение с лекарите (36.6%) и учителите (37.5%). Това не е проблем на даден регион, който влияе на общия резултат, но е факт, че социалните работници във всички целеви групи дават значително по-висок процент отговори "не знам" в сравнение с лекарите и учителите (фиг. 24).

Ролята на образователните стандарти

Сред ромските ученици в България се наблюдава изключително висок процент на напускане, както и доста висок процент на необхванати. Използвайки за предпоставки стереотипите, че "Ромите подценяват образованието", те са "мързеливи" и "безотговорни" (разисквани по-горе), някои експерти твърдят, че ромските деца имат

[82] Текетата в България са свещени места за Алевиите (Шиити) мюсюлмани, построени върху легендарна гробница на местен мюсюлмански "светец".

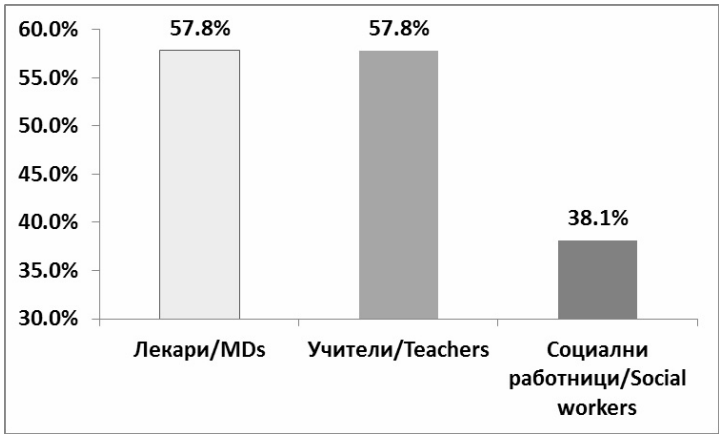

Фигура 23. *Съгласие с твърдението "Ученето на ромите в ислямски духовни училища е опасно явление за тяхната интеграция в българското общество" по целеви групи*

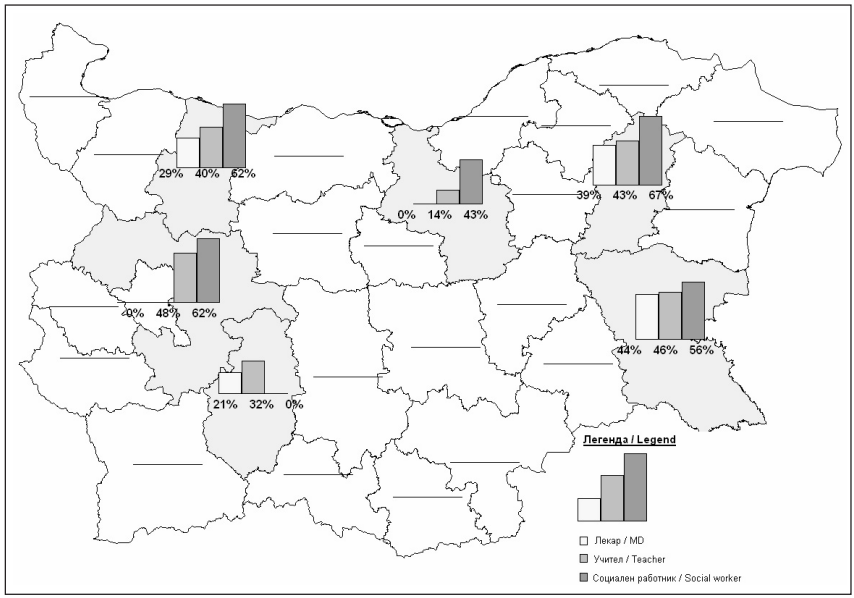

Фигура 24. *Процент на отговорите „не знам", по отношение на твърденията за ролята на ислямските духовни училища по региони и целеви групи*

"по-нисък интелектуален капацитет" или, както е политически коректно, "по-нисък културен капитал". Така те "благосклонно" предлагат Министерството на образованието да наложи по-ниски образователни стандарти за ромските деца. Някои други експерти знаеха, че това е спор на расова основа и че подобен стандарт изкуствено ще намали достъпа на ромите към по-добро образование и по-добри възможности за работа в бъдеще[83]. Този спор е представен от следния набор от твърдения:

А) Трябва да има по-ниски образователни стандарти за ромските деца, защото те не са способни да постигнат резултата на другите.

Б) Трябва да има същите образователни стандарти за ромските деца, защото те имат същите умения като останалите деца.

В) Не знам.

Огромно е разочарованието от проучването, в което стана ясно, че значително по-висок процент от учителите споделят стереотипа за нуждата от по-ниски образователни стандарти в сравнение с другите две целеви групи (фиг. 25). Всъщност това е вид чисто отбранителна стратегия – ако ромските деца имат по-ниско ниво на успех, това се дължи на техните слаби способности и не се счита за грешка на учителите или на образователната система. В същото време ниското ниво на съгласие с твърдение Б сред учителите изглежда е регионална характеристика главно в Шумен и Пазарджик, частично в Бургас (фиг. 26). Ето защо чрез някои обучения по управление на различията и етническа чувствителност оправданието им с по-ниските способности на ромските ученици би могло да отпадне.

Ролята на природните таланти

Има стереотип, че ромите имат природен талант за музика и ритъм. Заедно със стереотипа за нуждата от по-ниски образователни стандарти, той понякога води до предложения за учебна програма по такъв "лек" стандарт. Този спор е представен от следния набор от твърдения:

---

[83] Относно този спор, например: **Кукова, С.** (2011). Ромските деца в риск и системата за закрила на детето в България. София: БХК.

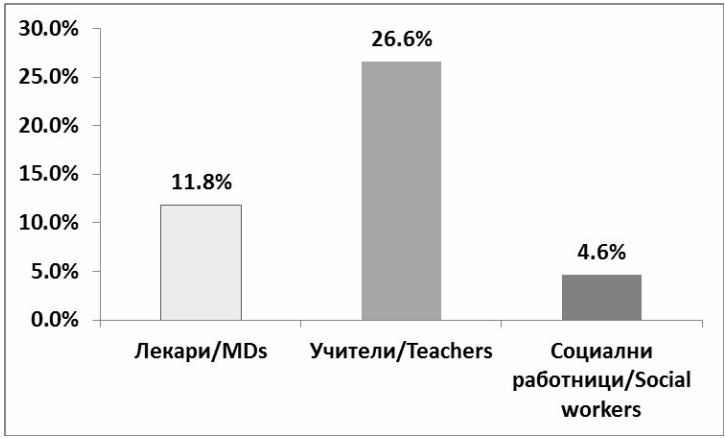

Фигура 25. *Съгласие с твърдението "Трябва да има по-ниски образователни стандарти за ромските деца, защото те не са способни да постигнат резултата на другите" по целеви групи*

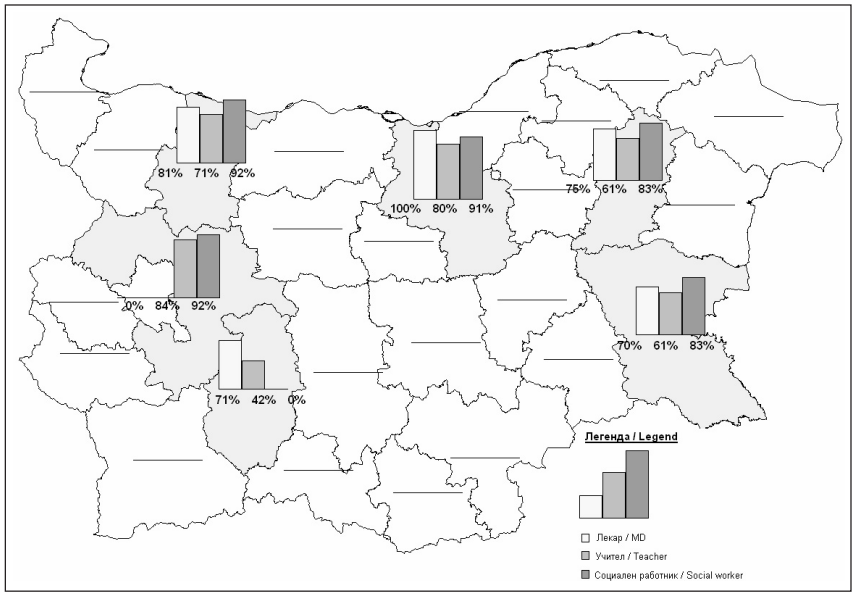

Фигура 26. *Съгласие с твърдението "Трябва да има същите образователни стандарти за ромските деца, защото те имат същите умения като останалите деца" по региони и целеви групи*

А) Ромските деца са способни преди всичко да пеят и танцуват добре, това е в кръвта им. Затова ключът към тяхната интеграция са музикалното образование и трудово обучение.

Б) Ромските деца са способни да постигнат отличие във всеки предмет – математика, литература, музика, география и др. Затова ключът към тяхната образователна интеграция трябва да премине и през тези предмети.

В) Не знам.

Въпросът относно ролята на природния талант изглежда спорен за лекарите и учителите. Много показателно е, че 21.3% от лекарите отговарят "не знам" на този въпрос. В същото време около 31.4% подкрепят твърдение А, а 47.4% са съгласни с твърдение Б. Сред учителите (в този случай "експерти в областта") само 8.6% не искат да заемат позиция и дават отговор „не знам". Но около 39.1% от учителите подкрепят стереотипа за приспособяването към учебната програма на "природните таланти". Този стереотип е споделян в най-висока степен от учителите в Пазарджик (52%) и Шумен (54%), а в най-ниска степен от учителите в София (16%). Една пета от социалните работници също подкрепят идеята за интензивно музикално и работно обучение на ромите. Въпреки това все пак повече от две трети от социалните работници вярват, че ромските деца са способни да постигнат отличие по всеки предмет. Накрая, но не на последно място, бихме искали да подчертаем факта, че лекарите във Велико Търново (както в повечето случаи по-горе) по-малко подкрепят стереотипа и около 88% от тях считат ромите за способни да постигнат отличие по всеки предмет (фиг. 27).

Ролята на майчиния език

Повечето истории за "цигани" в България, в които ромският герой говори на някой, съдържат умишлени езикови грешки, имитирайки ромския тип на речта (за да се повиши смешният ефект в историята). Въпреки че много малка част от ромското население, което живее в гета, говори по този начин, то поддържа жив стереотипа за недостатъчната езикова компетентност на ромите в общественото мнение. По този начин има още един образователен стереотип, който се отнася до способностите на ромските ученици, т.е. ром-

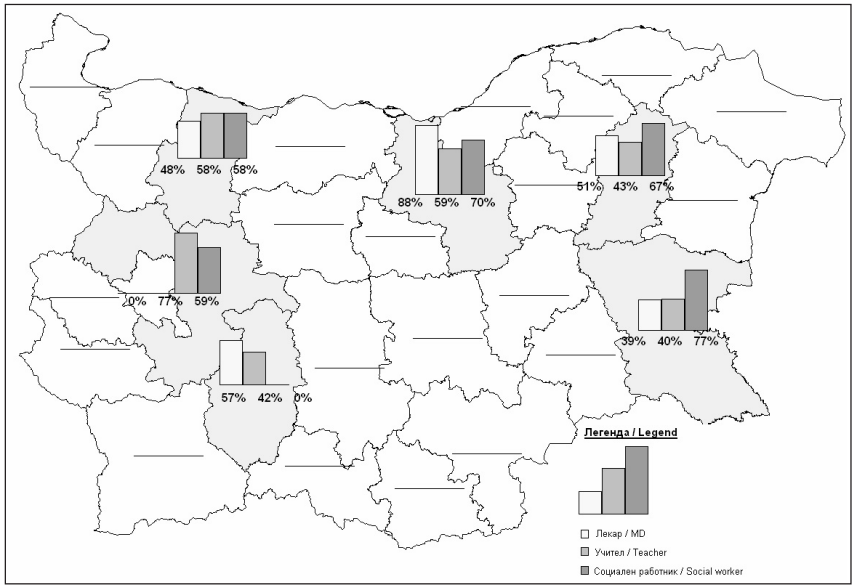

Фигура 27. *Съгласие с твърдението "Ромските деца са способни да постигнат отличие по всеки предмет" по региони и целеви групи*

ските деца се провалят в образователната система поради техния майчин език. Този стереотип и неговото отричане са представени от следния набор от твърдения:

А) Ромските деца не могат да успеят, защото техният майчин език не е български.

Б) Добрите резултати на ромските деца в училище не зависят от майчиния им език, а зависят от способността на учителите да работят в етнически различни групи.

В) Не знам.

Резултатът от този въпрос показва и по-висока тенденция сред учителите да приписват неуспеха на ромските деца на техните културни черти в сравнение с другите две целеви групи (фиг. 28). Всъщност във всички целеви региони съгласието на учителите с твърдението, че добрите резултати на ромските деца зависят от способността на учителите да работят в етнически различни групи, е по-ниско в сравнение с нивото на съгласие сред лекарите и социалните работници (фиг. 29).

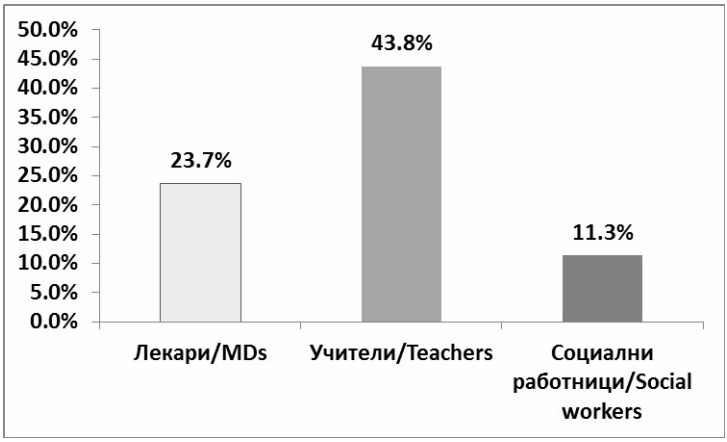

Фигура 28. *Съгласие с твърдението "Ромските деца не могат да успеят, защото майчиният им език не е български" по целеви групи*

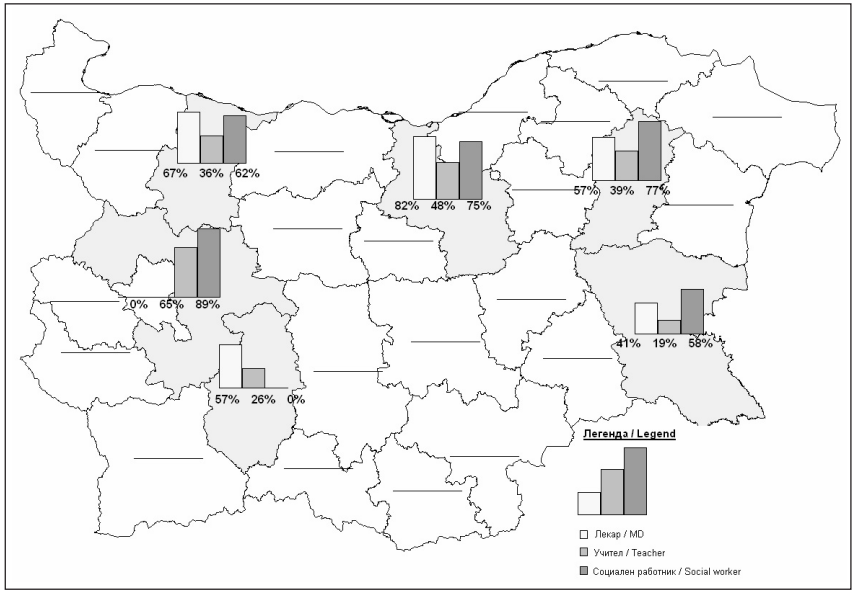

Фигура 29. *Съгласие с твърдението "Добрите резултати на ромските деца в училище зависят от способността на учителите да работят в етнически различни групи" по региони и целеви групи*

Ролята на знанията за културата на малцинствата

Следващият набор от твърдения не отразява стереотип, а измерва общественото мнение относно нуждата на учителите от знания за етническите малцинства в клас. Ето защо това е още една стъпка след предишното твърдение, измерваща разбирането за нуждата от етническа чувствителност. Наборът от твърдения изглежда по следния начин:

А) Учителят трябва да познава културата и обичаите на малцинствата, които са представлявани в неговия клас, за да бъде способен да работи по-добре с децата.

Б) Учителят не е нужно да познава културата и обичаите на малцинствата, защото живеем в България и малцинствата трябва да покриват съществуващите образователни стандарти.

В) Не знам.

Изненадващо е на пръв поглед, но учителите са целевата група, която е съгласна в по-висока степен с нуждата да познават културата и обичаите на малцинствата. Всъщност при предходните твърдения те бяха по-скоро готови да обвинят ромите за всички пропуски в образованието. От тази гледна точка е важно да се подчертае, че има явен методологически проблем с измерването на стереотипите по този начин. Формулировката на предишния набор от твърдения срещу професионалните способности на учителите и ромските културни характеристики. Като защитен механизъм учителите не бяха склонни да се съгласят, че проблемът е в техните умения на преподаване. Така само 36% от учителите се съгласиха, че добрите резултати на ромските деца зависят от способността на учителите да работят в етнически различни групи, но 56% се съгласиха, че учителят трябва да познава културата и обичаите на малцинствата, които са представени в неговия клас, за да бъде способен да работи по-добре с децата (фиг. 30). Затова бихме могли да очакваме, че учителите ще бъдат отворени за някои програми на обучение по мениджмънт на различията, както и за някои часове по "история и култура на...", но ръководителите трябва да бъдат внимателни спрямо техните професионални умения.

Най-голямата изненада в този аспект е позицията на привидно толерантните социални работници. 47% от тях са съгласни, че ние живеем в България и малцинствата трябва да покриват съществуващите образователни стандарти, спрямо 45% от защитниците на "за различията". Важно е да се подчертае, че с изключение на Бургас, социалните работници във всички региони имат най-високия резултат "против различията". Има две възможни обяснения. На първо място, поглеждайки назад към предходните твърдения, социалните работници в по-висока степен считат, че ромите не се различават от останалото българско население и затова те трябва да посрещат същите стандарти. Второ, социалните работници може би се страхуват, че ако веднъж нуждата от обучение за различията бъде наложена като задължение на учителите, те биха могли да бъдат следващите експерти, които да бъдат подложени на програмата на обучение по култура на малцинствата. Все пак правилната интерпретация се нуждае от други проучвания и ние няма да разсъждаваме повече по това.

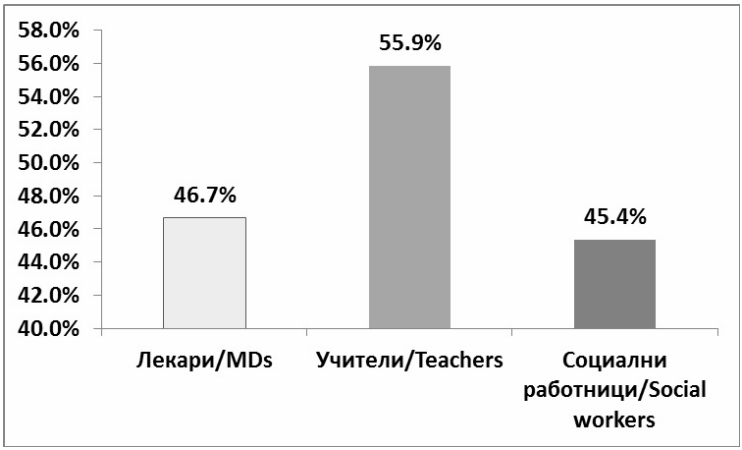

Фигура 30. *Съгласие с твърдението "Учителят трябва да познава културата и обичаите на малцинствата, които са представени в неговия клас, за да бъдат способни да работят по-добре с децата" по целеви групи*

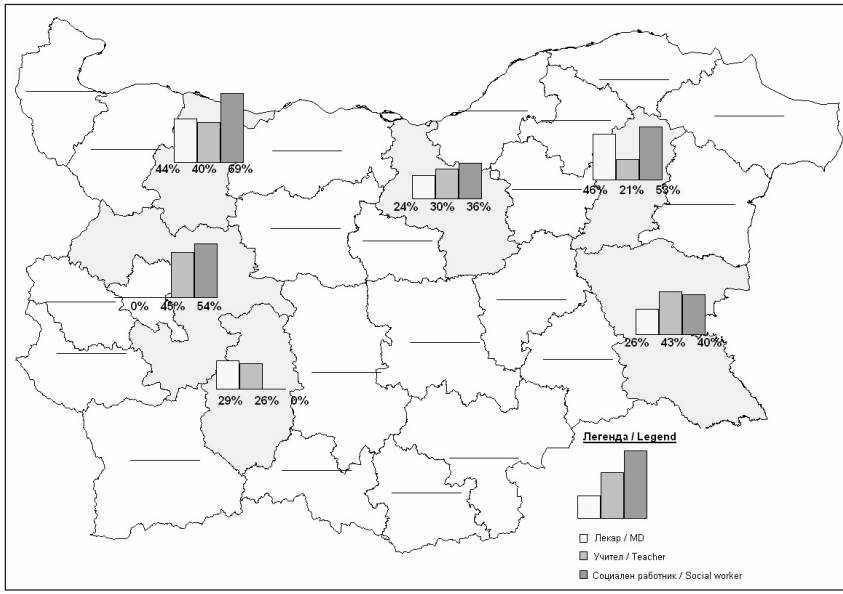

Фигура 31. *Съгласие с твърдението "Учителят не трябва да познава културата и обичаите на малцинствата, защото живеем в България и малцинствата трябва да покриват съществуващите образователни стандарти" по региони и целеви групи*

3.3. Стереотипи относно образованието

Стереотипите относно образованието са измервани по петстепенна скала[84]. Подобно на основните стереотипи, описани по-рано в текста, ние ще представим кумулативната степен на съгласие с всяко от стереотипните твърдения.

Не е ценност

Поради факта, че различната формулировка би могла да доведе до различен резултат в едно стойностно проучване, тук ние зададох-

[84]Напълно несъгласни; по-скоро несъгласни; нито съгласни, нито несъгласни; по-скоро съгласни; напълно съгласни. За да можем да направим разлика между реално "средно" съгласие и възможно объркване от въпроса, има допълнителна опция "не знам" до скалата.

ме перифразиран въпрос за образованието като ценност. Първо, ние искахме да утвърдим отговорите, и второ – да осъвременим малко твърдението с един хипотетичен резултат. Предходното стереотипно твърдение ("Ромите не ценят образованието") беше широко споделяно от всичките три групи[85]. Отговорите на настоящото твърдение: "Образованието не е ценност за ромите и тъй като ромските родители не са заинтересовани, не можем да мотивираме децата им", запазват почти същите съотношения на кумулативно съгласие като онези в началото на анкетата (фиг. 32). Този стереотип е най-силен сред лекарите в Пазарджик (93%), учителите в Шумен (93%) и социалните работници в София (92%). Лекарите във Велико Търново (12%) не се съгласяват с това твърдение (фиг. 33).

Отпадане от училище поради бедност

Представителните проучвания сред ромското население в България показват, че бедността е широко използвана като оправдание за отпадането на децата от училище, много често с фразата: "Нямаме

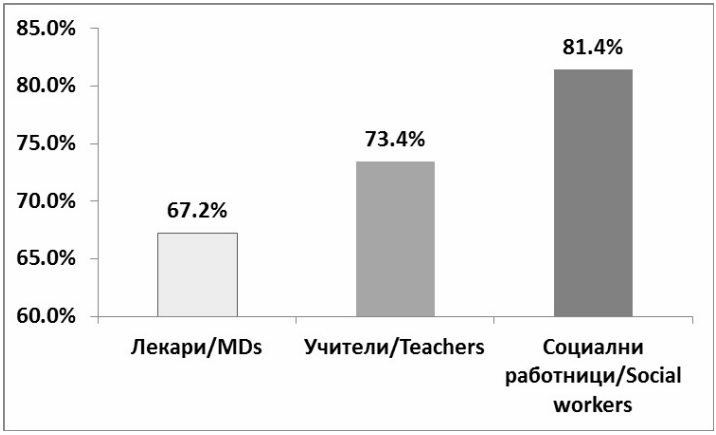

Фигура 32. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Образованието не е ценност за ромите и тъй като ромските родители не са заинтересовани, не можем да мотивираме децата им" по целеви групи*

[85] Социални работници 80.9%, учители 77.3% и лекари 74.6%.

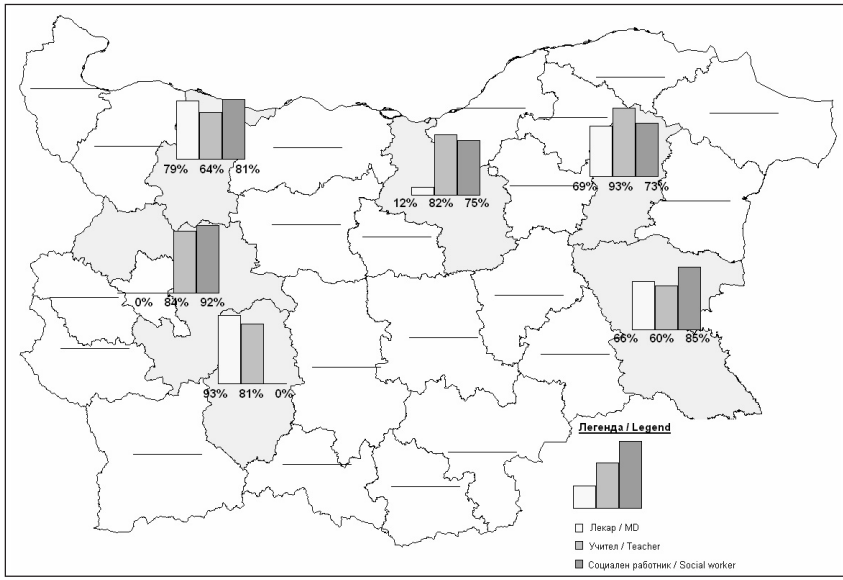

Фигура 33. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Образованието не е ценност за ромите и тъй като ромските родители не са заинтересовани, не можем да мотивираме децата им" по региони и целеви групи*

пари да купим обувки и дрехи"[86]. Поради това ние включваме твърдението: "Ромските деца отпадат от училище поради бедност. Родителите нямат пари за обувки и дрехи и спират децата си от училище, за да не бъдат засрамени". Въпреки че това е стереотип срещу самите себе си на някои ромски общности от гетата в България, той не е широко разпространен стереотип сред трите целеви групи (фиг. 34). Но съотношението на натрупващото се съгласие на лекарите във Велико Търново показва, че тези определени целеви групи биха приели подобно оправдание (фиг. 35).

Отпадане от училище поради ранни бракове

Ромските общности в България значително се различават от останалото население по модела им на сформиране на брачен съюз.

[86] **Нончев, А., П. Мондон и др.** (2007). Причини за отпадане на децата от училище в България. София: Изток-Запад.

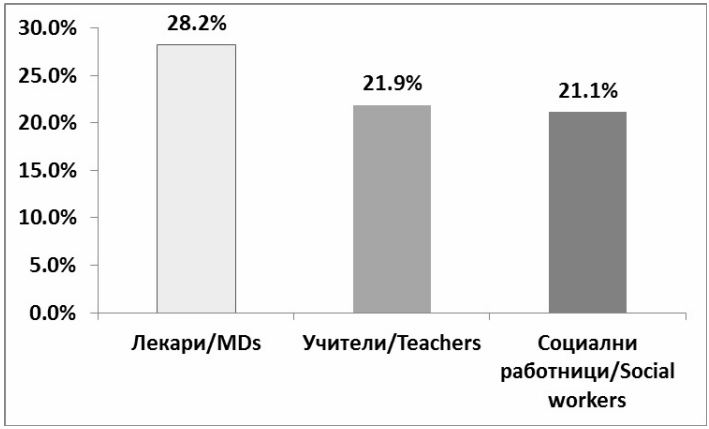

Фигура 34. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Ромските деца отпадат от училище поради бедност. Родителите нямат пари за обувки и дрехи и спират децата си от училище, за да не бъдат засрамвани" по целеви групи*

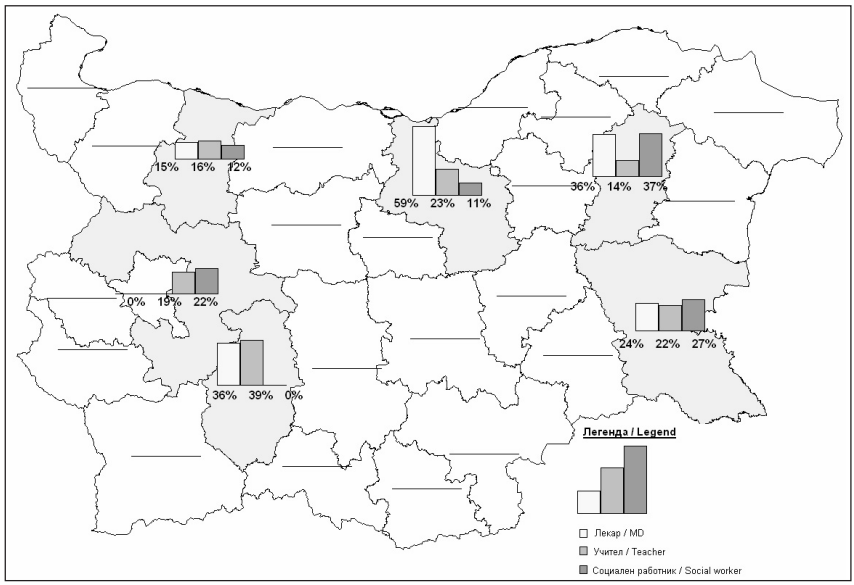

Фигура 35. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Ромските деца отпадат от училище поради бедност. Родителите нямат пари за обувки и дрехи и спират децата си от училище, за да не бъдат засрамвани" по региони и целеви групи*

Ромите, особено онези, които живеят в провинциалните райони или изолираните градски гета, все още пазят традиционния, неосъвременен модел. Тъй като традицията изисква булката да бъде девица, това води до сключване на брачен съюз около 10 години по-рано в сравнение с останалите етнически групи. Средната възраст за първи "брак" (включително съжителствата без брак, считани от ромите за традиционен брак) сред ромите е около 18 години и 4 месеца. Въпреки че има случаи на "традиционни бракове" под 14-годишна възраст, образецът на започване на съжителство с партньор е 17 (т.е. година след задължителната възраст за училище)[87]. По-високият процент на ранни бракове сред ромите и особено съществуването на случаи на изключително ранни бракове (последвано от ранните раждания на деца), които са редки, но често излагани от медиите, водят до стереотипа, че ромите отпадат от училище заради ранните бракове. Този стереотип беше представен от твърдението: "Ранните бракове са широко разпространени сред ромите и тъй като никой не може да промени традицията, родителите спират децата си от училище". Този стереотип е споделян от трите целеви групи и няма статистическа разлика в общите съотношения на натрупващо се съгласие (фиг. 36). Стереотипът е най-широко разпространен сред учителите в Пазарджик (81%) и лекарите във Враца (71%). Той е най-слаб сред учителите в Бургас (40%). Дадените три съотношения значително се различават от средната стойност на отговорите (фиг. 37).

Липса на държавни стимули

Ромските активисти и някои неправителствени защитни организации често считат, че държавните институции са виновни за отпадането от училище поради недостатъчните или дори липсващи стимули. Критиката нарасна от началото на Десетилетието на ромската интеграция (2005–2015 г.) поради нарасналите очаквания за ролята на държавата. Следващото твърдение отразява точно тази позиция: "Държавата не е предприела достатъчно стимули за децата, за да ги

[87] **Колев, Д., Т. Крумова, А. Памporов и други** (2011). Предотвратяване на ранните бракове. Велико Търново: Амалипе. Достъпно на: http://www.amalipe.com/files/publications/ranni%20brakove%20last.pdf

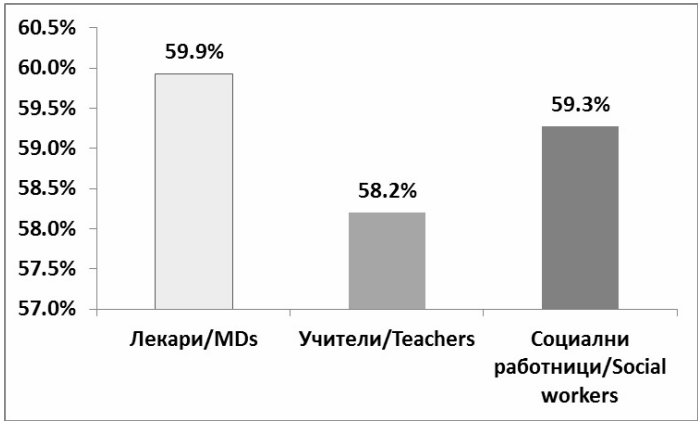

Фигура 36. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Ранните бракове са широкоразпространени сред ромите и тъй като никой не може да промени традицията, родителите спират децата си от училище" по региони и целеви групи*

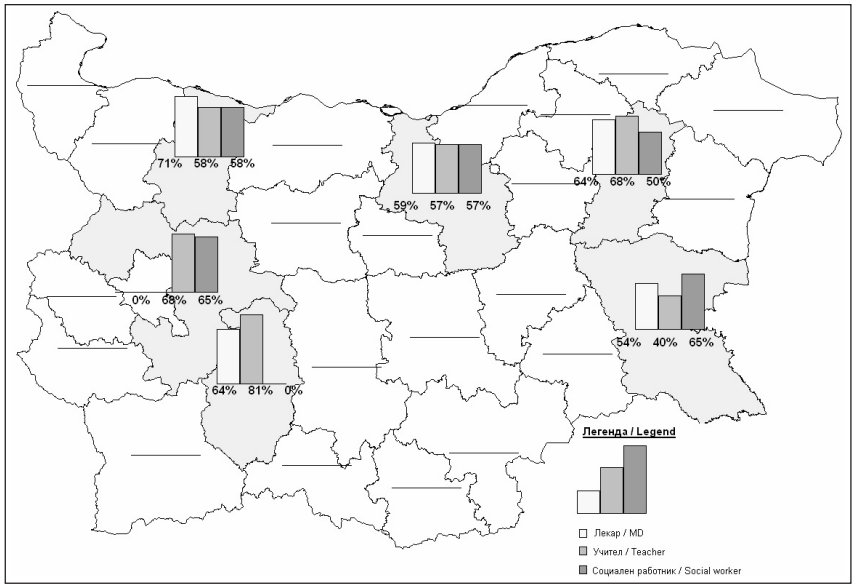

Фигура 37. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Ранните бракове са широкоразпространени сред ромите и тъй като никой не може да промени традицията, родителите спират децата си от училище" по региони и целеви групи*

задържи в училище". Това определено не се подкрепя от трите целеви групи (фиг. 38) и дори от проучването по региони няма изключения (фиг. 39). Това означава, че лекарите, учителите и социалните работници намират държавните стимули за достатъчни и по-скоро са склонни да обвиняват ромите за изключването им от образованието.

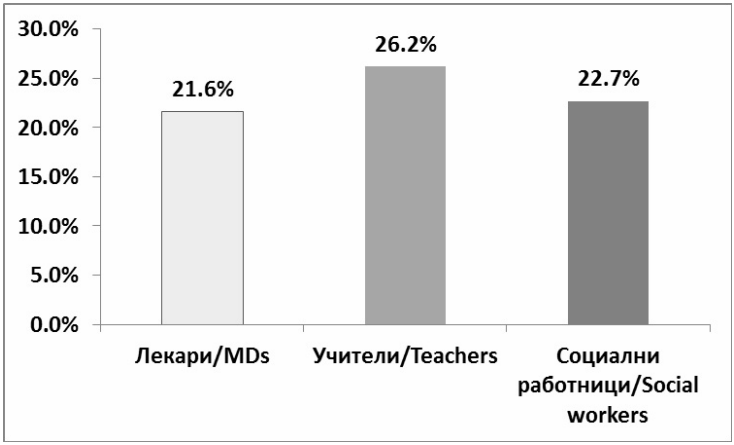

Фигура 38. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Държавата не е предприела достатъчно стимули за децата, за да ги задържи в училище" по региони и целеви групи*

Липса на държавни репресивни мерки

Имайки предвид принципа за "моркова и тоягата", някои експерти поддържат мнението, че не става въпрос за липса на достатъчно позитивни мерки, тъй като има много средства, разпределени за проекти за десегрегация или за насърчаване на висшето образование на ромите. Те твърдят, че правителството и местните власти трябва да показват решителност срещу отпадането от училище чрез репресивни мерки срещу родителите, които спират децата си от училище. Тази позиция е представена от твърдението: "Държавата не е предприела достатъчно репресивни мерки за родителите, за да ги накара да изпращат децата си на училище". Трите целеви групи са се съгласили с мнението, че има липса на държавни репресивни мерки, въпреки че има статистически значителна разлика между процентите

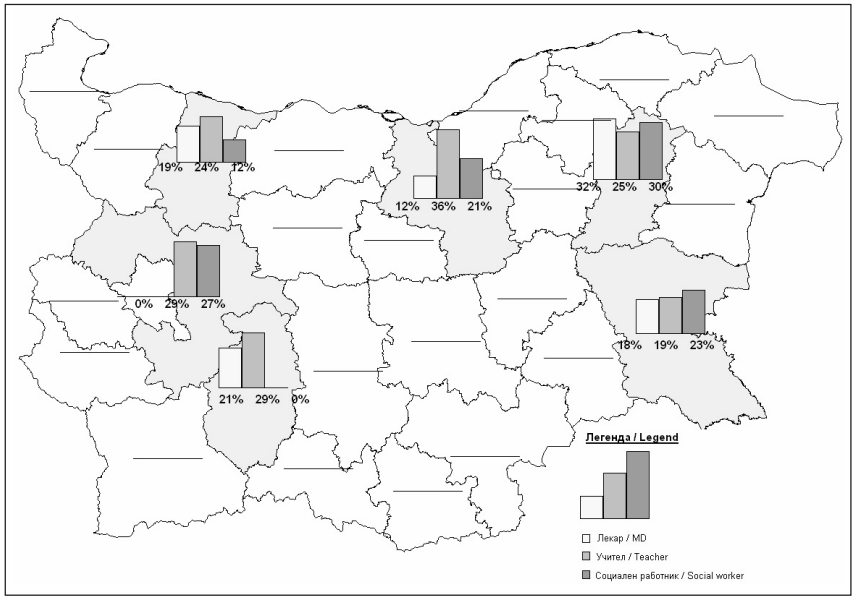

Фигура 39. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Държавата не е предприела достатъчно стимули за децата, за да ги задържи в училище" по региони и целеви групи*

на кумулативно съгласие на учителите и социалните работници (фиг. 40). Лекарите в Пазарджик (93%) и учителите в София (81%), Пазарджик (74%), Шумен (68%) и Велико Търново (66%) са главните защитници на репресивните мерки. Единствената опониращa целева група е тази на лекарите в региона на Велико Търново (фиг. 41).

Неправителствените организации не са си свършили работата

Заедно с ромското население и държавните и местни власти, има още един важен вид участници: неправителствените организации, работещи за интеграцията на ромите (включително организациите с висока степен на надеждност, обществени организации, защитнически организации и организации на обществената политика). Подобно на по-горните случаи, има някои експерти (особено онези, работещи за някои десни и крайно десни организации), които твърдят, че ромите не са виновни, държавата не е виновна, но най-голе-

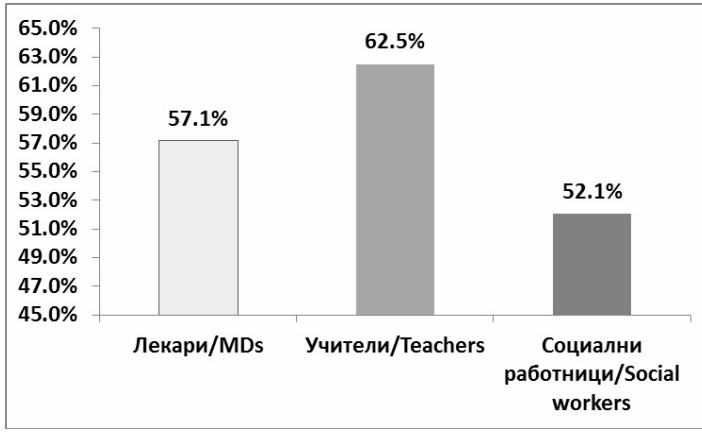

Фигура 40. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Държавата не е предприела достатъчно репресивни мерки за родителите, за да ги накара да изпращат децата си на училище" по целеви групи*

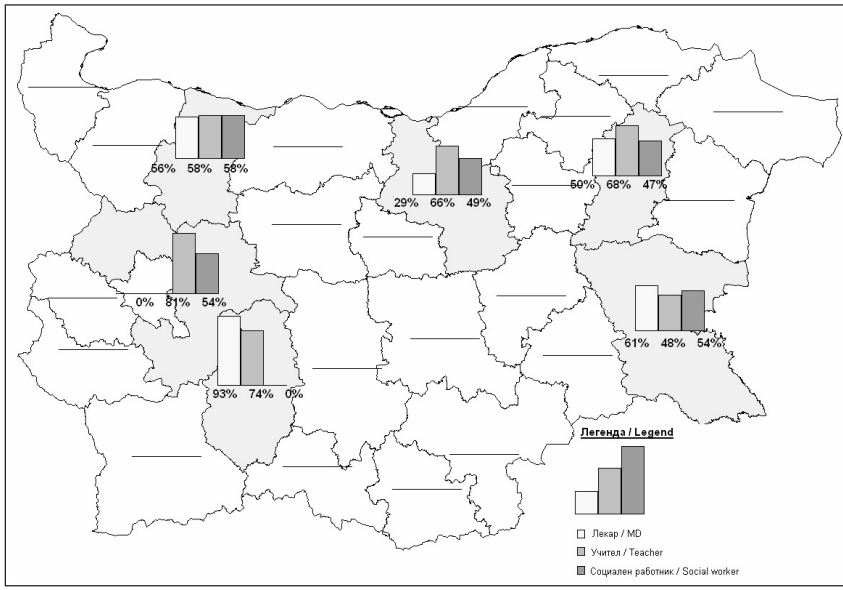

Фигура 41. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Държавата не е предприела достатъчно репресивни мерки за родителите, за да ги накара да изпращат децата си на училище" по региони и целеви групи*

мите виновници са тези неправителствени организации, които работят за интегрирането на ромите, защото те просто поглъщат определените средства без реални и уместни дейности[88]. Това специфично прехвърляне на вината беше представено в анкетата с твърдението: "Неправителствените организации не са си свършили работата. Посещаването на училище и добрите постижения на децата трябва да бъдат тяхно задължение и грижа".

Лекарите и учителите са по-скоро готови да се съгласят с подобно твърдение (фиг. 42). Несъгласието на последните е около 19%, а несъгласието на лекарите е около 23%, т.е. по-малко от половината от процента на съгласие. Кумулативното съгласие и кумулативното несъгласие на социалните работници получава равни пропорции от 34,5%. Най-високата склонност към обвиняване на третия сектор е регистрирана сред лекарите в Пазарджик и учителите в Шумен. Лекарите във Велико Търново са най-малко предразположени срещу неправителствените организации (фиг. 43).

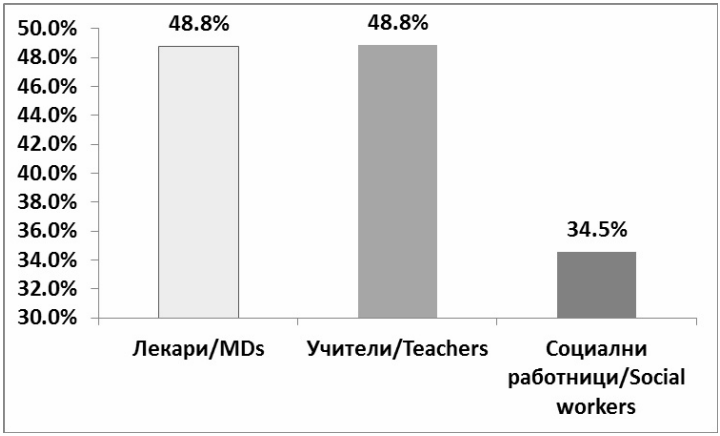

Фигура 42. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Неправителствените организации не са си свършили работата. Посещаването на училище и добрите постижения на децата трябва да бъдат тяхно задължение и грижа" по целеви групи*

[88] **Методиева, Ю.** (2012). Румян Русинов: Откровените обществени отношения върнаха интеграцията на ромите 10-20 години назад. Сп. Обектив, феб. 2012, БХК.

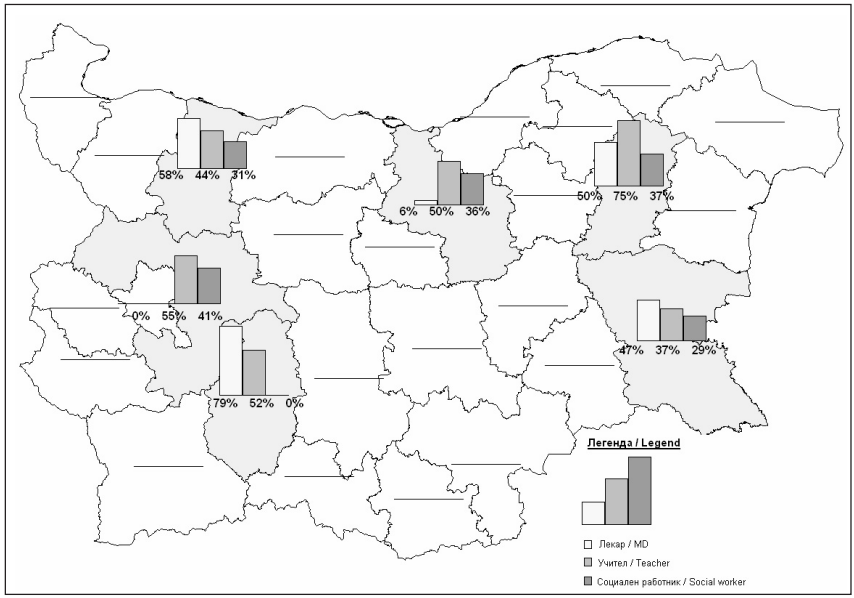

Фигура 43. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Неправителствените организации не са си свършили работата. Посещаването на училище и добрите постижения на децата трябва да бъдат тяхно задължение и грижа", по региони и целеви групи*

Непривлекателно училище

В социологията на образованието, регистрирана през последните 20 години, се появи една аксиоматична теза, че съдържанието на учебниците и учебната програма в училище по целия свят потъпкват идентичността на малцинствата[89] и възпроизвеждат "старомодни" стереотипи и предразсъдъци[90]. Така някои проромски защитни-

[89] **Нинс, Питър.** Представяне на местни знания в учебниците в средните училища в Австралия и Канада. // Международен журнал за научно образование, 2000, том 22, № 6, с. 603-617.

[90] **Ван Дер Линде, Ч.** Международна комуникация в мултикултурните училища: Прозрения на образователния мениджънт. //Образование, Зима97, том 118, издание 2.

чески образователни експерти твърдят, че ромите отпадат от училище, защото учебните програми по социални науки, изкуства и хуманитарни науки не включват информация за тяхната собствена култура. Разбира се, това също е стереотипно твърдение, защото учебниците не съдържат информация и за останалите малцинства, но при тях няма такъв процент на отпадане от училище. Всъщност това е много актуална тема в България, доколкото в момента има скандал относно етническите стереотипи между държавната Антидискриминационна комисия от една страна, и Министерството на образованието и издателите на учебници, от друга страна. Идеята за непривлекателното училище е представена с твърдението: "Училището не е достатъчно привлекателно за ромските деца, защото не предлага информация за тяхната собствена култура". Резултатът категорично показва, че това не е становището на тези три целеви групи нито като цяло (фиг. 44), нито на регионално ниво (фиг. 45).

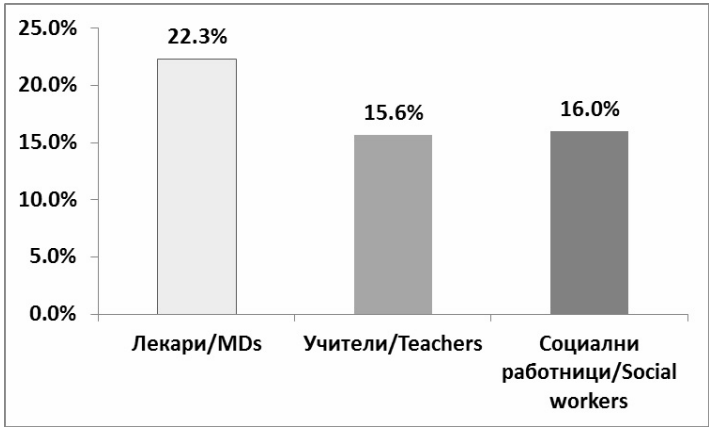

Фигура 44. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Училището не е достатъчно привлекателно за ромските деца, защото не предлага информация за тяхната собствена култура" по целеви групи*

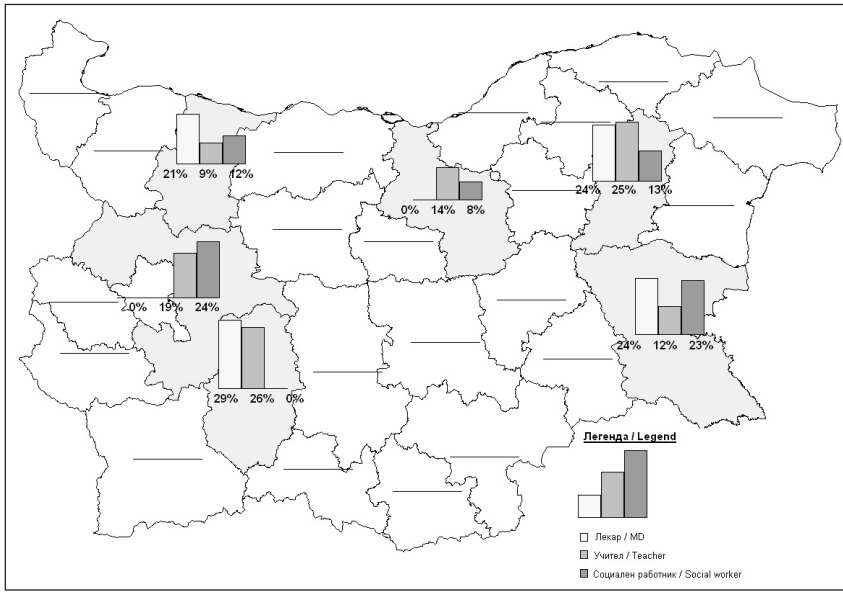

Фигура 45. *Натрупващо се съгласие с твърдението "Училището не е достатъчно привлекателно за ромските деца, защото не предлага информация за тяхната собствена култура" по региони и целеви групи*

3.4. Стереотипи относно ромските жени

Ромските жени са специфичен случай на вътрешна уязвимост в една уязвима група. Процентът на неграмотност на ромските жени е два пъти по-висок в сравнение с този на ромските мъже. Те са с по-голям риск от отпадане от училище, по-голям риск от безработица, а в някои подгрупи те са изцяло зависими от волята на техните родители и съпрузи (след уреден брак). В анкетата на настоящото проучване беше включен втори асоциативен въпрос. Неговата цел беше да провери дали има различни стереотипи за ромите, ако насочим вниманието си само към жените. Резултатът показва по-висока степен на споделени стереотипи сред трите целеви групи. По-високият процент на плодовитост на ромските жени, в сравнение с останалото население, се отразява във водещия стереотип "много деца" (за раз-

лика от модела с едно дете сред българите[91]). По-високата степен на неграмотност и изключително ниският процент на ромски жени със средно и висше образование подкрепят стереотипа "необразовани". Животът в гетата извън планираните зони води ромското население до изключително лоши условия на живот и изтъкване на тяхната "нечистоплътност". Както ромите по принцип, така и ромските жени също са считани за невъзпитани, мързеливи, безотговорни и престъпници. Освен това те са считани за агресивни.

Лекари		Учители		Социални работници	
нечистоплътни	39.7%	много деца	45.7%	много деца	55.7%
необразовани	35.9%	необразовани	39.5%	необразовани	55.7%
престъпници	35.2%	невъзпитани	26.2%	нечистоплътни	42.8%
невъзпитани	34.1%	нечистоплътни	24.2%	невъзпитани	25.3%
много деца	28.6%	безотговорни	23.0%	престъпници	22.2%
безотговорни	23.7%	мързеливи	20.7%	безотговорни	21.1%
мързеливи	20.9%	музикални	20.7%	агресивни	18.0%
лъжци	20.2%	престъпници	19.5%	музикални	16.5%
агресивни	19.2%	красиви	16.0%	мързеливи	16.0%
красиви	11.1%	агресивни	14.1%	лъжци	14.9%

Деца = помощи

Стереотипът за многобройните деца на ромските жени често се свързва със стереотипа, че те постоянно раждат деца, за да получават социални помощи за бременност и раждане. Без да оспорва водещия стереотип за многото раждания, наборът от твърдения, представен по-долу, поставя под въпрос причините за по-високата степен на раждаемост:

А) Ромските жени раждат много деца, за да живеят от социалните помощи, които те получават за тези деца.

Б) Когато една ромска жена е родила три или повече деца, това не трябва да се обвързва със социалните помощи, а се дължи на ниска контрацептивна култура.

В) Не знам.

---

[91] **Пампоров, А.** (2006). Ромското всекидневие в България. София: IMIR.

Отговорът на този набор от твърдения е много показателен. Има определен стереотип, че ромите са свикнали да живеят от социални помощи и по този начин ражданията са източник на доход. Позитивният извод от тези отговори е фактът, че социалните работници (като най-информирани за размера на тези помощи и за броя на ползвателите им) показват статистически значително много по-ниско ниво на съгласие (фиг. 46). От тази гледна точка това изглежда като стереотип, който би могъл да изчезне, ако някой просто проведе подходяща информационна кампания. Но ние трябва да не забравяме факта, че във Враца са регистрирани двете най-високи степени на съгласие с твърдението "деца = на помощи", като и социалните работници се включват там (фиг. 47). Така че е нужно изясняване. Област Враца е една от най-бедните в България. Регионът се характеризира с високо ниво на безработица и много домакинства разчитат на социални плащания. По тази причина ромите, които вземат помощи, са много забележими и изглеждат като привилегирована група заради децата[92].

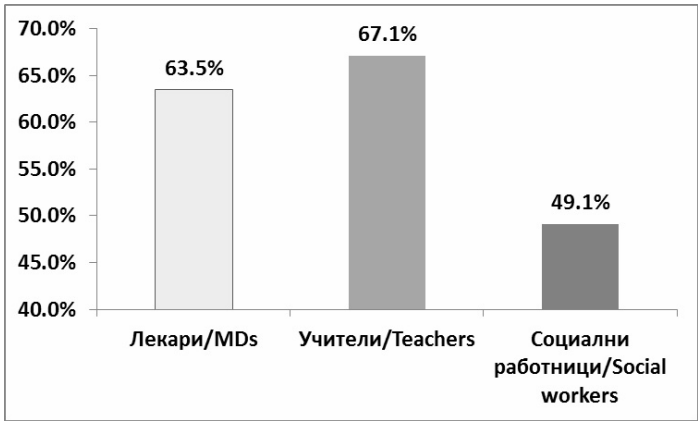

Фигура 46. *Съгласие с твърдението "Ромските жени раждат много деца, за да живеят от социалните помощи, които те получават за тези деца" по целеви групи*

[92] Социалните помощи в България често се дават на основата на доход на домакинството на човек. Затова повече деца често означава по-нисък доход на човек, което увеличава процента на ромските домакинства под границата на бедност и това естествено води до по-висок процент на ромите сред ползвателите.

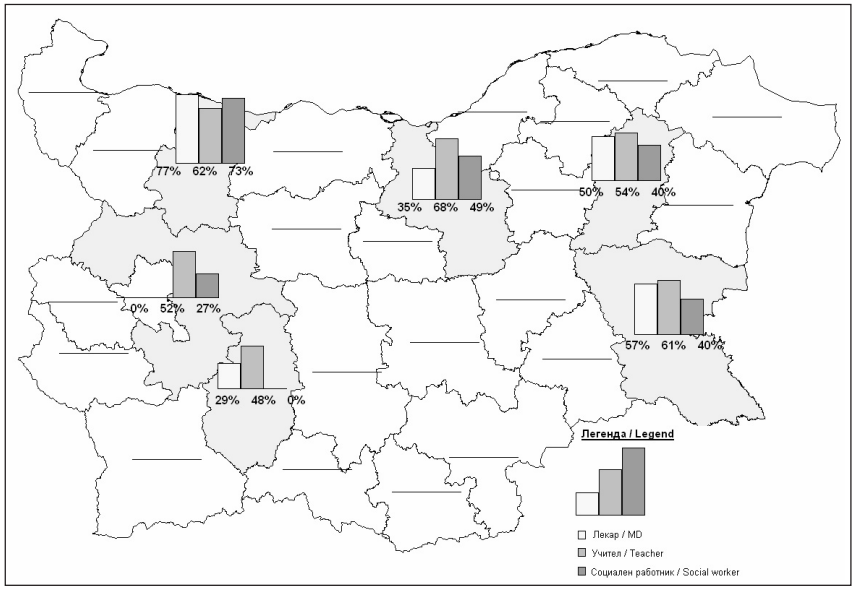

Фигура 47. *Съгласие с твърдението "Ромските жени раждат много деца, за да живеят от социалните помощи, които те получават за тези деца", по региони и целеви групи*

Оставяне на деца в домове за сираци

През последните години на социалистическия режим държавата имаше навика да насърчава много бедни семейства (особено ромските) да оставят децата си в домове за деца, лишени от родителска грижа. Това беше чисто и просто в съответствие с опитите за асимилация. Доста популярно сред ромските домакинства с много деца беше да оставят някои от децата в "Дом майка и дете[93]" или в институции за умствено изостанали деца (защото там има "нощувка и закуска"). Ние искахме да проверим дали има стереотип относно причините чрез следния набор от твърдения:

А) Ромските жени с много деца доста често оставят децата си в домове за деца, лишени от родителска грижа, защото са твърде мързеливи, за да се грижат за тях.

[93] Както са били определяни домовете за сираци по онова време.

Б) Само отделни ромски жени с много деца оставят някое дете в домове за деца, лишени от родителска грижа, принудени от дълбока бедност.

В) Не знам.

Никое от твърденията не беше прието, нито отхвърлено. Това ще рече, че стереотипът е споделян в определена, доста ниска степен. Единствената ясна регионална тенденция е, че учителите и социалните работници в София не подкрепят тезата за мързела на ромските жени като стимул да изоставят децата си в домове за сираци.

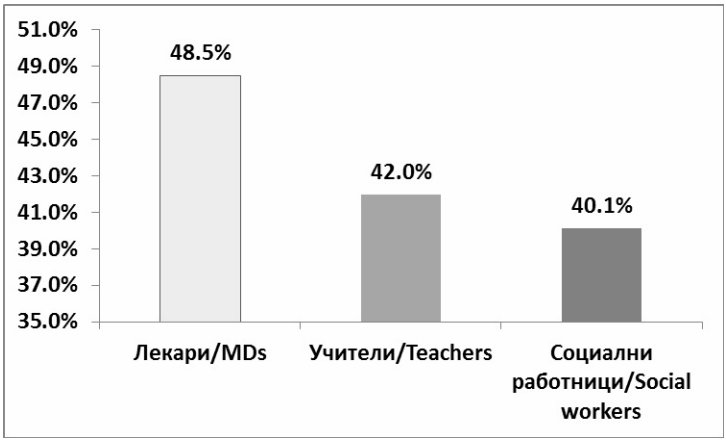

Фигура 48. *Съгласие с твърдението "Ромските жени с много деца доста често оставят децата си в домове за деца, лишени от родителска грижа, защото са твърде мързеливи, за да се грижат за тях" по региони и целеви групи*

Масово отпадане от училище на жените

По-високата степен на неграмотност на ромските жени служи като основа за стереотипа, че към края на основното си образование (8-ми клас) те обикновено напускат училище. Ние решихме да проверим до каква степен този стереотип е широко разпространен чрез следния набор от твърдения:

А) Преди или при завършването на основното си образование, по-голямата част от ромските момичета отпадат от училище.

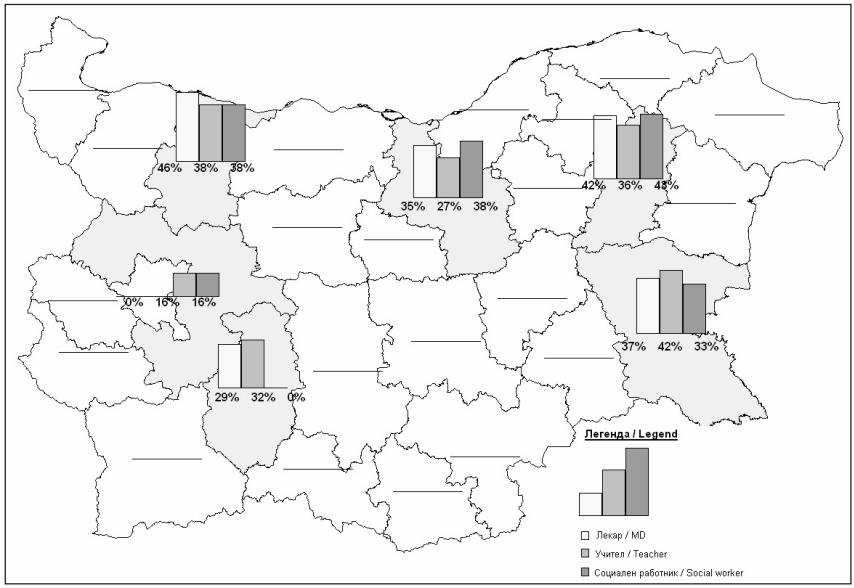

Фигура 49. *Съгласие с твърдението "Ромските жени с много деца доста често оставят децата си в домове за деца, лишени от родителска грижа, защото са твърде мързеливи, за да се грижат за тях", по региони и целеви групи*

Б) Преди или при завършването на основното си образование само отделна част от ромските момичета отпадат от училище.

В) Не знам.

Стереотипът за масовото отпадане на ромските момичета от училище беше безспорно потвърден. В същото време има една добра новина, подобна на онази за социалните помощи. А именно, целевата група, която работи директно с ромски ученици (т.е. учителите), показва статистически значително по-малко ниво на съгласие с това твърдение. Ето защо, ако публиката е правилно информирана, има шанс този стереотип да изчезне[94].

[94] Подобно на стереотипа за природната глупост на чернокожите американци, който е изчезнал през последната четвърт на 20. век.

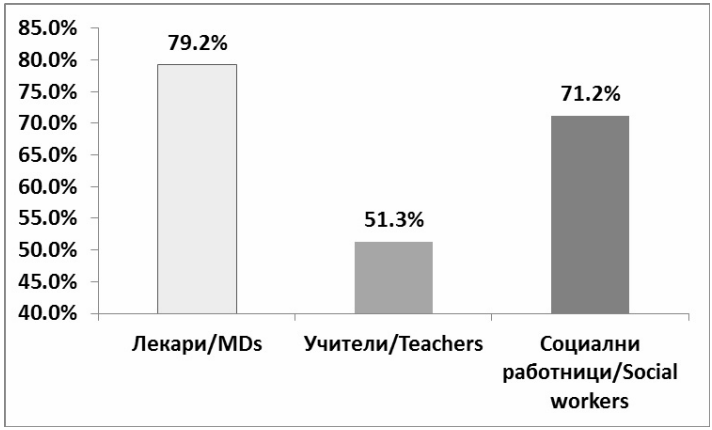

Фигура 50. *Съгласие с твърдението "Преди или при завършването на основното си образование, по-голямата част от ромските момичета отпадат от училище" по целеви групи*

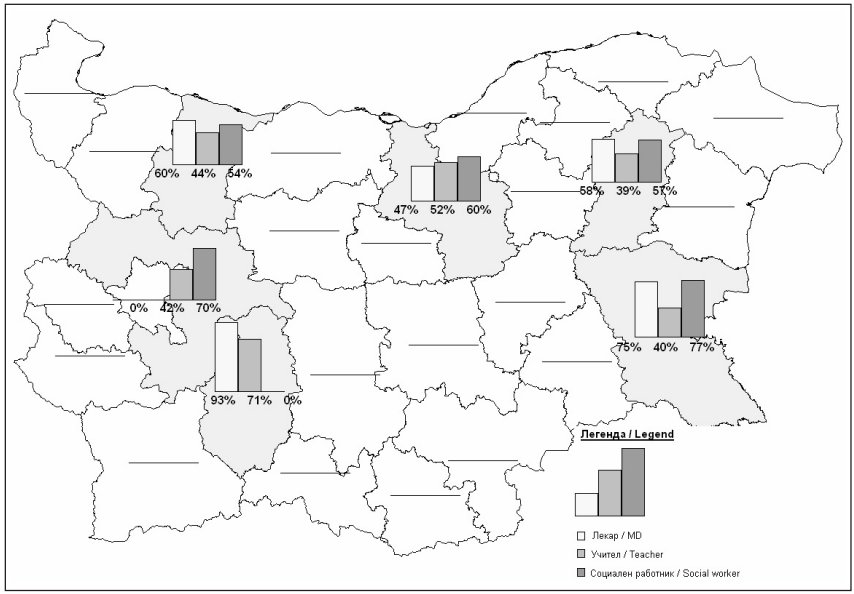

Фигура 51. *Съгласие с твърдението "Преди или при завършването на основното си образование, по-голямата част от ромските момичета отпадат от училище", по региони и целеви групи*

3.5. Стереотипи относно здравеопазването на ромите

Закалените ромски деца

Обичайният медиен репортаж за ромите в България често представя гледната точка на някои маргинализирани жители на някое гето. Като фон на подобно предаване могат да се видят купчини със стари железа и боклуци, сглобяеми къщи, направени от картон и голи или полуголи деца. Това налага стереотипа, че ромските деца постоянно се разхождат голи и боси, но все пак са здрави. Всъщност официалните статистики показват, че ромското население страда от по-висока заболеваемост, което се отразява в по-високи степени на смъртност и детска смъртност. Това противопоставяне между представянето, изградено от медиите и статистиките за здравеопазването, е включено в проучването чрез следния набор от твърдения:

А) Малките ромски деца ходят голи и боси, дори в снега, но това ги калява и те са много здрави.

Б) Заболеваемостта сред ромите е по-висока отколкото сред останалото население, поради недостатъчната превантивна грижа в ранна детска възраст.

В) Не знам.

Стереотипът за здравите боси деца е споделян от трите целеви групи в малка степен (фиг. 52). Повечето от анкетираните всъщност признават проблема за по-високите степени на заболеваемост на ромите. В това отношение най-информирани изглеждат учителите в Пазарджик и социалните работници във Враца (фиг. 53).

Вродена болест поради кръвосмешение

Поради съществуващия брачен модел с купуване на булката в някои ромски общности в България[95] и медийните репортажи за богатите ромски "барони", има стереотип, че ромите влизат в много близки интимни кръвни отношения, за да запазят наследството на богатите кланове. Освен това поради стереотипа за брака на много

---

[95] **Пампоров, А.** (2007) Продавана като магаре?: Купуване на булката сред българските роми. Журнал на Кралския Антропологичен Институт, (Н.С.) том 13, №. юни 2007, с. 471-476.

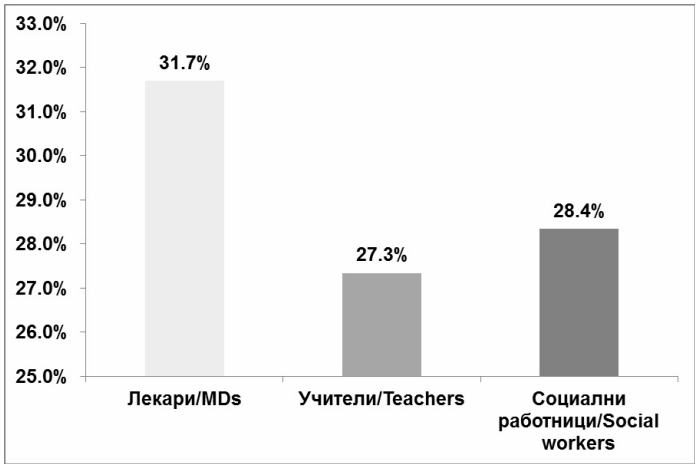

Фигура 52. *Съгласие с твърдението "Малките ромски деца ходят голи и боси, дори в снега, но това ги калява и те са много здрави", по целеви групи*

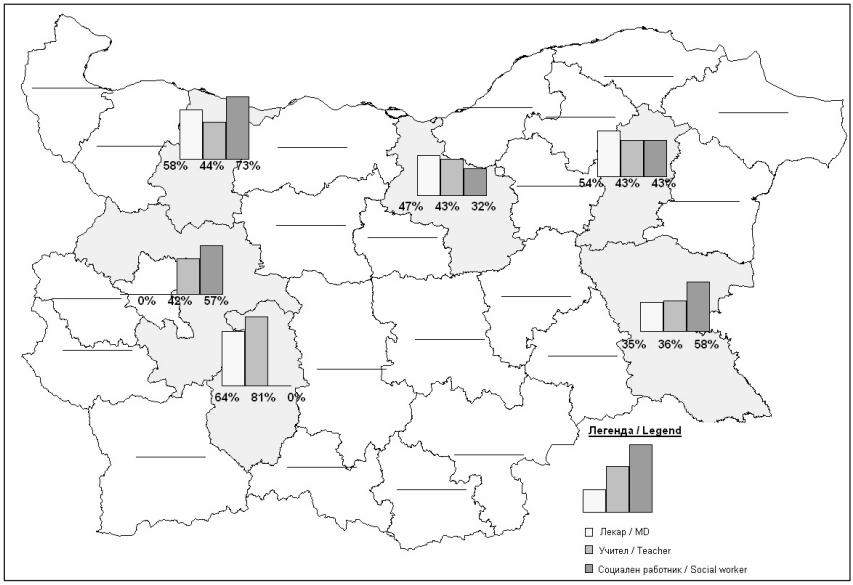

Фигура 53. *Съгласие с твърдението "Заболеваемостта сред ромите е по-висока отколкото сред останалото население, поради недостатъчната превантивна грижа в ранна детска възраст", по региони и целеви групи*

ранна възраст, има стереотип, че сватовете (баща или братя на младоженеца) са истинските любовници на току-що омъжените ромски момичета. За нещастие това често е използвано за обяснение на вродените болести сред ромското население (особено онези в северната част на страната). Обикновено само някои изследователи на медицината оспорват този стереотип с проблема за липсата на здравно осигуряване за ромите и липсата на здравна превантивна култура. Този проблем е включен в следния набор от твърдения:

А) Ромите страдат от много наследствени болести заради бракове и полови отношения между много близки роднини.

Б) Ромите страдат от много наследствени болести, защото не всички бременни жени се консултират с лекар навреме.

В) Не знам.

Около една трета от всички целеви групи са се съгласили със стереотипа за болестите като резултат от кръвосмесителни отношения (фиг. 54). Предвид, че анкетираните от нас хора са високообразовани експерти, работещи в сферата, това показва колко силен е стереотипът като цяло. Всъщност само лекарите и учителите в Пазарджик показват известна степен на разбиране за липсата на превантивни грижи (фиг. 55). Около една четвърт от всяка целева група са избрали да отговорят с "не знам". Ето защо е нужна една добре планирана информационна кампания, която да подчертае липсата на превантивна грижа като фактор за вродените болести.

4. Професионални проблеми при работа с ромите

Една от целите на проучването беше да обясни негативните отношения и стереотипи спрямо ромите, като разбере проблемите, които трите целеви групи срещат, когато работят с роми. Имаше един отворен въпрос в анкетата на проучването, дефиниран по следния начин: "Моля, избройте до три най-сериозни проблеми, които срещате, когато работите с роми". Оказа се, че лекарите, учителите и социалните работници много рядко изброяват конкретни реални проблеми, а по-скоро повтарят стереотипите, събрани по-рано в проучването. Като топ 10 на проблемите лекарите отговарят: 52.6% безотговорни, 26.5% необразовани, 16.7% лоша хигиена (т.е. нечисто-

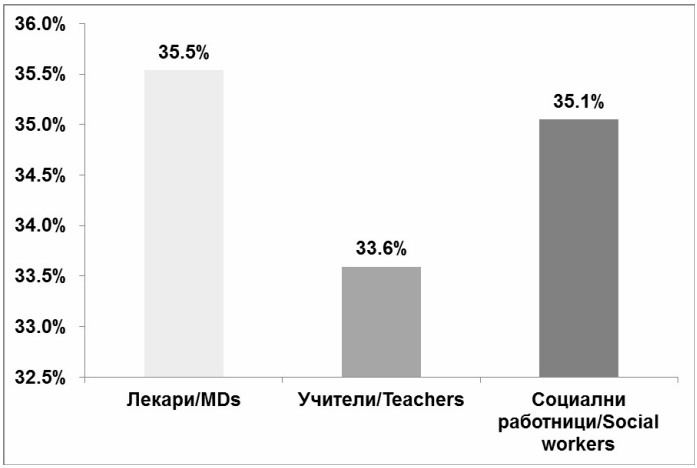

Фигура 54. *Съгласие с твърдението "Ромите страдат от много наследствени болести заради бракове и полови отношения между много близки роднини", по региони и целеви групи*

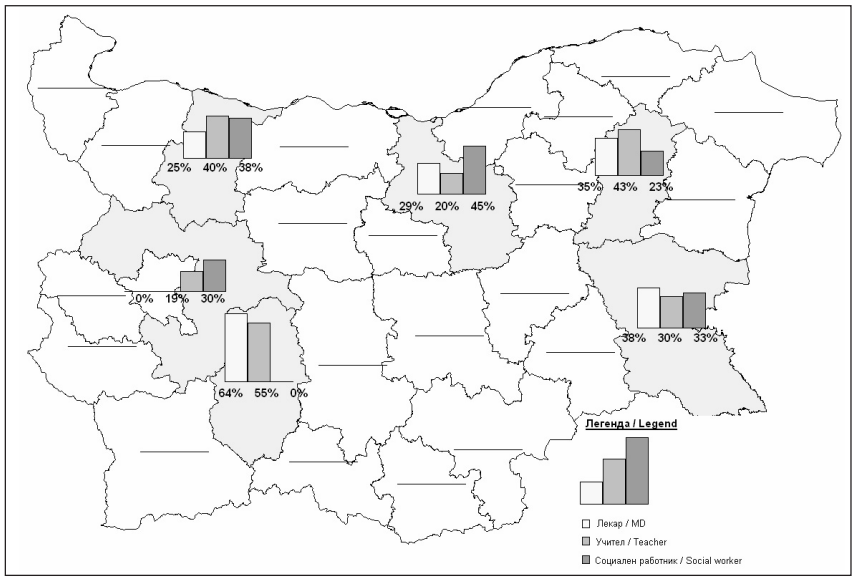

Фигура 55. *Съгласие с твърдението "Ромите страдат от много наследствени болести заради бракове и полови отношения между много близки роднини", по региони и целеви групи*

плътни), 16% агресивни, 14.6% невъзпитани, 14.3% смятат, че ромите лъжат за болести (т.е. лъжци) и т.н. Например само 7.7% от лекарите казват, че ромите нямат здравна осигуровка, въпреки че около една трета от възрастните роми не са осигурени и това е един от основните проблеми на здравната система в България. Учителите изброяват някои реални проблеми в по-висока степен, но все пак по много стереотипен начин. Ромите са разглеждани като безотговорни родители (51.2%), мързеливи (28,1%), необразовани (25,4%), невъзпитани (23%), и тогава идва проблемът с нередовните ученици (20.3%), недисциплинираните ученици (15.6%) и езиковата бариера (14.1%). Ромите са необразовани (77.3%), агресивни (28.9%), безотговорни (24.7%), невъзпитани (21.6%) и мързеливи (21.6%) за социалните работници. Ето защо ние не можем да направим адекватна интерпретация на тези проблеми поради факта, че те приличат на саморазвиващо се предсказание. Лекарите, учителите и социалните работници очакват да срещат една необразована, невъзпитана, агресивна, мързелива и безотговорна маса от роми и това е всичко, което те срещат. Те не виждат проблемите в институционалните структури или функционирането на здравната, образователната и социалноосигурителната система. Те не виждат слабите места на тяхната собствена практика (например липсата на ред пред лекарския кабинет). От тази гледна точка има нужда от интензивна бъдеща работа с тези целеви групи и обучение по културна чувствителност, за да бъдат способни да направят разлика между собствените си стереотипи и реалните случаи на проблеми.

5. Заключения и препоръки

Това проучване показва, че по-голямата част от лекарите, учителите и социалните работници в тези шест региона споделят широко разпространените етнически стереотипи в България, включително онези за ромите. Няма определена целева група или регион, която е по-ксенофобска спрямо другите. Но има няколко регионални целеви подгрупи, които показват по-високи нива на негативни стереотипи: лекарите в Пазарджик, социалните работници във Враца и учителите в Шумен. Те по-често спрямо другите са склонни да винят

ромите за тяхното уязвимо положение и са готови да подкрепят порепресивни мерки. На противоположната страна на монетата са лекарите от Велико Търново, но както беше обяснено по-горе, няма гаранция, че тяхното позитивно отношение е устойчиво.

Няма съмнение, че споделяните стереотипи пречат и значително влошават работата на трите групи с техните ромски клиенти. Например ако един учител вярва, че "природният талант" на ромските деца е свързан с музика, танци и работа, и че учебната програма за ромските ученици трябва да бъде променена, за да отразява този "природен талант", най-вероятно той или тя няма да влагат достатъчно усилия в другите предмети (Литература, История, Математика...) и учениците няма да постигнат добри резултати по тези предмети. Или ако един социален работник възприема ромите като мързеливи и безотговорни, има малък шанс за него/нея да разбере кое семейство наистина се нуждае от социална помощ. В резултат работата в ромската общност на работниците на терен и институциите, които представляват, ще е безрезултатна и неефективна. От друга страна ромските клиенти няма да получат качествени услуги и да ползват правата си.

Няма съмнение, че споделяните стереотипи пречат на осъществяването на всякаква политика или инициатива за интеграция на ромите. Липсата на обществена подкрепа е една от най-сериозните пречки пред осъществяването на стратегиите за ромска интеграция, приети от българското правителство от 1999 г. Като част от интелигенцията, лекарите, учителите и социалните работници са важни създатели на мнения; техните стереотипи често оформят стереотипите на широката публика. Например ако те считат ромите за привилегировани хора, а едно положително действие – за привилегия, най-вероятно публичното мнение ще споделя същите стереотипи и ще пречи на всякакви инициативи за ромска интеграция.

Лошите новини от проучването са, че всички целеви групи са склонни да приписват всички проблеми на ромите, а не на системата или на своята собствена практика. Добрите новини са, че ако някоя целева група е добре информирана за даден проблем, тогава тази група има по-малка склонност към създаване на стереотип за ромите като онези, които трябва да бъдат обвинявани. Затова трябва да се

направят няколко препоръки, произтичащи от отговорите, дадени по време на проучването.

Ключови стереотипи и проблеми, на които да се обърне внимание: Сред десетките стереотипи, засягащи ромите, има няколко, които могат да бъдат определени като "ключови стереотипи", тъй като те поддържат другите и пречат в най-висока степен на работата на терен в ромската общност, както и осъществяването на политика за ромска интеграция като цяло. Такива стереотипи са:

• Сред основните стереотипи: "Не можете да се доверявате на ромите" и четирите основни "характеристики", посочени от трите целеви групи като главна асоциация с ромите, а именно "престъпници", "нечистоплътни", "мързеливи", "необразовани". Очевидно тези стереотипи са свързани и образуват силно негативен "Гещалт", което води до недоверие. Те трябва да бъдат атакувани, за да освободят определено място за всички следващи дейности за интегриране на ромите и ефикасна работа в ромската общност.

Впрочем, това всъщност е малка част от най-големия пъзел на недоверие в "другите" в България. Европейското проучване на ценностите показва, че България остава една от страните с най-ниски нива на социален капитал и по-високи нива на социално недоверие. Недоверието в ромите трябва да се има предвид в този контекст.

• Сред стереотипите за институционалната интеграция: "Ромите се ползват с привилегии", както и скритият стереотип, че интеграцията е едностранен процес. Първият спира дори малките целенасочени/таргетирани дейности за ромска интеграция и всяко позитивно действие за преодоляване на неблагоприятното положение на ромите (и други уязвими групи). Вторият принцип от Десетте основни принципа за интегриране на ромите, одобрени от Европейския съвет през юни 2009 г., изисква **експлицитен целенасочен подход**. Същото важи и за Рамката на ЕС за национални стратегии за интеграция на ромите (5 април 011 г.). Политиката за ромска интеграция трябва да се основава на целенасочен/таргетиран подход (без да изключва т. нар. "мейнстрийминг") и подобен стереотип трябва да бъде преодолян, за да има реално осъществяване на стратегиите за ромска интеграция.

Стереотипът, че интеграцията е процес, в който ромите трябва да възприемат основните стандарти и практики, а институциите (и работниците на терен) да не променят никоя от своите практики, не е категоричен. Въпреки това изглежда, че този стереотип е широко подкрепян от голям процент от трите целеви групи: например повечето лекари и социални работници отказват нуждата от опознаване на ромската култура и традиции, и т.н. Този стереотип трябва също да бъде оборен, тъй като интеграцията е двустранен процес, който изисква промяна и от мнозинството, и от институциите.

• Сред образователните стереотипи: "Образованието не е ценност за ромите", "Ромските деца се провалят поради културни причини (ранни бракове, майчин език и др.)", "Училището е достатъчно привлекателно за ромските деца", "Има нужда от по-ниски образователни стандарти за ромите". Обединени заедно, тези стереотипи образуват твърдото схващане, че причините за ниското образователно ниво на ромите са в ромската общност и няма нужда от промени в образователната система и образователните практики. Очевидно съществуването на тези стереотипи сред мнозинството от учителите (както и лекарите и социалните работници) прави невъзможни всички усилия за образователна интеграция.

Преодоляването на ключовите стереотипи изисква определени комплексни дейности:

Спешни/ краткосрочни дейности

• Социалните работници във всички региони трябва да преминат курс на обучение за спецификите на религиозното различие, за да бъдат способни да работят по-добре с евангелските и мюсюлманските общности. Този курс е уместен и за лекарите и учителите. Предстоящото обучение в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите" трябва да включва модул за религиозните лидери в ромската общност;

• Учителите в Шумен, Пазарджик и Бургас трябва да преминат курс по управление на различията, за да преодолеят расовия стереотип за по-ниските интелектуални способности на ромските деца. Учителите са склонни да преминат курс по ромска култура и история и той ще бъде използван за тази цел. Предстоящото обучение в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите" трябва да включва модул

за образователното ниво и предизвикателствата в ромската общност, с ясни примери и добри практики, които демонстрират нормалните интелектуални способности на ромските деца и техния успех, когато учат в добра среда.

• Предстоящото обучение в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите", както и учебниците и останалите материали за това обучение, трябва подробно да обсъждат ключовите стереотипи (ромите са мързеливи, престъпници, необразовани, нечистоплътни, привилегировани) и да предоставят достатъчно информация за преодоляването на тези стереотипи. Освен това учебната програма и материалите за обучението трябва да включват знания за ромската история и култура (за преодоляването на стереотипа, че "Не можете да имате доверие в ромите") и за ромските групи (за преодоляването на стереотипа, че всички роми са еднакви).

• Предстоящото обучение в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите" трябва да комбинира информацията с практически упражнения: тъй като стереотипът не е чисто рационален, неговото преодоляване изисква повече от познания.

• По-добре ще е, ако предстоящото обучение в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите" (и подобни антидискриминационни обучения) е пред общи групи от лекари, учители и социални работници, вместо да се организират отделни обучения за трите целеви групи. Тъй като повечето стереотипи са общи, няма причина за отделни обучения (едно за учителите, друго за лекарите, друго за социалните работници). Допълнителното предимство на общото обучение би било да помогне на трите целеви групи да изградят обща представа за същността на проблемите и необходимите решения.

• Желателно е предстоящото обучение в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите" да включва и ромски активисти, които работят от позицията на обикновени хора. Те могат да приведат друга гледна точка по всички обсъждани проблеми, която идва от опита им на терен и ще допринесат значително за преодоляване на повечето стереотипи. Готовността на трите целеви групи да работят с ромските лидери е добра предпоставка за тяхното участие в обучението.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

БОРБА С АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ: ДЕЙНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ

Изследването на антиромските стереотипи служи като основа за определяне и изпълнение на цялостен набор от дейности за генериране на толерантност, междукултурно разбирателство и преодоляване на антиромските стереотипи. Дейностите бяха изпълнени в 6 области в България, както и в един окръг в Румъния. В тях имаше две основни целеви групи:

- Учители, социални работници и здравни работници, които ежедневно работят с ромската общност и предоставят основни образователни, социални и здравни услуги, съставляваха основната целева група. Както показа изследването, те споделят дълбоко вкоренени стереотипи, които оказват влияние върху тяхната работа и качеството на услугите, които се очаква да предоставят.
- Широката общественост беше допълнителна целева група. Тя създава обществената среда за всяка дейност, свързана с интеграцията на ромите. Към момента враждебното обществено отношение към ромите се явява една от най-големите пречки, преди осъществяване на националните стратегии за интеграция на ромите във всички страни-членки на ЕС.

Институционална рамка

Мобилният междусекторен екип за въздействие беше институционалната рамка за осъществяване на основните дейности по преодоляване на антиромските стереотипи. Бяха сформирани шест Групи междусекторни екипи за въздействие (МЕВ) в шест пилотни региона в България – Велико Търново, Враца, Бургас, Шумен, Пазарджик и София, и един в Румъния – Окръг Нямц. За да се сформират МЕВ,

след писмено искане от страна на "Амалипе", директорите на три институции (Регионалната дирекция за социално подпомагане, Регионалните здравни инспекции и Регионалния инспекторат по образованието) в шест пилотни региона назначиха експерти, които да участват в МЕВ. Някои от институциите решиха да назначат по двама експерти, които да работят на ротационен принцип.

МЕВ имаха три основни задачи:

- организиране на обучения за теренните работници в сферата на образованието, здравеопазването и социално включване с цел подпомагането им за преодоляване на предразсъдъците и дискриминацията;
- да реагират при случаи на дискриминация или други проблеми, свързани с изключването на ромите от съответната сфера или в други институции и прилагане на мултисекторен подход при решаването им;
- да планират и осъществяват кампании за обществено осведомяване за преодоляване на антиромските стереотипи: сред теренните работници и широката общественост.

Нещо повече, в МЕВ бяха включени и представители на ромите. Това бяха модераторите в ромските общности, наети от "Амалипе" в шестте Центъра за развитие на ромската общност (община Бяла Слатина – област Враца, община Павликени – област Велико Търново, община Нови Пазар – област Шумен, община Камено – област Бургас, община Пещера – област Пазарджик и община Етрополе – област София). Това спомогна за изграждане на мост между длъжностните лица и ромската общност. Въпреки че първоначалната идея на екипа на проекта беше включване в МЕВ и на други ромски експерти – от НПО-та или областната администрация, тя не се осъществи.

По този начин междусекторните екипи за въздействие събраха на едно място служебни лица от три различни администрации (регионалните клонове на Министерството на образованието, Министерството на здравеопазването и Министерство на труда), които не бяха работили съвместно преди, или го бяха правили много рядко. Като допълнение те работиха заедно с ромски експерти, което също беше рядка практика. По този начин съставът на МЕВ се доказа като ино-

вативен начин за постигане на междусекторни и междуинституционални координация и сътрудничество. Това се прояви като истинско предизвикателство и беше една от основните причини за успеха на предприетите дейности.

От изследването с членовете на МЕВ

Общо 17 експерти от регионалните клонове на Министерството на образованието, Министерството на здравеопазването и Министерство на труда работиха в МЕВ в България.

Таблица 1. *От колко време се занимавате с експертна работа?*

	брой	дял в %
до 5 години	4	24
до 10 години	1	6
повече от 10 години	12	70
Общо	17	100

Таблица 1 дава яснота върху продължителността на експертната дейност на включените в анкетата членове на МЕВ. 70%, или 2/3 от тях, се занимават с експертна работа повече от 10 години, а по-малко от 1/3 от експертите (само 24% – всички в сферата на здравеопазването) все още нямат 5-годишна практика на своите позиции. От една страна това предполага висока степен на отговорност в избора на експерти по проекта, от друга страна – стремеж към високо ниво на професионализъм у всеки от тях. Едновременно с това и тук прозира до болка познатият проблем със застаряването на кадрите в областта на социалните услуги и особено в образованието.

Таблица 2. *Как се включихте в проекта?*

Включиха ме служебно	13	76%
Сам си предложих услугите	0	0 %
Потърсиха ме от Център „Амалипе“	4	24%

Както се вижда от таблица 2, повече от 2/3 от участниците в МЕВ са включени по служебен път, а останалата част са били поканени за участие от служител на Център “Амалипе”. Въпреки това

всички участници в МЕВ бяха определени от самите институции (а тези, с които "Амалипе" се е свързал директно, са получили предварителното съгласие на техните работодатели). Причината е в това, че дейностите по проекта са насочени основно към институциите – подходът е "институции обучават институции", т.е. промяната е изцяло вътрешен процес, с малка помощ от "Амалипе". Подходът на проекта залага на такъв тип работа, която е в основата на институционалната дейност, т.е. без да се противоречи на механизмите, по които работи дадената институция, се търси начин самите институции да бъдат провокирани да работят така, че да бъдат най-близо до бързото разрешаване на възникнали проблеми. Затова и участниците в мобилните екипи в повечето случаи бяха определени от началника на съответната институция. Това, разбира се, носи своите негативи дали ще бъде посочен подходящият човек, но в същото време точно този избор прави самата институция по-съпричастна, защото тя се чувства като реално участваща в проекта. Затова преди да се формират мобилните екипи, представители на Център "Амалипе" направиха специални срещи с началниците на съответните институции, за да ги информират за проектните си намерения и да им бъде обяснено какви специалисти от техните институции ще бъдат необходими за създаване на мобилните екипи.

За подпомагане на МЕВ при осъществяване на тяхната иновативна дейност екипът на проекта организира специално обучение за членовете на МЕВ. През юли 2011 г. МЕВ от България преминаха шестдневно обучение на обучаващите (ТОТ), проведено от "Амалипе". Представителите на румънския партньор също участваха в обучението. По време на обучението участниците обсъдиха подробно седемте модула в обученията, които щяха да провеждат с теренните работници и получиха задълбочени познания за ромската култура, груповото разделение, специфичните особености в сферата на здравеопазването, образованието, социалната сфера, ранни бракове, ромско лидерство и т.н. Беше публикувано Ръководство за обучителите и обучаващите се с детайли относно всяка част на обучението.

Вторият летен лагер се проведе през май 2012 г., когато обучението на първите групи теренни работници беше приключило, а обучението на вторите групи още не беше започнало. На срещата при-

съществаха представители на Регионалните инспекторати по образованието, Регионалните здравни инспекции и Регионалните дирекции за социално подпомагане от шестте региона, работещи по проекта – Велико Търново, Пазарджик, Враца, Шумен, София град и Бургас. Събитието беше организирано във връзка с финализирането на първия етап от дейностите, състоящ се от 7 обучителни модула, в които бяха обучени общо 180 обществени служители и теренни работници от сферата на здравеопазването, образованието и социалните дейности. Тридневната програма за обучение беше изработена така, че да включва анализ на завършения първи етап, обмяна на опит между различните екипи, планиране на дейностите за втория етап, както и предложения за подобряване на работата и постигане на устойчивост.

В допълнение, членовете на МЕВ получаваха постоянна техническа и методическа подкрепа от екипа на проекта при изпълняване на своите дейности.

От изследването с членове на МЕВ

Таблица 3. *Вие сте взели участие в обучение, проведено от обучители на Център "Амалипе". Смятате ли, че предложените модули отговарят на Вашите потребности при работа с роми?*

Отговарят на потребностите ми напълно	14	82%
Отговарят на потребностите ми частично	3	18%
Не отговарят на моите потребности	0	0%

Една от основните задачи на експертите от МЕВ е участието им в обучение за опознаване на ромите, изграждане на чувствителност към тях и към техните проблеми. Таблица 3 дава отговор на въпроси, свързани с личното усещане за ефективността на проведеното им обучение. Център "Амалипе" е изработил наръчник, в който е събрал коректни научни и практически знания за ромите в следните области: Ромите и ромските групи; Стереотипи спрямо ромите; Лидерство в общността; Образование на ромите; Здравни проблеми на ромите; Проблеми на ромите в социалната сфера; Ранните бракове в ромска общност. За 82% от експертния състав в МЕВ предложените модули в обучението напълно отговарят на техните потребности.

18% са удовлетворени частично и нито един експерт не е дал възможния отрицателен отговор в анкетното проучване. Допускаме, че удовлетворените частично експерти са участвали и в други подобни обучения и част от предложения им обучителен материал те вече познават в определена степен. Високата степен на удовлетворение от проведеното обучение е добра основа за по-успешна работа както за реализацията на проекта, така и в бъдещата работа с роми изобщо.

Таблица 4. *Мислите ли, че след проведеното обучение познавате ромите по-добре?*

Да, напълно	6	35%
Да, частично	11	65%
Не, имам още много дефицити	0	0%

Проведеното обучение дава основание само на 35% от анкетираните лица (АЛ), взели участие в него, да бъдат напълно убедени, че вече познават ромите по-добре. Макар и да не признават директно за своите дефицити в тази област, 65% от АЛ изразяват частично убедеността си, че познават ромите по-добре. Осъзнаваният дефицит от знания за ромите е достатъчно основание да се проведе по-задълбочено проучване върху по-голям дял от експерти в регионалните клонове на Министерство на образованието, Министерство на здравеопазването и Министерство на труда, за да се откликне на потребността от разработване на подходящи наръчници или учебни помагала, които да дават достатъчно знания, умения и компетентности за успешна работа с представители на различните ромски общности в България и Румъния. Едновременно с това едно такова изследване би дало отговор на въпроси, свързани с адекватното обучение на студенти в областта на образованието, здравеопазването и социалните услуги, с цел по-доброто опознаване на ромите и успешната работа с тях.

Обучение за борба със стереотипите

След като бяха обучени, МЕВ обучителите идентифицираха обучаемите. Във всеки пилотен регион беше сформирана смесена група учители, медици и социални работници: 10 представители от всяка сфера, които ежедневно работят в ромски общности. По този начин бяха идентифицирани групи от 30 теренни работници.

МЕВ осъществи обучение по 7 модула:

• Модул 1: Ромска общност – специфични характеристики на групата, обичаите и традициите

• Модул 2: Стереотипи спрямо ромите

• Модул 3: Лидерство в ромската общност

• Модул 4: Образование на ромската общност

• Модул 5: Здравен статус и здравни проблеми в ромската общност

• Модул 6: Социален статут и социални услуги

• Модул 7: Ранни бракове в ромската общност.

Обучението беше провеждано веднъж месечно за всеки модул, т.е. то отне 7 месеца. МЕВ използваха интерактивни методи за обучение, с цел участниците да са активно включени в обучението. Във всяка група социалните, здравните и образователните теренни работници работеха заедно. Между всеки модул те имаха задачи за изпълняване, с които трябваше да се справят на базата на сътрудничеството между трите сфери.

До края на проекта във всички шест региона беше извършено два пъти обучение с две групи обучаеми, което покри всички 7 модула на планираните обучения. Всички участници получиха сертификати.

От изследването с членове на МЕВ

Таблица 5. *Вие сте провели обучение на учители, медицински и социални работници, които извършват ежедневна теренна работа с роми. Смятате ли, че то е повлияло на тяхната работа в някаква насока?*

Да, повлияло е в положителна насока	17	100%
Не е повлияло по никакъв начин	0	0%
Не, повлияло е в отрицателна посока	0	0%

Резултатът от *Таблица 5* е абсолютно красноречив по отношение на: положителното отношение към обучения за опознаване на ромите; положителна самооценка на собствените усилия в тази посока; пълното удовлетворение от свършената работа.

Основният извод, който следва от абсолютната положителна оценка, следствие на положените собствени усилия за квалификация на теренни работници по проекта е, че подходът "институции обучават институции" (т.е. промяната да бъде изцяло вътрешен процес, с малка външна помощ) е проработил успешно. Спазвайки йерархичната субординация, експерти в РИО, служители на дирекция "Социално подпомагане" и специалисти от Регионалната здравна инспекция, ангажирани по проекта, дават сериозна заявка за собствената си готовност да обучават своите колеги учители и теренни работници по места след получаване на подходяща квалификация от самите тях. Би било много добре, ако университетите, подготвящи учители, лекари и специалисти в областта на социалните услуги, в най-скоро време се окажат в позицията на институции, които да предлагат адекватно обучение за опознаване и успешна работа с нуждаещите се от техните услуги роми, т.е. да дадат нужната външна помощ в тази насока.

От анкетата за обратна връзка, проведена с обучаемите

Почти 72% от обучените учители, лекари и социални работници определят обучението като "изключително полезно" за своята бъдеща работа с ромите. Други 26,63% го определят като "по-скоро полезно, отколкото безполезно". Само 1,37% определят обучението като "безполезно" за своята работа.

Седемдесет и три процента считат, че обучението е било "много интересно". Други 27% го разглеждат като "интересно" и никой като "скучно".

Повече от 65% от обучаемите заявяват желание да бъдат обучители на своите колеги за преодоляване на антиромските стереотипи.

Обучението постигна важен резултат, най-вече промяна в отношението на голяма част от обучаемите. В края на обучението всички участници бяха помолени да попълнят въпросници, отнасящи се до изследването на антиромските стереотипи. Осемдесет и два процента от обучаемите го направиха. Резултатите показаха промяна в отношението на около 20% от тях, което е значителен резултат, постигнат главно чрез обучение срещу стереотипите. Резултатите са описани подробно по-долу.

От изследването с членовете на МЕВ

Таблица 6. *Смятате ли, че Междусекторните екипи за въздействие (МЕВ) са полезни за практиката и трябва да бъдат институционализирани?*

	Number	Share
Yes	17	100%
No		
Total	17	100%

Таблица 6 показва пълното съгласие, че експертите в МЕВ са от полза за реалната практика и общото желание на участниците е МЕВ да се институционализира. Институционализирането на дейността им означава промяна на длъжностната характеристика на упълномощените за тази дейност експерти в РИО, служители на дирекция "Социално подпомагане" и специалисти от Регионалната здравна инспекция, а това означава и повече задължения за тях в рамките на същата работна заплата. Независимо от това всички участници в анкетното проучване са категорични в предложението си – Междусекторните екипи за въздействие или т. нар. "мобилни екипи" са полезни за практиката и те трябва да бъдат институционализирани.

Кампании за обществено осведомяване

МЕВ и модераторите от Центровете за развитие на общността организираха множество кампании за обществено осведомяване. Тяхната цел бяха не само теренните работници (учители, медицински лица и социални работници), но и широката общественост, която определя цялостната обществена среда. В кампаниите бяха ангажирани голям брой участници: обучаеми за антистереотипно обучение, институции, с които Център "Амалипе" и Састипен работиха, ромски активисти. Кампаниите бяха организирани на определени международни дни.

8 април: Международният ден на ромите

За Международния ден на ромите през 2011г. Център "Амалипе" организира събития в цялата мрежа училища, с които работим, както и във Велико Търново – сред студентите в университета.

Кампанията представи информация под формата на флаери и снимки за избитите в концлагерите роми по време на Холокоста. Посетителите можеха да разгледат постери с фотографии, уловили мигове от ромския живот. Снимките бяха продукт на децата от ОУ "Христо Смирненски", село Водолей. Доброволците на Център "Амалипе" събираха мненията и посланията на гражданите относно колорита на ромските традиции и обичаи в България.

Паралелно с това в книжарница "Хеликон" Център "Амалипе" изложи рисунки и есета на ромски ученици от цялата страна. В продължение на четири часа всеки посетител имаше възможността да се наслади на детското изкуство и да награди най-доброто според него.

http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=786&lang=2

През 2012 г. беше организирана много по-широка кампания за обществена информираност. Тя се проведе от 4 до 8 април в цялата страна и в нея се включиха хиляди ученици от деветдесет училища, участващи в програмата "Намаляване отпадането на ромските деца от училище", Центрове за развитие на общността в Етрополе, Бяла Слатина, Павликени, Нови Пазар, Камено и Пещера, представители на Регионалните инспекторати по образованието, Регионалните

здравни инспекции и Регионални дирекции за социално подпомагане. В рамките на кампанията бяха организирани училищни концерти, срещи, състезание за написване на есе, спортни състезания, представяне на филма "Мисията Амалипе" и разпространение на информационни материали.

Кампанията имаше за цел да запознае учители, родители, представители на местната ромска общност, институции и широката общественост със символизма на Международния ден на ромите 8 април. Кампанията също така имаше за цел да осигури дейности за успешната интеграция на ромите, които вече бяха изпълнени в дузина училища и общности и резултатите могат да се видят и да се превърнат в модел за цялата страна.

На 04.04.2012 г. в БТА (българската новинарска агенция) беше проведена пресконференция под мотото "Слънцето свети еднакво за всички" по повод Международния ден на ромите 8 април. След това бяха проведени серия от събития за отбелязване на Международния ден на ромите в седмицата от 4 април до 8 април, също в шест български общини, където Център "Амалипе" беше създал Центрове за развитие на общността. Събитията бяха организирани в рамките на кампанията "Слънцето свети еднакво за всички", която

беше подкрепена от общините Пещера, Бяла Слатина, Етрополе, Нови Пазар, Камено и Павликени, Регионалните инспекторати по образованието, Регионалните дирекции за социално подпомагане и местните училища. Под мотото на тази кампания бяха проведени общностни събрания, спортни състезания и разпространение на информационни материали за датата 8 април. Всички мероприятия бяха посетени от стотици деца и младежи, представители на общинските администрации, местните държавни институции и представители на местните общности.

В град Етрополе Международният ден на ромите беше отбелязан с множество спортни събития. Над 120 ученици от шест училища в община Етрополе се състезаваха в различни спортни дейности: шах, народна топка, футбол, хандбал и тенис на маса. По време на игрите доброволци от Центъра за развитие на общността – Етрополе раздаваха информационни материали, които разясняваха естеството на празника 8 април. На инициативите присъстваха г-н Мирослав Найденов – министър на земеделието и храните, г-жа Росица Христова – заместник-кмет на Община Етрополе, много родители, граждани и гости на Етрополе. Най-щастливи бяха децата, които участваха в спортните прояви, защото на този ден те показаха отново истинско спортменство и това, че те всички са граждани на страна, в която "слънцето свети еднакво за всички" и при равни условия всеки има шанс да бъде победител.

Модератори на Центровете за развитие на общността – Павликени организираха съвместно с ОУ "Филип Тотю", с. Върбовка направата на декорация от клонки и цветя на пролетна тематика. В творческата изява се включиха ученици от 5–8 клас и изработиха букети, които подариха на гостите на събитието, което имаше за цел отбелязване на Международния ден на ромите в Павликени. На 6 април в спортната зала в Павликени започнаха спортни съревнования, в които се включиха всичките три училища в Павликени. Събитието започна с футболна среща при момчетата, след която последва волейболна среща при момичетата от трите училища. Заедно със спортните прояви беше представена кратка културна програма от децата от 5–8 клас. Доброволци и активисти раздаваха информационни брошури.

В Бяла Слатина проявите по повод Международния ден на ромите бяха съвместно организирани от Центъра за развитие на общността – Бяла Слатина, Община Бяла Слатина и училищата на територията на Бяла Слатина. Събитието беше осъществено в два последователни дни. През първия ден бяха проведени спортните състезания и информационната кампания за значимостта на празника. В спортните дейности участваха ученици от всички училища. Всички участници бяха ентусиазирани и подкрепени от учителите, съученици и техните приятели. През втория ден на кампанията ученици от

няколко училища представиха културна програма, чрез която представиха богатия живот и душевност на ромите. Проявите през тези два дни бяха посетени от местните власти и институции, представители на различни етнически групи, жители на Община Бяла Слатина.

С много футболни емоции, шах турнири и тенис турнири беше отпразнуван Международния ден на ромите в Нови Пазар. Над 700 души присъстваха на различни спортни прояви. Вечерта на 6 април беше кулминацията на празненствата: културната програма включваше рецитал, презентация на сватбения ритуал "Къна геджеси", на традиционни танци и накрая на ромския химн "Джелем, джелем". В края бяха представени победителите от спортните състезания, а наградите бяха връчени от г-жа Кръстева – заместник-кмет на Община Нови Пазар и г-н Николов – председател на местния Общински съвет.

http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1144&lang=1
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1153&lang=1
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1142&lang=1
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1135&lang=1

Детски ромски фестивал „Отворено сърце" – 2011–2012 г.

Нашата досегашна практика е доказала, че децата са най-добрият начин за промяна на нечии предразсъдъци и стереотипи. Затова Център "Амалипе" организира вече осма година Националния детски ромски фестивал "Отворено сърце". През 2011 и 2012 г. фестивалът беше организиран по начин, който беше насочен изключително към преодоляване на антиромските стереотипи.

През 2011 г. във Фестивала взеха участие повече от 800 деца от цялата страна. През 2012 г. броят на участващите деца се увеличи на 1200 от повече от 90 училища в цялата страна. На събитието присъства министърът по управление на европейските фондове Томислав Дончев, представители на Министерството на образованието, Центъра за образователна интеграция, Комисията за защита от дискриминация и много други институции. Това беше добра възможност да се разпространи посланието, че всички живеем заедно и трябва да се

опознаем или "Да докоснем недосегаемите" и това ще направи подобър нашия живот.

Много снимки и допълнителна информация можете да намерите в нашата фейсбук група и на адрес:

http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=825&lang=1
http://amalipe.com/index.php?nav=news&id=825&lang=1;
http://amalipe.com/index.php?nav=news&id=1213&lang=1

Посещение на ученически съвети
в Народното събрание на България

На 16 юни 2011 г. Център "Амалипе" организира среща на председателите на ученическите съвети от мрежата на "Амалипе" със заместник-председателя на Народното събрание Атанас Атанасов. Срещата беше напълно заслужена награда за ученици и родители, които благодарение на едногодишните си усилия и ентусиазъм доказаха, че Училищният съвет/ парламент по никакъв начин не е помаловажен от националния и е стожер на модела за задържане на децата в училище. Една от основните цели на посещението беше промяна в отношението на членовете на парламента, които директно са свързани с образованието, особено по отношение на подготвяне на нов закон за образованието. Интелигентността на учениците и на зададените от тях въпроси бяха предизвикателство за стереотипите на депутатите относно това, че ромите са неграмотни и маргинализирани. Повече информация може да се намери на адрес:

http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=840&lang=1

1 октомври: Рома Прайд – 2011–2012 г.

На 23 септември 2011 г. в село Катуница микробус, управляван от ромът Симеон Йосифов уби Ангел Петров, 19-годишен младеж от български произход. Тъй като семейството на Петров и Рашков имат дълга история на конфликти през изминалите години и тъй като няколко дни по-рано внукът на Рашков заплаши да убие Петров, мнозинството от хората в Катуница решиха, че Йосифов е нает от Рашков и започнаха протести. По време на протеста друг младеж – Павел Толев, почина от инфаркт. На 24 септември протестите срещу Рашкови приеха отявлен антиромски характер, особено когато

футболни фенове от Пловдив се присъединиха към тях. Те изгориха 3 от къщите на Рашков, издигнаха плакати за избиване на всички цигани и турци. Полицията се намеси по-късно, когато къщите бяха изгорели. През следващите дни протести бяха организирани в много български градове – Пловдив, София, Велико Търново, Бургас, Варна, и др. Въпреки че официално бяха под наслова "Да защитим хората от Катуница", протестите имаха явен антиромски характер. Фен клубове, рокер-клубове, националистически политически партии и много ученици се присъединиха към протестите, организирани чрез Facebook.

От 25 септември антиромските протести в някои населени места включваха използване на насилие срещу роми. В Бургас, Варна и други места роми бяха бити и дори бяха атакувани ромските квартали. Жертвите на това насилие бяха обикновени роми, които нямаха връзка с Рашков: някои от тях бяха ученици, които посещаваха етнически смесени училища извън ромските гета или такива, които работеха извън ромските квартали. В резултат на това много ромски родители спряха децата си от училище и много роми не отидоха на работа.

Ето защо Център "Амалипе", съвместно с други организации на гражданското общество, МЕВ, училища, млади роми, ромски и български студенти организираха на 1 октомври множество мероприятия в около петнадесет големи и по-малки града на България. Нашата инициатива бе реакция на подмененото послание на тълпата, крещяща думи, съдържащи етническа омраза и опитът да се представи последната като "справедливото възмущение на масите". В контекста на събитията в Катуница решихме, че българската инициатива Рома Прайд няма да бъде само шествие, а нещо повече… Опитахме се също да включим много българи в тези инициативи, които да покажат, че етническата толерантност е все още ценност в българското общество и че чувствителните хора в България вярват и се гордеят с това, с което се гордеят и ромите в България.

Всички инициативи започнаха в 11.00 часа на 1 октомври. Гражданската кампания "Имам една мечта: да учим и живеем заедно" беше една от дейностите. Тя бе организирана от Център "Амалипе" във **Велико Търново** и **Стражица** (с подкрепата на двете общини), от

Националната мрежа на децата в **София**, от основните училища в Тишевица и Баница и студенти по медицина – роми във **Враца**, и от Ломската ромска фондация в **Лом**. Дейността беше наречена "Панаир на толерантността". Във всички споменати градове български и ромски младежи раздаваха на гражданите по един карамфил (по аналогия с португалската революция на карамфилите), рисунка на дете и есе, написано от ромско дете, за бъдещето на България. В замяна от гражданите се искаше да напишат своето послание към България на бяло платно. Около 1000 карамфили бяха раздадени на минаващите граждани. Повечето от хората ги приемаха с усмивка и пожелание все повече хора да се присъединят към тази кампания. Това ни върна надеждата, че преобладаващата част от българското общество не споделя и не подкрепя девизите на омраза на тълпата. "В България ние всички живеем заедно и богатството на културата на всеки един от нас допринася за това, което е България" – написа един от хората, които срещнахме. Разбира се, имаше хора, които ни гледаха скептично в началото, но нашите доброволци, особено студентите по медицина – роми, и искрените думи, написани от ромските ученици, бързо промениха скептичните погледи.

В шестте центъра на ромската общност (**Нови Пазар,** *област Шумен,* **Пещера,** *област Пазарджик,* **Етрополе,** *София област,* **Бяла Слатина,** *област Враца,* **Камено,** *област Бургас и* **Балван,** *област Велико Търново),* създадени от Център "Амалипе" в шест области в България, денят на ромската гордост бе отбелязан с цветя, детски рисунки, изложби на ромска култура и пример за успели роми.

Много други училища, организации и граждани се присъединиха към инициативата, насърчаваща толерантността. Неправителствената организация "Обществен съвет по образование в община Гоце Делчев" участва в съботната инициатива за направа на **ВЛАК НА ТОЛЕРАНТНОСТТА**: на площад "Македония" в **Гоце Делчев (Благоевградска област)** се събраха ученици. Те се хванаха ръка за ръка и прекосиха цялата главна улица. Раздадоха на гражданите рисунки с усмивки с наслова на кампанията "Да живеем и учим заедно", нарисувани от децата предните дни. В училище "Иван Вазов" в град **Вършец (област Монтана)** ученици и учители украсиха **ДЪРВО НА ТОЛЕРАНТНОСТТА** и поставиха цветя със своите имена. По-голе-

мите ученици направиха **СТЕНА НА ТОЛЕРАНТНОСТТА** на главния вход на училището с послания от всеки клас в училището. Като създадоха най-дългата рисунка в **Сливен,** децата се присъединиха към националната кампания "Имам една мечта: да учим и живеем заедно". Повече от 300 деца участваха в творческата инициатива, която обхвана главната улица на града. Даниела Ненчева – директор на художествената галерия "Димитър Добрович" в Сливен, каза пред Дарик радио, че с този акт децата и гражданите на Сливен искат да подкрепят толерантността. В 11.30 часа дължината на рисунката достигна 200 метра.

Повече снимки може да се намерят в нашата Facebook група и на адреси:

http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=913&lang=2
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=918&lang=2

Национална кампания за празнуване на Василица – ромската Нова година

Училищата станаха основни действащи лица в инициативата за националните празненства на Свети Васил, организирани от Център "Амалипе". Стотици ученици се записаха в часовете по "Етнически фолклор – ромски фолклор" от десетки училища, участващи в програмата "Намаляване на отпадането на ромските деца от училище", посетиха министерства, Регионалния инспекторат по образованието – София град, Регионалната здравна инспекция, Регионалния инспекторат за социално подпомагане и кметове в цялата страна, за да им пожелаят щастлива Нова Година и да ни напомнят, че усилията за интеграция в образованието изискват подкрепа, ориентирана към резултати. Хиляди техни връстници взеха участие в училищните тържества и се насладиха на богатата ромска култура. И всичко това се случи в един ден – 13 януари 2011 и 14 януари 2012 г.

Кампанията достигна до висшестоящи политически фигури, отговорни за процеса на интеграция на ромите в България. Заместник Министър председателят и Председателят на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционни проблеми Цветан Цветанов, министърът на Европейските фондове Томислав Дончев, министърът на образованието Сергей Игнатов, министърът на труда

Тотю Младенов и други приеха визитите на ромски ученици и обединиха посланията си за толерантност.

В допълнение, всичките шест МЕВ в България също организираха празненства в трите регионални институции.

Всички центрове за развитие на общността също се присъединиха с техните усилия към националния празник на 14 януари – Свети Васил (ромската Нова година). Въпреки че този празник не е толкова популярен или не е дори известен в някои от градовете, където работят Центровете за развитие на общността, общностните модератори подкрепиха идеята "Василица" (Свети Васил) да стане ден на ромската култура, символ на самобитността и богатството на ромския фолклор в България.

Повече информация за празниците може да се намери на адресите:

http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1032&lang=2
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1040&lang=2
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1034&lang=2
http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=1031&lang=2
http:// amalipe.com/index.php?nav=news&id=1448&lang=1;
http:// amalipe.com/index.php?nav=news&id=1027&lang=1

МЕВ организираха **Кампания за деня на европейските езици на 26 септември, Кампания за деня на толерантността – 16 ноември** и други кампании за обществено осведомяване.

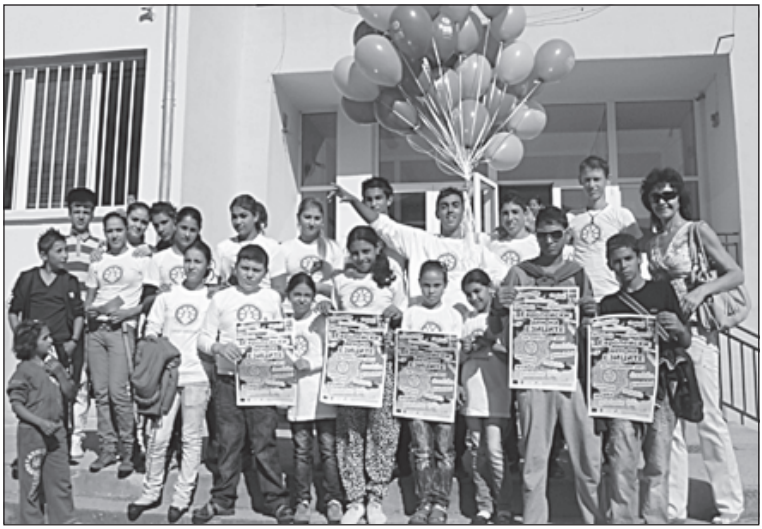

16 НОЕМВРИ
БЪДЕМ
ФАНТНИ

16.11.2012
Заедно Можем повече!

Постигнатата промяна

Както бе обяснено по-горе, в края на обучението за борба със стереотипите всички участници (повечето от тях взеха участие в кампаниите за обществено осведомяване) бяха помолени да попълнят анкетата, използвана за изследването на антиромските стереотипи. Осемдесет и два процента от обучаемите я попълниха. Тъй като проектът "Да докоснем недосегаемите" целеше да установи и изпита модел за преодоляване на антиромските стереотипи сред учители, лекари и социални работници, нашето намерение бе да получим груба ориентация за постигнатите промени в тези целеви групи, след като те бяха засегнати от основните проектни дейности.

По принцип промяната в нагласите и стереотипите е трудна за измерване. В допълнение към това, макар че използвахме същите анкети за изследването в началото на проекта и за изследването след края на обучението, групите не бяха същите. Представители на всички учители, лекари и социални работници в пилотната област попълни групата на първото изследване; учители, лекари и социални работници, които преминаха през обучението за борба със стереотипите оформи групата на второто изследване. По този начин сравнението между резултатите може да осигури основна ориентация за постигнатата промяна.

Сравнението показа промяна в нагласите на около 20% от теренните работници, които бяха преминали основните проектни дейности. Това е съществен резултат – той посочва, че промяната в стереотипите на учителите, лекарите и социални работници към ромите е възможна и че моделът, изпитан в рамките на проекта "Да докоснем недосегаемите", може да доведе до тази промяна.

Основни стереотипи: Промяната в основните стереотипи към ромите е видима. Например делът на онези, които смятат ромите за предразположени към извършване на престъпления, намалява от 74,2% на 54, 78%.

Дори по-голямо е намалението при онези, които заявяват, че "Не можеш да вярваш на ром": от 64,3% на 45,22%.

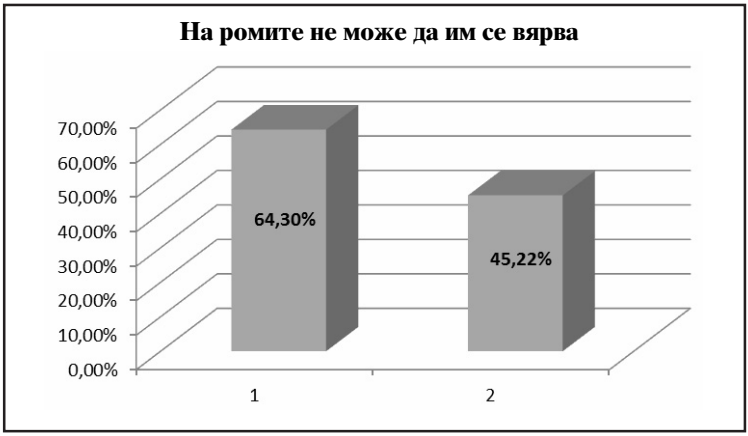

В някои от другите основни стереотипи постигнатата положителна промяна е по-малка, но все пак забележима. Например при основното изследване трима от четирима анкетирани се съгласиха, че ромите са мързеливи и безотговорни. След обучението те намаляха до двама от трима анкетирани. Промяната в основната представа, че "Всички роми си приличат" е минимална: от 61,53% на 57,14%.

Важна и съществена промяна е намаляването на съгласието с мнението, че ромите трябва да живеят отделно от българи и турци. От 33,3% кумулативно съгласие в рамките на първото изследване, това мнение бе споделяно от 10,43% след обучението.

Всички тези резултати показват, че основните стереотипи на теренните работници в сферата на образованието, социалните дейности и медицинските грижи може да бъде повлияно положително чрез съчетание от обучение и координирана работа с ромските активисти и чрез кампании за обществено осведомяване.

Стереотипи, свързани с институционалната интеграция

Важно положително развитие е нарастващото разбиране, че взаимодействието с ромските авторитети/лидери/активисти е от основно значение за успеха на всички дейности, свързани с интеграцията на ромите: от 50,77% по време на първото изследване, процентът на съгласилите се с това твърдение нарасна до 77,19% след обучението и кампаниите за обществено осведомяване.

Разбирането, че интеграцията е двустранен процес и че мнозинството (по-конкретно, теренните работници) имат нужда да научат повече за ромите, също нараства по подобен начин. Например по време на първото изследване по-малко от половината от анкетираните се съгласиха, че учителите трябва да познават културата и оби-

чаите на ромите, за да са ефективни в работата си. По време на окончателното запитване този процент бе 75, което е съществено подобрение. Всичко това показва, че проектният модел може да създаде благоприятна информираност за ромската интеграция.

В същото време не бе наблюдавана положителна промяна по отношение на идеята, че има нужда от отделни (по-ниски) стандарти, тъй като ромите не могат да постигнат основните. Дори след обучението почти всеки пети от анкетираните се съгласи да има по-ниски образователни изисквания към учениците роми. Въпреки че тази

идея не е преобладаваща, тя показва, че относително голям дял от теренните работници са готови да "разрешат" липсата на успех в ромска среда, като поставят двойни стандарти.

Стереотипи по сфери

По-малко значима промяна се наблюдава по отношение на преобладаващите стереотипи в различните сфери: образование, здравеопазване, ромски жени. Въпреки че има подобрение, изглежда, че моделът (обучение, работа по индивидуални случаи и кампании за обществено осведомяване) влияе върху тези стереотипи в по-малка степен и в тази посока са нужни повече усилия.

Например, не бе постигната промяна по отношение на идеята, че "Образованието не е ценност за ромите и ромските родители не могат да помагат на децата си в училище", както и във връзка с мнението, че "Ромските жени раждат много деца заради социалните помощи". Трябва да се има предвид, че тези стереотипи са дълбоко вкоренени не само сред неромите, но дори и сред ромското население и е трудно да им се повлияе.

В същото време изследването след края на обучението отбеляза промяна във възприятието по някои теми, които бяха специално разгледани по време на обучението. Например от 64,6% на 56,41% намаля броят на теренните работници, които заявяват, че "Ранните бракове са обичайни сред ромите; те не могат да бъдат повлияни, тъй като това е ромска традиция".

От 17,97% на 29,57 % се увеличиха терените работници, които смятат, че "Училището не е привлекателно за ромски деца, защото в учебниците липсва информация за ромската култура и традиции". По двете теми (ранни бракове и междукултурно образование) имаше специални сесии по време на обучението за борба със стереотипите, които изглежда бяха причината за подобрението.

Професионални стереотипи

Стереотипите в професията и готовността за съвместна работа с роми обобщават напредъка във всички други видове стереотипи. Като отварят съзнанието си и приемат да имат за колеги и мениджър хора от ромски произход, терените работници (учители, лекари и социални работници) отварят вратата за преодоляване на всички други видове предразсъдъци към ромите.

Постигнатият напредък в сферата на професионалните стереотипи след обучението и кампаниите за обществено осведомяване бе забележителен и обещаващ. Най-силният индикатор за това е процента терени работници, които са готови да работят "рамо до рамо" с ромски колега. Само част (25%) от учители, лекари и социални работници се съгласиха с тази идея в началото на изследването. След като проектният модел бе приложен, този дял нарасна значително до 73,4%. Подобен напредък бе постигнат и в готовността за прие-

мане на роми като преки началници (от 11,6% на 35, 65%) или като част от управителния съвет (от 11,7% на 36,52%).

Съгласни ли сте да имате ром за:

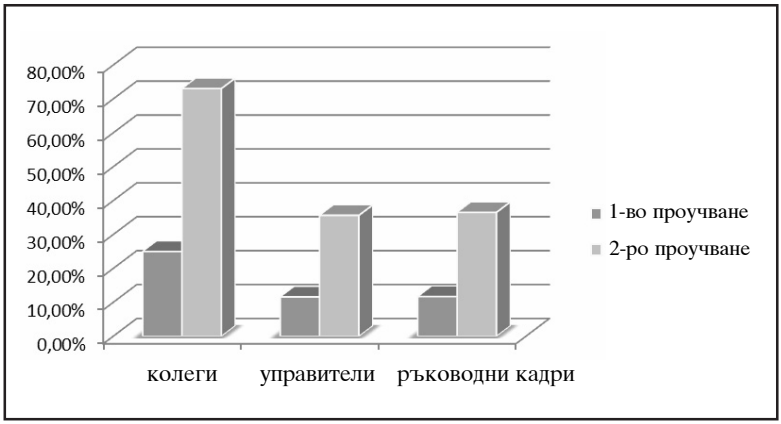

Промяна в поведението

Продължителността на проекта "Да докоснем недосегаемите" бе две години, което не е достатъчно да се измери евентуалната промяна в поведението на терените работници. Въпреки това обаче може да се очаква, че подари промяна в установените стереотипи на учители, лекари и социални работници, което ще подобри ефективността и ефикасността на работата им в ромската общност.

Косвените индикатори за това подобрение бяха потърсени чрез интервютата с ромските представители. Общностните модератори, които работят в 6 Центъра за развитие на общността, доказаха, че благодарение на приложения модел терените работници са подобрили работата си. В резултат на това в съответните ромски общности бяха осигурени по-добри образователни, здравни и социални услуги.

От интервютата с модератори от ромската общност

С изключение на 1 АЛ (анкетирано лице) общностните модератори по места са съгласни, че преди започването на проекта представители на общинските служби и на образователните учреждения (детски градини и училища) проявяваха дискриминативно отношение

към роми от техните квартали. Тази картина описват и много други формални и неформални ромски представители, така че тя не е изненадваща за просветените изследователи.

Таблица 7. *Преди започването на проект "Да докоснем недосегаемите" често ли представители на общинските служби и на образователните учреждения (детски градини и училища) проявяваха дискриминативно отношение към роми от Вашия квартал/махала?*

	Общ брой	Дял
Да	9	90%
Не	1	10%
Общо	10	100%

Таблица 8 представя ясни данни, че 30% от АЛ са били свидетели на случаи на обратни дискриминационни нагласи – когато служители са били дискриминирани под някаква форма от ромите от квартала. Това явление също не е изключение и не трябва да се подценява на практика. Държавните служители са също човешки същества, те също имат чисто човешки чувства и емоции и също се обиждат от действия с дискриминационен характер, и те също изкарват прехраната си толкова трудно, колкото и ромите, когато са дискриминирани.

Таблица 8. *Знаете ли за случаи, когато роми от Вашия квартал/махала/населено място са проявили дискриминационни нагласи към служители в общината/кметството?*

	Общ брой	Дял
Да	7	70%
Не	3	30%
Общо	10	100%

Въпросът за намаляване на случаите на дискриминация в резултат от ефекта на проекта е от изключително значение за настоящото изследване. Половината от анкетираните лица (АЛ) заявяват, че такива случаи са *"значително намалели"*. Други 40% също се съгласяват, че случаите на дискриминация са намалели, макар и *"незначи-*

телно". И само един от анкетираните модератори даден отрицателен отговор, т.е. той/тя не вижда промяна. Този резултат е също така добро доказателство за устойчивостта на проекта, когато усилията по него са устойчиви в една или друга форма.

Таблица 9. *Мислите ли, че за двете години, през които проектът течеше, случаите на дискриминационни нагласи към роми от Вашия квартал/махала са намалели?*

	Общ брой	Дял
Значително намалели	5	50%
Незначително намалели	4	40%
Без промяна	1	10%
Повишиха се		
Общо	10	100%

Отговорите на въпроса, свързани с лично познаване на роми, които са се възползвали от услугите по проекта и са получили адекватна помощ в трите сфери на намеса според техните местоположения, са до известна степен свързани с личните усилия на общностните модератори. Само двама от тях, както се вижда в таблица 10, посочиха отрицателни отговори, другите (80%) заявиха, че те лично познават роми, които са се възползвали от по-добри услуги.

Таблица 10. *Познавате ли лично роми, които са се възползвали от услугите по проекта и са получили адекватна помощ за проблем свързан с дискриминацията в сферата на образованието, здравеопазването и/или социалните услуги?*

	Брой	Дял
Да	8	80%
Не	2	20%
Общо	10	100%

Гореописаното подобрение представя истинска надежда, че моделът, приложен в рамките на проекта, може да допринесе за преодоляване ключовите антиромски стереотипи сред учители, лекари и

социални работници. Най-вероятно този модел е приложим и за други типове теренни работници. Нямаше съмнение, че много повече трябва да се направи: за доразработване на модела (особено по отношение на преодоляване на стереотипите по професионални сфери) и за прилагането му на национално и международно ниво.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

Заключения

1. Теренните работници в сферата на образованието, здравеопазването и социалните грижи в България и Румъния се нуждаят от подходящо академично и практическо обучение, за да се изправят пред етнокултурните различия и да се справят със своето собствено дискриминационно отношение. Мнозинството от тях споделят дълбоко внедрените антиромски стереотипи, които пречат на тяхната ефективна работа с хората от ромски произход;

2. Проектът "Да докоснем недосегаемите" установи и изпита модел за преодоляване на антиромските стереотипи сред учители, лекари и социални работници. Най-вероятно този модел би могъл да се приложи и за други определени групи от теренни работници.

Моделът обединява два допълнителни подхода:

– институционален подход, т.е. промяната на антиромските стереотипи на теренните работници трябва да бъде постигната преди всичко чрез работата на институциите. Подходът на проекта се основава на вида на работата, който е в самата основа на институционалната работа, т.е. без да си противоречи с механизмите, по които работи определената институция. Освен това подходът набляга на взаимодействието и съвместната работа на образователните, здравните и социалните институции, което се доказа като много полезно;

– подход за въвличане на общността: представители на местните ромски общности са въвлечени в дейностите, от тяхното планиране, през осъществяването им, до тяхното оценяване.

Този модел се основава на 3 опорни стълба: антистереотипно обучение, работа по определени случаи и кампании за обществена осведоменост;

3. Групите за взаимопомощ (JTFGs) са много полезни на практика и трябва да бъдат институционализирани.

4. Важно е да се търсят решения, чрез които би могло да се предупреждава за най-неотложните проблеми, свързани с ромската интеграция, както и да се търсят възможности за тяхното предотвратяване. Групите за взаимопомощ (JTFGs) са съществена стъпка в тази насока.

5. Съществува реална нужда от разработване на подходящи ръководства или учебни помагала, които да дадат подходящите познания, умения и компетенции за успешна работа с представителите на различните ромски общности в страната. В този смисъл има нужда от такова проучване, което би могло да даде отговор на въпросите, свързани с подходящото обучение на ученици в сферата на образованието, здравеопазването и социалните грижи, което има за цел получаването на по-добра осведоменост относно ромите и по-успешна работа с тях.

6. Университетите, в които се обучават учители, лекари и специалисти в сферата на социалните услуги, би трябвало да заемат позицията на онези, които предлагат подходящо обучение за постигане на по-добра осведоменост и успешна работа с хората от ромски произход.

7. Провеждане на специализирано проучване, което ще предостави подробен и доказан анализ на основните статистически нужди във всички региони на страната, свързани с ромската интеграция.

8. Всички проблеми на ромите трябва да бъдат решавани с тяхното пряко участие.

А. Препоръки

• Като цяло има нужда от национална информационна/публично осведомителна кампания, която да обясни каква е ролята на позитивното действие/позитивната дискриминация, защо е необходимо това в някои случаи (не само по отношение на ромите, но и що се

отнася до имигрантските общности например) и какво е положителното влияние върху всички граждани. Това е единственият начин да се преодолеят стереотипите, че ромите са привилегирована общност и да се допринесе за получаването на публична подкрепа за дейностите за ромска интеграция.

• Такава кампания трябва да достигне широката публика. Учителите, лекарите и социалните работници трябва да бъдат не само клиенти, но и активни участници в тази кампания. Кампанията ще спечели правдоподобност и легитимност, ако представители от трите групи са сред основните участници.

• Институциите, отговорни за трите групи, трябва да предоставят:

– необходимите канали за достигане на всички работници на терен (включително професионалните медии и форуми);

– подходящ стимул за участие в кампанията

• Има видима нужда от съсловни кампании за промяна на антиромските стереотипи сред определени професионални групи. Като хора, които работят всеки ден с роми и които сформират публичното мнение, учителите, лекарите и социалните работници трябва да са основните целеви групи на подобни професионални кампании.

• Професионалистите от трите групи не трябва да бъдат само целева група, но и активни организатори и основни участници в кампаниите. Различни видове обучения от колеги, дискусии между колеги и форуми могат да бъдат включени в кампаниите. Общата кампания (която достига учителите, лекарите и социалните работници) е подобра опция вместо три отделни кампании. Важно е ромските активисти, които работят на общностно ниво по същите теми (образование, здравеопазване, социлна помощ), да участват в кампанията.

• Институциите, отговарящи за работниците на терен в образованието, здравеопазването и социалната помощ, трябва да организират и управляват кампаниите. Те трябва също да осигурят необходимите канали за достигане на всички работници на терен: като професионалните медии (включително специалните издания), професионалните форуми (включително опцията да организират специален форум по този проблем) и др. Отговорните институции трябва да предоставят необходимите стимули за активните участници в кампанията. Освен това те трябва да наемат независими експерти и неправител-

ствени организации с доказани познания при организирането на кампанията. Доброто сътрудничество между трите институции е съществено за резултатността и ефективността на кампанията.

• Има остра нужда от национална кампания за промяната на антиромските стереотипи: както беше отбелязано, ромите са единствената етническа група, представяна само с негативни асоциации. Повечето стереотипи предизвикват омраза, която може да избухне в етническа ярост и бунтове. Те водят до публично недоверие във всякакви инициативи за ромска интеграция, което се счита за една от основните пречки пред осъществяването на националните стратегии за ромска интеграция.

• Кампанията трябва да достигне широката публика. Тя трябва да включва широк кръг от хора, формиращи общественото мнение, в това число учители, лекари и социални работници. Важно е национално познати ромски активисти да участват в кампанията. Неправителствените организации с доказани познания и национално признатите експерти трябва да участват в организирането и ръководенето на кампанията.

• Има нужда от нова интеркултурна образователна програма в българската образователна система, за да бъде преодолян стереотипът, че "на ромите не може да се има доверие". Необходимо е да се насърчава интеркултурното образование на всички нива от образователната система (от детската градина до университета) и извън нея (включително в различните форми на обучение през целия живот).

• Има нужда от антидискриминационен медиен мониторинг, що се отнася до това, че средствата за масова комуникация налагат представата за ромските престъпници. Необходимо е този мониторинг да намери своя подходящ институционален ръководител.

• Има нужда от гражданско образование, за да се увеличи административната култура не само на ромите, но на цялото българско население. Така стереотипите за агресията и лошите обноски биха могли да намалеят. Това би могло да се отрази и на стереотипа за необразованите роми сред социалните работници, който вероятно се дължи на проблемите с представянето на документи и попълването на формуляри.

Б. Препоръки и предложения за механизми за институционално партньорство между образователни, здравни и социални институции на базата на опита от проекта

За създаване на устойчив механизъм за разрешаване на конкретни проблеми, апробиран чрез реализирания проект, свързан с преодоляване на взаимни дискриминационни нагласи както от страна на държавни служители към клиенти с ромска принадлежност, така и в обратна посока – от роми към държавни служители, е необходимо създаването на **координационен механизъм**, който изисква сериозна подготвителна работа от страната на МОН, МТСП, МЗ, заинтересовани неправителствени организации, както и задължителното участие на местната власт.

Б.1. Координационен механизъм

Координационният механизъм е ефективна система за сътрудничество и координиране на отговорните институции, компетентните организации и другите заинтересовани страни на хоризонтално и вертикално равнище за осъществяване на законно регламентирана и ефективна дейност за бързо и успешно разрешаване на възникнали конкретни конфликти, които са следствие от съществуващите и дълбоко наслоени дискриминационни нагласи между служители и клиенти-роми. Координационният механизъм има за цел да регламентира конкретните права и задължения на ангажираните субекти за обединяване на ресурсите и усилията им за осигуряване на ефективна система за взаимодействие.

Координационен механизъм в случая може да се формулира като система за взаимодействие при работа в случаи на дискриминационни прояви в теренната работа на учители и служители от системата на социалните и здравни услуги с роми.

Б.2. Ангажирани субекти за изпълнение на координационния механизъм

1.1. Отговорните институции (органи на изпълнителната власт на централно и местно ниво) **се ръководят от своите правомощия** и

принципите за зачитане на най-добрия интерес на клиентите от ромски произход, спазване на техните права и правата на служителите, етика при разрешаване на всеки конкретен случай, взаимна информираност и помощ, мултидисциплинарен подход на национално и местно ниво, гъвкавост при вземане на решения и поставяне на дългосрочни цели.

В случая това са МОН, МТСП и МЗ със своите регионални органи за управление.

1.2. Компетентните организации (временни формални структури, създадени към органите на изпълнителната власт) **се ръководят от целите на своята работа**, посочени в заповедите за създаване.

В случая тази структура е създадения за целите на проекта Междусекторен екип за въздействие

1.3. Заинтересованите страни и подкрепящи структури (неправителствени организации, сдружения, регистрирани училищни настоятелства).

Б.3. Форми за осъществяване на Координационния механизъм

• **Постигане на споразумение за сътрудничество и координиране на работата между МОН, МТСП и МЗ за разрешаване на конкретни случаи с ясно разписани правила за** изграждане на ефективна междуинституционална система за **предотвратяване на конфликти на основата на съществуващите взаимни дискриминационни нагласи. На практика тази стъпка може да стане реалност чрез:**

– **приемане на постановление на Министерския съвет, в което ясно да бъдат разписани правилата за структуриране на Междусекторния екип за въздействие на областно ниво, отговорностите на трите ресорни министерства, правата и задълженията на членовете на МЕВ** или;

– **подписване на договор за сътрудничество между ръководителите на трите ресорни институции също с ясно разписани правила, отговорности, права и задължения.**

• **Разработване на механизми за превенция и контрол** върху всички секторни политики, които са свързани с осигуряването на ефективна междуинституционална система за **предотвратяване на**

конфликти в областта на образованието, социалните услуги и здравеопазването, основаващи се на съществуващи взаимни дискриминационни нагласи. В този аспект е необходимо да се постави акцент върху:

– осъществяването на последователен, реален и ефективен контрол върху цялата система от правоимащите институции (МОН, МТСП, МЗ, регионалните им структури, общини, кметове и общинска администрация, директори на образователни, здравни и социални институции) преди всичко като превенция;
– подобряването на административния капацитет на работещите в тези органи по отношение спецификата за работа с роми;
– предлагане на адекватни обучения и квалификации за опознаване на ромите и местните ромски общности;
– промяна на закони и подзаконови актове относно ролята на общините да развиват политики за образование, здравеопазване и социални услуги с оглед недопускането на конфликти, основани на негативни дискриминационни нагласи.

Б.4. Специфика в работата на МЕВ

Междусекторният екип за въздействие на областно ниво е съставен от експерт в РИО, служители на дирекция "Социално подпомагане" и на Регионалната здравна инспекция, както и формален или неформален представител на ромската общност на областно ниво. МЕВ следва да си постави единна цел, свързана със спешна интервенция и превенцията на дискриминационни прояви при теренна работа с роми. За постигането на целта следва да се изготви съвместен план за действие с ясно разписани конкретни задачи със срок за изпълнение в рамките на три години. Всеки един от посочените погоре участници в мултидисциплинарния екип набелязва и предлага на останалите от екипа конкретни задачи по случая, които да изпълни, съобразно собствените си правомощия, в съответствие с нормативната уредба. Конкретните задачи за изпълнение следва да бъдат зададени така, че да може всеки участник да действа съобразно оперативната си самостоятелност, като изпълнението на конкретните дейности и задачи да бъде подкрепено от съдействието на останали-

те участници, в същото време това да спомогне за крайния резултат – дългосрочна цел, която трябва да гарантира в най-голяма степен предотвратяване на бъдещи конфликти на дискриминационна основа в работата с роми.

МЕВ се отчита на преките си ръководители, а те на ресорните си министерства. Изготвя се ежегоден отчет за свършената работа, който се качва на сайтовете на трите министерства. Тригодишните планове за работа и окончателните тригодишни отчети за свършената работа се приемат на заседание на Министерския съвет.

Деян Колев, Теодора Крумова,
Алексей Пампоров, Даниел Радулеску,
Себастиан ван дер Цваан, Тайфун Балчик

ОТВЪД АНТИРОМСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ:
СВЕТЪТ НЕ Е САМО ЧЕРНО-БЯЛ

Българска, първо издание

Предпечатна подготовка и оформление
АСТАРТА, e-mail: astarta_publ@mail.bg

Формат 60/84/16
Печатни коли 11,5